

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Jūratė LEVICKIENĖ

**ŠEIMOS, AUGINANČIOS NEĮGALŲ VAIKĄ,
MOKYMO SI POREIKIŲ IR MOTYVACIJOS
ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

**ŠEIMOS, AUGINANČIOS NEIĞALŲ VAIKĄ,
MOKYMO SI POREIKIŲ IR MOTYVACIJOS
ANALIZĖ**

Magistro darbas

Magistro darbo autorius Jūratė Levickienė.....

Vadovas profesorius Prof. Jonas Ruškus....

Recenzentas Doc. Liuda Radzevičienė.....

SUMMARY

One of the most urgent issues in psychosocial structure of the disability phenomenon is the situation of educational needs and motives of a family growing a disabled child. The birth of a disabled child or later occurring certain mental, psychical or motory disorders of a healthy child cause changes in family and environment. Families that grow disabled children encounter difficulties when integrating into society and attempting to become full-fledged community members.

The **objective of research.** Lifelong educational needs and motivation of families growing a disabled child.

The **object of research.** Subjective perceptions of lifelong studies of families growing a disabled child.

The **objective of research.** To reveal lifelong educational needs and motivation of families growing a disabled child.

The **research task:**

1. Theoretical analysis: the studying of scientific literature, Lithuanian laws and other legal deeds, the issues of lifelong studies, educational motivation of families growing a disabled child, integration into society; analysis of literary sources;
2. To operationalise (to theoretically analyse and structuralise) lifelong educational needs and motivation of families growing a disabled child.
3. According to the executed operationalisation, to construct a half-standardised questionnaire destined for families that grow a disabled child;
4. To carry out a verbal questioning of families growing a disabled child in Kaunas town;
5. To process questionnaire data by applying the method of content analysis.
6. To provide conclusions and recommendations.

In the Master's work the main attention is given to lifelong studies and motivation of families growing a disabled child. The work raises a hypothesis that unsatisfied educational needs and insufficient motivation of families that grow a disabled child makes their enablement in society more difficult. In order to verify the hypothesis and seeking to reveal educational needs and motivation of families that grow a disabled child, by employing a half-standardised questionnaire, 20 families living in Kaunas town and growing disabled children were questioned.

Having processed the questioning data, by the method of qualitative content analysis, and having grouped the propositions (subcategories), the following 16 categories were derived: life aspirations; state support for the disabled; difficulties of reaching life aspirations; hobbies; most important life spheres; perception of lifelong studies; non-governmental organisations; social and cultural activity; emotional state; life changes after the birth of a disabled child; surrounding environment; value-based orientation; outside attitude to the disabled; pursuit of education seeking self-expression in socially valuable environment; difficulties and limitations of the process of socialisation; significance of lifelong studies for the integration into society.

Having analysed the content of categories, subcategories and demographic data, relevant conclusions were drawn.

During the research “Analysis of Educational Needs and Motivation of Families Growing a Disabled Child” it was disclosed that very often a family growing a disabled child encounters economical, social and psychological problems, financial deprivation or even lives below the poverty level. The past before the occurrence of disability usually is idealised while the future is conceived as hopeless. They stop ‘here and now’: retire into their narrow family shell, change social network (disrupt closer relations with colleagues, friends, relatives); start to maintain full-of-painful-surprises relations with specialists. Thus a closed circle ‘child – home’ is formed. The family has no free time anymore. The appearance of a disabled child may cause family breakdown, to alter family relations, distribution of roles, degree of responsibility assumption, to change essentially the model and principles of family functioning, to restrict or totally eliminate educational needs and to suppress the motivation of implementing these needs.

On the one part, society treats a family growing a disabled child as if accepting him/her and confirming that he/she is a member of our society, but on the other part – rejecting him/her and stating that “the child does not disturb us, because he/she is in no way connected to us personally, he/she is not one of us...”. The research proved that society is not still used to see disabled children, because their families hide them for the same reason due to the negative attitude not only towards the disabled children but also to their families.

Generalised data showed that in Lithuania the system of help is oriented to the object of disorder (the disabled person), but not to his/her surrounding environment, i.e. family. There is no complex help model. However, namely the family itself is the most fragile because it assumes responsibility for the child and needs to ensure a normal child-family functioning model. The research proved that the functioning model of families

growing a disabled child, their attitudes towards future projections, social relations and networks, educational needs and possibilities as well as motives for further activity (including education, professional, labour-related, psychological, cultural and economical growth) fail to fully ensure the factors that would enable the family to become a full-fledged member of a learning community and to successfully adapt to the requirements set forth by information society. The hypothesis raised in the beginning of the work that *unsatisfied educational needs and insufficient motivation of families growing a disabled child makes their enablement in society more difficult* proved correct.

Another hypothesis was also confirmed:

- Future projections are a motivating factor of lifelong studies of families growing disabled children.

Conclusions:

1. With the appearance of a disabled child in a family, the main and essential life aspiration becomes child care, his/her growing and rendering him/her a possibility of being independent in the future;
2. According to respondents, the main factor that may ensure the said aspirations is work and proper remuneration for it. However, in practice they encounter various difficulties in finding or getting a suitable job. The lack of work limits financial resources and possibilities of families growing disabled children and lead them to social isolation. The absence of work or sufficient income is the main motive that stimulates to study.
3. Adaptation to a constantly and rapidly changing environment is one of dominating motives in seeking education. It is also a factor enabling a family to adapt successfully.
4. Minimal support provided by state institutions (limiting to insufficient material support) to a family growing a disabled child predetermines the occurrence of educational needs and motivates to seek education as a possibility of ensuring all-rounded (social, psychological, etc.) support and assistance to the disabled child and the family.
5. Certain negative reactions of the society stimulate the need of education and motivate to seek higher aspirations by surpassing other society members and in this way ensuring respect and 'family immunity'.

The research results allow to draw certain recommendations for state institutions, families, public organisations and educational institutions.

SANTRAUKA

Viena iš aktualiausių problemų negalės fenomeno psichosocialinėje struktūroje yra šeimos, auginančios, neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvų situacija. Neįgalaus vaiko gimimas ar vėliau dėl vienokios arba kitokios priežasties atsiradę sveiko vaiko proto, psichikos ar motorikos pakenkimai lemia pokyčius šeimoje ir aplinkoje. Šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką, atsiranda sunkumų įsiliejant į visuomenę stengiantis tapti pilnaverčiais bendruomenės nariais.

Tyrimo objektas. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą poreikiai ir motyvacija.

Tyrimo dalykas. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą subjektyvios percepcijos.

Tyrimo tikslas. Atskleisti šeimų, auginančių neįgalų vaiką, nuolatinio mokymosi poreikius, motyvaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teorinė analizė: mokslinės literatūros, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, mokymosi visą gyvenimą, mokymosi motyvacijos, šeimų, auginančių neįgalų vaiką, integracijos į visuomenę klausimais studijavimas, literatūros šaltinių nagrinėjimas;
2. Operacionalizuoti (teoriškai išanalizuoti ir sustruktūruoti) šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą poreikius, motyvaciją.
3. Pagal atliktą operacionalizaciją sukonstruoti pusiau standartizuotą klausimyną, skirtą šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką;
4. Atlikti šeimų, auginančių neįgalų vaiką, apklausą žodžiu Kauno mieste.
5. Apdoroti apklausos duomenis taikant turinio analizės metodą.
6. Pateikti išvadas bei rekomendacijas.

Esminis dėmesys magistriniame darbe skiriamas šeimų, auginančių neįgalų vaiką, nuolatiniam mokymuisi ir jo motyvacijai. Darbe iškelta hipotezė, kad šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nepilnai patenkinti mokymosi poreikiai ir nepakankama motyvacija, apsunkina jos įgalinimą visuomenėje. Norint patikrinti iškelto hipotezės ir siekiant atskleisti šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikius bei motyvaciją,

pusiau standartizuoto interviu pagalba, buvo apklausta 20 šeimų, gyvenančių Kauno mieste, ir auginančių neįgalius vaikus.

Apdorojus interviu duomenis, kokybinės turinio analizės metodu ir sugrupavus teiginius (subkategorijas) gauta 16 kategorijų: Gyvenimo siekiai; Valstybės parama neįgaliesiems; Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai; Pomėgiai; Svarbiausios gyvenimo sritys; Mokymosi visą gyvenimą suvokimas; Nevyriausybinų organizacijų veikla; Socialinis ir kultūrinis aktyvumas; Emocinė būseną; Gyvenimo pokyčiai, gimus neįgaliam vaikui; Supanti aplinka; Vertybinės orientacijos; Aplinkinių požiūris į neįgaliuosius; Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingoje aplinkoje; Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai; Nuolatinio mokymosi reikšme integracijos į visuomenę procesui.

Išanalizavus ,kategorijų, subkategorijų, demografinių duomenų, turinį pateiktos išvados .

Tyrimo ‘Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos analizė’ metu paaiškėjo, kad dažna šeima, augindama neįgalų vaiką , susiduria su ekonominėm, socialinėm. psichologinėm problemom, finansiniu nepriteklumi ar net gyvena žemiau skurdo ribos. Praeitį iki negalės paaiškėjimo dažnai idealizuojama, o ateitis suvokiama kaip beviltiška. Sustojama “čia ir dabar”: užsidaroma siaurame šeimos rate, keičiasi socialinis tinklas (nutrūksta artimesni ryšiai su bendradarbiais, draugais, giminėmis; užmezgami, skaudžių netikėtumų kupini ryšiai su specialistais. Susiformuoja uždaras ratas “vaikas – namai”. Šeima nebeturi laisvo laiko. Neįgalaus vaiko atsiradimas šeimoje gali paskatinti šeimos irimą, koreguoti šeimos narių santykius, pasiskirstymą vaidmenimis, atsakomybės prisiėmimo laipsnį, iš esmės keisti šeimos funkcionavimo modelį ir principus, riboti ar visai panaikinti mokymosi poreikius, slopinti motyvaciją šių poreikių realizavimui.

Visuomenė į šeimą, kuri augina neįgalų vaiką, žiūri iš vienos pusės tarsi priimdama ir parvirtindama- taip čia mūsų visuomenės narys, iš kitos pusės- atstumdama, vadovaudamasi nuostata “...Jis mums netrukdo, nes niekaip nėra susijęs su mumis asmeniškai, jis ne mūsų šalis...”. Tyrimas parodė, kad visuomenė dar neįpratusi matyti neįgalius vaikus, nes juos šeima gali slėpti dėl pačios visuomenės, dėl jos neigiamo požiūrio ne tik į neįgalius vaikus, bet ir į pačią šeimą.

Apibendrinti duomenys parodė, kad Lietuvoje pagalbos sistema orientuota į sutrikimo objektą (neįgalųjį), o ne į jį supančią artimiausią aplinką t.y. šeimą.. Kompleksinio pagalbos modelio nėra. Tačiau kaip tik pati šeima ir yra labiausiai pažeidžiama , kadangi ji imasi atsakomybės už savo vaiką ir privalo užtikrinti normalų vaiko ir visos šeimos funkcionavimo modelį. Tyrimas parodė, kad šeimos, auginančios

neįgalų vaiką, funkcionavimo modelis, ateities projekcijų nuostatos, socialinių ryšių ir tinklų, edukacinių poreikių ir galimybių bei pačių motyvų tolimesnei veiklai (tame tarpe ir mokymuisi, profesiniam, darbiniam, psichologiniam, kultūriniam, ekonominiam augimui), pilnai neužtikrina veiksnių, kurie įgalintų šią šeimą tapti pilnaverte besimokančios bendruomenės nare, bei sėkmingai prisitaikyti prie žinių visuomenei keliamų reikalavimų. Darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad *šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nepilnai patenkinanti nuolatinio mokymosi poreikiai ir nepakankama motyvacija, apsunkina jos įgalinimą visuomenėje- pasitvirtino.*

Pasitvirtino ir kita kelta hipotezė:

- Ateities projekcijos yra motyvuojantis šeimų auginančių neįgalius vaikus nuolatinio mokymosi veiksnys.

Išvados:

1. Šeimoje, atsiradus neįgaliam vaikui, pagrindiniu ir esminiu gyvenimo siekiu tampa rūpestis šiuo vaiku, jo auginimas, galimybės būti ateityje savarankišku suteikimas;

2. Esminiu veiksniumi galinčiu užtikrinti šiuos siekius respondentų teigimu yra darbas ir deramas atlygis už jį. Tačiau praktikoje susiduriama su įvairiomis kliūtimis surasti ar gauti tinkamą darbą. Darbo neturėjimas apriboja finansinius šeimų, auginančių neįgalius vaikus, išteklius, o taip pat ir galimybes, veda šeimą į socialinę atskirtį. Darbo ar pakankamų pajamų neturėjimas yra pagrindinis motyvas skatinantis mokytis.

3. Prisitaikymas prie nuolat ir greitai besikeičiančios aplinkos- vienas iš dominuojančių motyvų siekiant mokymosi. Taip pat tai yra veiksnys įgalinantis šeimą sėkmingai socializuotis.

4. Valstybės institucijų teikiama minimali parama (jos apsiriboja nepakankama materialine parama) šeimai, auginančiai neįgalų vaiką, sąlygoja mokymosi poreikio atsiradimą ir motyvuoja siekti mokslo kaip galimybės užsitikrinti įvairiapusę (socialinę, psichologinę ir kt.) paramą ir pagalbą sau, savo neįgaliam vaikui ir šeimai.

5. Tam tikros neįgiamos visuomenės reakcijos, skatina mokymosi poreikį ir motyvuoja siekti aukštumų, pralenkiant kitus visuomenės narius, taip užsitikrinant pagarbą ir “šeimos neliečiamumą”.

Tyrimo rezultatai leidžia pateikti tam tikras rekomendacijas valstybinėms institucijoms, šeimai, visuomeninėms organizacijoms, mokslo įstaigoms.

TURINYS

Ivadas	11
1. MOKYMOŠI VISĄ GYVENIMĄ KONCEPCIJA	17
1.1 Mokymosi visą gyvenimą samprata.....	17
1.2 Mokymosi ir ugdymo lygmenų bei aplinkų svarba.....	22
1.3 Mokymosi motyvacijos samprata.....	26
1.4 Mokymasis, kaip socializaciją skatinantis ir socialinę atskirtį mažinantis veiksnys.....	28
1.5 Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, kaip socialinę atskirtį patiriančios grupės, įsijungimo į besimokančią bendruomenę veiksniai.....	33
2. ŠEIMOS, AUGINANČIOS NEĮGALŲ VAIKĄ, PSICHOSOCIALINIS PORTRETAS	
2.1. Šeimos sąvoka.....	36
2.2. Socialinė negalios samprata ir socialinė atskirtis.....	38
2.3.. Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, psichosocialinė charakteristika.....	41
2.4. Pagalbos, neįgalų vaiką auginančiai šeimai, ir įjungimo į bendruomenę principai ir veiksniai.....	43
3. ŠEIMŲ, AUGINANČIŲ NEĮGALŲ VAIKĄ, MOKYMOŠI POREIKIŲ IR MOTYVACIJOS STRUKTŪROS ATSKLEIDIMAS. TYRIMAS IR JO REZULTATAI	48
3.1. Tyrimo metodai.....	48
3.1.1. Tiriamasis kokybinis interviu.....	48
3.1.2. Turinio (content) analizės procedūros.....	49
3.2. Tyrimo instrumentas.....	50
3.3. Tyrimo imties charakteristika.....	51
3.4. Šeimų, auginančių neįgalius vaikus, mokymosi poreikių, motyvacijos ir su ja susijusių subkategorijų reitingavimas.....	52
3.5. Socialinių- demografinių respondentų charakteristikų apžvalga.....	77
Išvados. Rekomendacijos. Apibendrinimai.....	80
Literatūra.....	85
Priedai.....	89

ĮVADAS

Socialinis tyrimo aktualumas. XXI amžiaus pradžia ypatingas laikas. Išsivysčiusių šalių visuomenė žengia į naują kokybinį lygį. P. Drucker (1993) šią kokybę vadina žinių visuomene. Tokioje visuomenėje žinios įgyja ypatingą reikšmę, jos tampa pagrindiniu kapitalu. Informacijos apimtis intensyviai didėja. Kaip viso to rezultatas žmonių poreikis žinioms didėja, be to, jis tampa nuolatiniu, nes žinių visuomenėje nuolat tobulėjant mokslui ir technologijoms nuolat kinta žmogaus atliekamas darbas. Žinių visuomenėje aukšti gyvenimo ir darbinės veiklos standartai yra sąlygojami žinių ir kompetencijos, o kūrybiškumas tampa būtinu visuomenės nariams.

Visuomenėje vykstantys ekonominiai ir socialiniai pokyčiai kelia naujus reikalavimus atskiriems individams, tad dėl šios priežasties palaipsniui ima išsivirti nuolatinio mokymosi idėja. Žmonės siekia kelti savo profesinę kvalifikaciją, įgyti daugiau žinių ir patirties. Tai sudaro palankias sąlygas individų socialinio statuso kitimui ir jo kilimui. Todėl ypač svarbu išryškinti nuolatinio mokymosi vaidmenį dinamiškoje šiandienos visuomenėje.

Žmonės yra pagrindiniai veikėjai žinių visuomenėje. Vertingiausia- žmogaus gebėjimas nuolat besikeičiančioje aplinkoje naudoti žinias veiksmingai ir protingai. Siekdami išvystyti šį gebėjimą, žmonės turi norėti ir galėti imti gyvenimą į savo rankas- trumpai tariant, tapti aktyviais piliečiais (Švietimas-aktyviam pilietiškumui Europos Sąjungoje, OPOCE, 1998).

Šiandien Europa patiria pokyčių, kuriuos galima palyginti su pramonės revoliucija. Skaitmeninė technologija keičia kiekvieną žmonių gyvenimo aspektą, biotechnologijos gali vieną dieną pakeisti patį gyvenimą. Pasaulinio masto prekyba, kelionės ir komunikacijos plečia kultūrinius žmonių horizontus, keičia ekonomikų konkurencijos būdus. Šiuolaikinis gyvenimas suteikia individui daugiau šansų ir alternatyvų, bet tuo pačiu daugiau rizikos ir netikrumo. Žmonės gali laisvai rinktis gyvenimo būdą, bet kartu ir atsakomybę už savo gyvenimą. Vis daugiau žmonių ilgiau mokosi, tačiau didėja spraga tarp tų, kurie yra pakankamai kvalifikuoti, kad išsilaikytų darbo rinkoje, ir tų, kurie smarkiai atsilieka (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001). Europos visuomenė panašėja į kultūrinę mozaiką. Tokia įvairovė sudaro sąlygas kūrybiškumui ir naujovėms visose gyvenimo srityse.

Žinių įgūdžių ir sąvokų, kurias įgyjame vaikystėje ir jaunystėje šeimoje, mokykloje, universitete, neužteks visam gyvenimui. Todėl siekiant įgyvendinti mokymąsi visą gyvenimą, labai svarbu integruoti mokymąsi į suaugusiųjų gyvenimą.

Visi žmonės priklauso žmonių grupėms ir socialiniuose tinkluose užima tam tikrą vietą, atlieka tam tikrą vaidmenį. Būdami didesnės socialinės visumos dalis, žmonės sudaro bendriją. Tačiau kai kurie vis dar patiria socialinę atskirtį, neranda savo vietos bendruomenėje, taip sudarydami grupes, turinčias sėkmingos integracijos problemų. Viena iš socialinę atskirtį patiriančių grupių – šeimos auginančios neįgalius vaikus. Sėkmingos socialinės integracijos pavyzdžiai- kai neįgalieji ir jų šeimos vertinami kaip visaverčiai žmonių bendrijos nariai. Pirmiausiai labai svarbu, kad neįgalieji ir jų šeimos būtų pripažinti, nes tik pripažinimas yra priemonė leidžianti neįgaliesiems ir jų šeimoms integruotis į antrinę, platesnę socialinę ir edukacinę aplinką, įgyti tam tikrą socialinę vietą ir vaidmenį (J.Ruškus, 2002).

Lietuvoje tik pastaraisiais metais susirūpinta šeimomis auginančiomis neįgalų vaiką. Sovietmečio laikotarpiu tokios šeimos tarsi neegzistavo. Neįgaliesiems vaikams buvo kuriamos specializuotos įstaigos, kurių paskirtis buvo paimti iš tėvų tokį vaiką savo globon ir taip lyg ir išspręsti visas, šeimos auginančios neįgalų vaiką, problemas. Toks požiūris prieštaravo tarptautinei vaiko teisių konvencijai, kurioje įtvirtinta kiekvieno vaiko, taip pat ir neįgalaus, teisė augti šeimoje, saugioje psichologiniu ir fiziniu požiūriu.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje įvyko svarbių politinių, vertybinių ir socialinių pokyčių. Buvo sukurta demokratinė valstybės valdymo forma, priimta demokratinė Konstitucija, garantuojanti lygiais žmonių teises ir galimybes, pradėjo veikti rinkos ekonomika. Šiandien reikia kalbėti apie Lietuvoje susidariusią paradoksalią neįgaliųjų socialinę situaciją. Viena vertus, išgalint demokratijos procesams ir plintant modernioms Vakarų šalių idėjoms, vis labiau siekiama neįgaliuosius integruoti į visuomenę. Tačiau pagalbos sistema orientuota tik į sutrikimo subjektą, t.y. į neįgalųjį. Priimti Invalidų integracijos ir Specialiojo ugdymo įstatymai, aktyviai veikia nevyriausybinės organizacijos, neįgaliųjų gyvenimu domisi žiniasklaida, rodo, kad iš esmės suvokta, jog pilietinėje visuomenėje negali būti atstumtųjų. Tačiau nauji moksliniai tyrimai įrodė, jog vieno šeimos nario negalė neišvengiamai paveikia visą šeimą kaip sistemą. Taigi vienpusė pagalba gali ne tiek padėti, kiek neigiamai paveikti šeimą socialine prasme.

Ypatingą reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje įgyja socialinės ir edukacinės novacijos, bei jų diegimas. Remiantis N.Longworth (1996, 1999), W.K. Davies (1996), Chapman (1997), CH. Aspin (1997), P.Jucevičienė (2001), ir kt. mokslininkų darbais vienas iš būdų, kad asmuo spėtų plėtoti savo kompetenciją tuo pačiu tempu kaip progresuoja technologijos, jis turi ypač aktyviai mokytis, tai daryti visą savo gyvenimą.

Efektyvus mokymosi per visą savo gyvenimą užtikrinimas - tai socialinė garantija žmogui nepatekti į „atstumtųjų“ grupę (P.Jucevičienė, 2001).

Žmonės yra didžiausias Europos turtas ir jie turi būti esminis Sąjungos politikos veiksnys. Švietimo ir mokymo sistemos privalo prisitaikyti naujų XXI amžiaus realijų. Mokymasis visą gyvenimą yra pagrindinis dalykas, siekiant pilietiškumo, stiprinant visuomenės sanglaudą ir didinant užimtumą (Europos Tarybos pirmininkavimo išvados, 2000).

Europos Sąjungos šalys nutarė, kad nuolatinis švietimas ir mokymas padeda išsaugoti ekonominį konkurencingumą ir galimybę dirbti. Tai pats geriausias būdas socialinei atskirčiai įveikti. Vadinas mokantis ir mokant didžiausią dėmesį reikia skirti individams bei jų poreikiams (Europos komisijos baltoji knyga, 1995).

Mokslinis tyrimo aktualumas. Mokymasis visą gyvenimą apibūdinamas, traktuojamas ir suprantamas įvairiai skirtingose valstybėse ir skirtingiems tikslams. Naujausi dokumentai rodo, kad mokymosi visą gyvenimą apibrėžimai, jo tyrinėjimai vis dar neformalūs ir pragmatiški, siejami daugiau su veiksmu nei su sąvokiniu aiškinimu ir teisiniais terminais (CEDEFOP, Mokymosi amžius, 2000).

Suaugusiųjų mokymosi tyrimai pradėti tik prieš keletą dešimtmečių. Iki šiol dar nėra vieningos suaugusiųjų mokymosi sampratos. Tyrėjai išsiskiria gan skirtingais požiūriais į suaugusiųjų mokymąsi, todėl jis nagrinėjamas labai įvairiais aspektais. Vieni pabrėžia socialinį mokymosi aspektą (P.Jarvis 1987, 1999; Cotton, 1964; Elias ir Merriam, 1980; Stffefield 1981; Ennis, 1989; Frosh, 1991; . Kiti autoriai suaugusiuosius analizuoja kaip suaugusiųjų švietimo dalyvius (Lowe, 1982; Sperr ir Mocker, 1984; Schlosberg 1984, 1987). Treti mokslininkai pabrėžia, kad suaugusiųjų mokymas yra save ugdantis. Yra bandymų suaugusiųjų mokymą apibrėžti patyriminiu aspektu. Taip pat išskiriamas dar ir filosofinis požiūris (Anderson, 1997; Love, E.Wenger, 1991; Resnik, Levine, Tearly 1991) (J.Laurinavičiūtė, 2000).

Reikia pažymėti, kad Lietuvoje dar tik praddami tyrinėjimai skirti šeimos, auginančios neįgalų vaiką, suaugusiųjų švietimo problemoms, mokymosi motyvacijos formavimui švietimo sistemoje, tęstinio profesinio suaugusiųjų švietimo organizavimui. Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, mokymosi poreikiai ir motyvacija dažniausiai nagrinėjami, kaip viena iš suaugusiųjų mokymosi poreikių sudedamųjų dalių.

Lietuvos mokslininkai tyrinėja psichologinius nuolatinio mokymosi aspektus (D.Beresnevičienė 1995, 2002), suaugusiųjų profesinio orientavimo problemas (S.Kregždė 1989; L.Jovaiša 1985, 1993), neįgaliųjų kaip socialinės atskirties grupės situaciją (J.Ruškus

2002) ,suaugusiųjų edukologinius bei suaugusiųjų švietimo ypatumus (Šernas 1995, 1998; J.Vaitkevičius 1995; Kuprys 1996; M.Teresevičienė 2001; P.Jucevičienė 1997, Trečiokienė 1998) , gilinasi į suaugusiųjų profesinio rengimo klausimus (R.Laužackas, 2000), psichologinius motyvacijos mechanizmus (V.Viliūnas 1990). (J.Laurinavičiūtė, 2000)

Suaugusiųjų mokymosi motyvacijos tyrimų srityje yra tyrinėjamas besimokančiojo požiūris į mokymąsi (Houle 1961; Boshier 1971).Mokslininkai domisi pažintiniais suaugusiojo mokymosi interesais, mokymosi lūkesčiais, (Hater, 1990) pasiekimo motyvacija nagrinėjama (Entwistle 1981; Taylor 1982) .Tačiau trūksta suaugusiųjų mokymosi motyvacijos genezės tyrimų. Nepakanka tyrimų apie tai kaip mokymosi motyvacija susijusi su besimokančiojo socialiniu sluoksniu. Pasigendama ir kokybinio motyvacijos turinio (J.Laurinavičiūtė, daktaro disertacijos santrauka, 2000).

Mokymosi visą gyvenimą įvairiais žmogaus gyvenimo tarpsniais ir įvairiuose kontekstuose klausimai domina suaugusiųjų švietėjus, politikus, mokslininkus. Visą gyvenimą trunkančio mokymosi klausimai nagrinėjami N.Longworth (1996,1999), W.K.Davies (1996), Champman (1997), CH. Aspin (1997), E.Wenger (1998), D.Beresnevičienės (1995), P.Jucevičienės (2001) ir kt. darbuose. Akademinėje visuomenėje bei mokslinėje literatūroje neįgaliųjų šeimų problemos dažniausiai nagrinėjamos iš medicininės, mažumų bei žinojimo sociologijos perspektyvų. Postmodernistas M. Foucault (1998) socialinę neįgaliųjų šeimų atskirtį aiškina diskurso sąvokos pagalba. Tas, kieno diskursas negali tilpti į įvairių draudimų, normų, tabu ir pan. nustatytus rėmus (arba nepasiduoda simboliniai prievartai) ir neįstengia funkcionuoti taip, kaip pripažinti diskursai, jis nėra laikomas nei teisingu, nei svarbiu. Tačiau šeimos, auginančios neįgalų vaiką gyvenime, siekiant įveikti socialinę atskirtį, ypatingai svarbų vaidmenį turėtų užimti nuolatinis mokymasis bei motyvacijos skatinimas.

Socialinę atskirtį patiriančių grupių, o ypač šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos tyrimų Lietuvoje beveik nėra. Dažniausiai ši problema nagrinėjama per suaugusiųjų mokymo ir mokymosi prizmę. Tačiau nustatyta, kad šeima, auginanti neįgalų vaiką, susiduria tik su jai vienai būdingomis problemomis, poreikiais. Todėl šio pobūdžio tyrimams turėtų būti keliami tikslai, kurie leistų moksliniam lygmenį pagrįsti šios žmonių grupės poreikius, norus ir motyvaciją, o praktiniam lygmenyje – organizuoti praktinę pagalbą.

Problemos aktualumas leidžia formuluoti keletą *probleminių klausimų*:

1. Koks yra šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą poreikių ir motyvacijos turinys?
2. Kokie yra bendriausi mokymosi šeimų, auginančių neįgalius vaikus, poreikiai?
3. Kokie šeimų, auginančių neįgalius vaikus, mokymosi poreikiai yra dominuojantys ?
4. Kokių asmeninių ir socialinių resursų panaudojimas padėtų šeimoms auginančioms neįgalų vaiką integruotis į mokymosi visą gyvenimą procesą?

Tyrimo objektas. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą poreikiai ir motyvacija.

Tyrimo dalykas. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą subjektyvios percepcijos.

Tyrimo tikslas. Atskleisti šeimų, auginančių neįgalų vaiką, nuolatinio mokymosi poreikius, motyvaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teorinė analizė: mokslinės literatūros, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, mokymosi visą gyvenimą, mokymosi motyvacijos, šeimų, auginančių neįgalų vaiką, integracijos į visuomenę klausimais, studijavimas, literatūros šaltinių nagrinėjimas;
2. Operacionalizuoti (teoriškai išanalizuoti ir sustruktūruoti) šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi visą gyvenimą poreikius, motyvaciją.
3. Pagal atliktą operacionalizaciją sukonstruoti pusiau standartizuotą klausimyną, skirtą šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką;
4. Atlikti šeimų, auginančių neįgalų vaiką, apklausą žodžiu Kauno mieste.
5. Apdoroti apklausos duomenis taikant turinio analizės metodą.
6. Pateikti išvadas bei rekomendacijas.

Tyrimo hipotezės:

- Tikėtina, kad šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nepilnai patenkinti nuolatinio mokymosi poreikiai ir nepakankama motyvacija apunkina jos įgalinimą visuomenėje.
- Ateities projekcijos yra motyvuojantis šeimų, auginančių neįgalius vaikus, mokymosi visą gyvenimą veiksnys.

Tyrimo metodologija: Kokybinė socialinio tyrimo metodologija reiškia, kad gyvenimo realybė tiriama ne ją matuojant, kaip kiekybiniuose tyrimuose, o įsijaučiant į ją, suprantant ją (R.Tidikis, 2003, I.Luobikienė, 2002). Tai pasiekama įsiklausant į tiriamojo reiškinio aktyviųjų dalyvių nuomones, išgyvenimus, vertinimus. Tyrėjai siekia išsiaiškinti kaip tiriamąją realybę aiškina jos dalyviai, kaip jie ją supranta, kaip jie nusako ir interpretuoja realius faktus, kokias savybes jie priskiria tiriamajai realybei. Tyrėjų uždavinys, naudojantis iš pasakojimų gautu vaizdu, rekonstruoti realią tiriamojo reiškinio sistemą, atskleisti esminius sistemos ryšius, dėsningumus, sudaryti logišką realų (esamą) ir idealų (norimą) sistemos modelį.

Kokybinio tyrimo pasirinkimą pagrindžia ir tai, kad jis labiau orientuotas į proceso analizę (kiekybinis orientuotas į rezultato matavimą). Šio tyrimo teorinį pagrindą sudaro dvi socialinės atskirties grupių analizės tradicijos, derinamos socialinio konstravimo ir socialpsichologinės asmenybės raidos teorijos.

Tyrimo remiamasi N.Longworth (1999) mokymosi per visą gyvenimą teorija ir besimokančios bendruomenės koncepcija, kadangi jos pagrindžia visų žmonių (tame tarpe ir socialinės atskirties grupių) socialinį įgalinimą per mokymąsi, įgyjant ir pritaikant žinias, gebėjimus visuose asmens gyvenimo vaidmenyse.

Tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo metodai:

- Teorinė analizė: mokslinės literatūros, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, mokymosi visą gyvenimą, mokymosi motyvacijos, šeimų, auginančių neįgalų vaiką, integracijos į visuomenę klausimais studijavimas, literatūros šaltinių nagrinėjimas;
- Pagrindinis informacijos šaltinis tyrimo, pasirinktas tyrimo metodas – apklausa žodžiu-interviu. Parengtas pusiau standartizuotas klausimynas.
- Duomenų apdorojimui taikomas turimos medžiagos turinio analizės metodas.

Tyrimo imtis: Tyrimo dalyvavo 20 šeimų, auginančių neįgalius vaikus, Kauno mieste.

1. MOKYMOSI VISĄ GYVENIMĄ KONCEPCIJA

1.1 Mokymosi visą gyvenimą samprata.

Nuolatinio mokymosi sąvoka dar nėra prigijusi mūsų mokslinėje literatūroje, be to, ir įvairių užsienio bei Lietuvos autorių traktuojama labai nevienodai, nėra griežtai apibrėžta jos vartojimo sritis. Vieni autoriai šią sąvoką traktuoja kaip idėją, kiti ją priskiria tik suaugusiųjų švietimui, treči ją nagrinėja kaip psichologinę mokymosi nuostatą. Kai kas bando šią sąvoką susieti visa švietimo sistema, laiduojančia visą gyvenimą trunkanti mokymąsi.

Nuolatinio mokymosi idėja atsispindi ir amerikiečių filosofo bei pedagogo, propagavusio pragmatinę filosofiją ir pažangų švietimą, Dž. Diuji (J.Dewey) darbuose, kurie turėjo didelę įtaką visai suaugusiųjų švietimo teorijai (D.Beresnevičienė, 1995). Dž. Diuji teigimu suaugusieji tęsia savo mokymąsi visą gyvenimą, jei jų ankstesnis mokymasis “sudaigino” mokymosi tęstinumo procesą, kiekvienam suteikdamas galimybę veikti kaip žmogui. Žmonės mokosi iš paties gyvenimo. Nuolat mokydami jie auga intelektualiai, socialiai ir tobulėja kaip asmenybės. Dž Diuji teorijoje nuolatinis mokymasis paremtas idėja, kad besitęsiantis žmogaus vystymasis suformuoja integralią jo egzistencijos dalį.

Mokymasis visą gyvenimą apibūdinamas įvairiai skirtingose valstybėse ir skirtingiems tikslams (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001). Terminu mokymasis visą gyvenimą atkreipiamas dėmesys į laiką: į mokymąsi per visą gyvenimą, be perstojo arba periodiškai. Naujai sukurtas terminas visaapimantis (lifewide) mokymasis atskleidžia daugiau mokymosi sklaidą- mokymąsi per visą gyvenimą visose srityse (Mokymasis visą gyvenimą ir visa apimantis mokymasis, 2000).

Mokymosi visą gyvenimą siekiai:

- Garantuoti universalią ir nenutrūkstamą mokymosi galimybę, siekiant įgyti naujų įgūdžių ir atnaujinti senuosius, kurių reikės žinių visuomenėje.
- Padidinti investicijas į žmogiškuosius išteklius
- Kurti veiksmingus mokymo ir mokymosi metodus bei sąlygas mokymosi visą gyvenimą kontinuumui.
- Patobulinti būdus, kuriais suprantamas ir vertinamas dalyvavimas mokymosi ir rezultatai, ypač neformaliojo ir neformaliojo savaiminio (informal) mokymosi.
- Užtikrinti, kad kiekvienam būtų prieinama kokybiška informacija ir patarimai apie mokymosi galimybes visoje Europoje per visą gyvenimą

- Sudaryti mokymosi visą gyvenimą sąlygas kuo arčiau besimokančiųjų bendruomenės.

Sparti visuomenės kaita įtakoja individą, jo gyvenimo būdą ir pasirengimą bei gebėjimą prisitaikyti prie nuolat kintančių gyvenimo sąlygų. Kita vertus, ir pati visuomenė sąlygoja naują požiūrį į ugdymą: P. Jarvis (1998) teigimu, įgyjamos žinios jau nėra pastovios, todėl kyla nuolatinio, rekurentinio ugdymo¹ (life long learning) būtinybė. Ją apsprendžia tokios prielaidos, kaip globalizacija, mokslo žinių ir informacijos gausa, informacinių technologijų plėtra, kintanti darbo rinkos situacija, skatinanti mokytis visą gyvenimą. Taigi, individas turi nuolat atnaujinti ir tobulinti įgytas žinias, įgūdžius ir gebėjimus (P. Jarvis, 2001). Antra vertus, P. Drucker (1993) teigimu, šiandien švietimas ir ugdymas apima visą visuomenės erdvę: juo užsiima ne tik tipiškos edukacinės institucijos, bet ir biznio, gamybinės ir kitos organizacijos, tapdamos tam tikra prasme edukacinėmis institucijomis, palaikančiomis partnerystės ryšius su įvairiomis švietimo institucijomis.

Suvokiant nuolatinio ugdymo svarbą, 2001 m. Europos Komisijos „Mokymosi visą gyvenimą memorandume“ įteisintas nuolatinio mokymosi idėjas galima traktuoti kaip siekį demokratizuoti visuomenę ir plėtoti švietimą bei ugdymą². Jame suformuluota ir nuolatinio mokymosi sistemos plėtros strategija Europoje, taigi, ir Lietuvoje.

Nuo mokymosi visą gyvenimą, neatsiejamas ir švietimas. Šiandieninėje visuomenėje sparčiai vystantis technologijoms, reiškiantis visuomenės struktūrų ir institutų globalizacijai, plintant informaciniams technologijoms, vienu iš svarbiausių visuomenės (kartu ir atskiro jos nario – individo) pažangos veiksnių tampa švietimas. Pats terminas „švietimas“ Lietuvos švietimo klasifikacijoje (LŠK), sudarytoje remiantis Tarptautine standartizuota švietimo klasifikacija ISCED 97³, suprantamas kaip tikslinga ir sisteminga veikla, kuria siekiama patenkinti ugdymosi poreikius⁴. Iš kitos pusės, kaip švietimas yra įvardinamas organizuotas bei nuolatinis bendravimas, kurio metu vyksta mokymasis⁵. Visa tai sudaro švietimo sistemą (ŠS). Kalbant apie pačią švietimo sistemos sąvoką galima

¹ Rekurentinis ugdymas suprantamas kaip alternatyva tradicinei formaliai švietimo sistemai, labiau orientuotai į jaunų žmonių lavinimą. Tuo tarpu rekurentinis ugdymas skatina visą gyvenimą trunkantį ugdymą bei siūlo organizuoti ugdymo procesą, kaitaliojant struktūruotą mokymą su kita socialine veikla // Janiūnaitė B. Šiuolaikinio lyginamosios edukologijos mokslo pasiekimų panaudojimo galimybių modernizuojant Lietuvos švietimo sistemą. Daktaro disertacija. Kaunas: LKKI, 1998. - 23 p.

² Teresevičienė. Mokymosi per visą gyvenimą edukologinės dimensijos. Habilitacinė daktaro disertacija. Kaunas. 2001, - 3 p.

³ ISCED – Tarptautinė standartizuota švietimo klasifikacija, patvirtinta 29-ojoje UNESCO Generalinės konferencijos sesijoje 1997 m. lapkričio mėnesį. Plg. Lietuvos švietimo klasifikacija. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius, 1999, - 3 p.

⁴ Lietuvos švietimo koncepcija, 7 paragrafas.

⁵ Ten pat, 7 paragrafas.

pasakyti, kad sąvoka "sistema" kildinama ir gr. kalbos žodžio "systema" - sandara, junginys⁶. Iš kitos pusės, ji yra suprantama ir kaip planingas, taisyklingas išdėstymas, sutvarkymas, organizacija⁷, o tai reiškia, kad bet kokia sistema yra aibė elementų, kuriuos tarpusavyje sieja tam tikri ryšiai, santykiai, ir tai sudaro vientisą junginį, t.y. sistemą. Iš kitos pusės, sistema gali būti suvokiama ir kaip sudėtingas įvairių elementų junginys, kuriame ir kiekvienas atskiras elementas, nagrinėjant jį kaip didesnės sistemos dalį (subsistemą) gali būti suvokiamas kaip sistema. Tokia analogija taikytina ir bendrajai švietimo sistemai (BŠS), kur atskirais jos elementais gali būti įvardijamos atskiros jos posistemės (pvz.: profesinio rengimo, suaugusiųjų švietimo sistemos ir pan.), kurios kiekviena atskirai vėlgi sudaro tam tikrą struktūrą su savo elementais, tikslais, funkcijomis ir pan. Iš kitos pusės, švietimo sistema turi savo struktūrą, funkcijas, funkcionavimo aplinką - tris faktorius, įtakojančius pačios ŠS vientisumą. Dar vienas svarbus švietimo sistemos analizės aspektas yra jos sugebėjimas kisti, priklausomai nuo aplinkos iššūkių ir poreikių (F. F. Bukanov, E. Karpov, 1978; J. Černiak, 1975; A. Zinovjev, 1967 ir kiti)⁸.

Remiantis šiomis pastabomis švietimo sistema, bendrai paėmus, gali būti apibūdinama kaip įvairių konkrečios valstybės ugdomųjų (mokomųjų ir auklėjamųjų) įstaigų visuma, apimanti ikimokyklinės auklėjimo įstaigas, įvairių tipų ir lygių mokyklas, užmokyklinės arba papildomas įstaigas, užsiimančias kryptingu ir sistemingu besimokančiųjų individų mokymu ir ugdymu, taip pat suaugusiųjų kvalifikacijos kėlimo ir mokymo institucijas ir t.t.

Tai reiškia, kad *švietimo ir ugdymo procese yra natūraliai pereinama nuo vienos ugdymo pakopos prie kitos*. Šis principas rodo, kad siekiant sudaryti sąlygas nuolatinei, tęstinei asmenybės plėtotei, jos mokymuisi būtinas atskirų švietimo sistemos elementų ir grandžių suderinamumas. Taigi individo švietimas, jo ugdymas turi vykti nuosekliai pereinant jam iš vienos pakopos (švietimo sistemos struktūros) į kitą.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog mokymas ir mokymasis yra dvi svarbios struktūrinės ugdymo dalys, sudarančios edukacinio proceso pagrindą. Anot H. Gardner (1983), yra daugybė intelektų, todėl svarbiausia yra lavinti individo protą⁹, juolab, kad gebėjimai nėra pastovus reiškinys: efektyvus mokymas ir mokymasis gali juos keisti. Taigi, kaip buvo galima pastebėti, *individo ugdymasis yra ilgalaikis, tęstinis procesas: jis tęsiasi visą gyvenimą individui įsisavinant žmonijos sukauptą patirtį. Ši nuoseklų ir sistemingą ugdymo ir ugdymosi procesą užtikrina švietimas - vienas svarbiausių*

⁶ Švietimo vadybos įvadas. Vadovėlis. Kaunas: KTU, - 95 p.

⁷ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: mintis, 1985, - 152 p.

⁸ Švietimo vadybos įvadas. Vadovėlis. Kaunas: KTU, - 95 p.

⁹ Mokymosi metodai. Kursinis darbas / Gaigalaitė D., Kirikova L., Salduldūnaitė S., Vaicekauskas V. Kaunas: KTU socialinių mokslų fakulteto edukologijos institutas. 2000, - 4 p.

visuomenės gyvenimo ir nuoseklaus jos vystymosi bei funkcionavimo veiksnių tiek visuomeniniame (makro), tiek grupiniame (mezo), tiek ir asmenybės (mikro) lygmenyje. Siekiant šio proceso efektyvumo šiuose lygmenyse yra formuojama BŠS, turinti savo tikslus, struktūrą ir funkcijas. Savaime suprantama, kad kylantys socialiniai, kultūriniai, technologiniai ir pan. pokyčiai visuomenėje kelia vis naujus reikalavimus asmens išsilavinimui, ko pasekoje individas yra „verčiamas“ nuolat mokytis ir tobulintis. Taigi lavinimasis, mokymasis, prusinimasis šių laikų visuomenėje tampa permanentiniu procesu, besitęsiančiu visą gyvenimą. Tai reiškia, kad, kaip jau minėjome, *nepriklausomai nuo aplinkybių, kiekvienam asmeniui turi būti sudaromos kuo palankesnės sąlygos mokytis ir lavintis.*

Kaip galima pastebėti analizuojant švietimo sistemą ir atskirus jos elementus, mokymosi procesas yra nuolatinis procesas. Pirmą kartą mokymosi visą gyvenimą idėja iškelta Anglijoje 1929 metais B.Yeaxlee darbe „Nuolatinis ugdymas“ (Lifelong Education). B. Yeaxlee teigė – „švietimas – tai priemonė išugdyti tokiai asmenybei, kuri galėtų gyventi vienybėje su savimi, visuomene, visata ir Dievu.“ Autoriaus nuomone asmenybės tikslas – siekti savirealizacijos, transcendencijos, nuolatinio augimo, refleksiškai suvokiant savo prigimtį ir gyvenimo tikslą(D.Beresnevičienė, 1995).

Be B. Yeaxlee mokymosi visą gyvenimą idėją iškėlė E. Lindeman. Jis taip pat pateikė suaugusiųjų švietimo principus ir mokymosi programą. E. Lindeman nuolatinį mokymąsi apibrėžė, kaip – „grupinį suaugusiųjų mokymąsi, kurio esmę sudaro asmeninis patyrimas ir pasidalijimas šiuo patyrimu su kitais diskutuojant“. Jo nuomone suaugusiųjų švietimas remiasi šiais principais:

1. Tai visą gyvenimą trunkantis procesas, pasirengimas ateičiai, kuri yra nežinoma;
2. Tai savanoriškas gero, prasmingo gyvenimo patyrimo bei galimybių atskleisti individo asmenybei ieškojimas, o ne profesijos ar specialybės mokymasis;
3. Mokantis svarbu orientuotis ne į dalyką ar situaciją, o į besimokančius asmenis t. y. mokinius;
4. Suaugusiųjų mokymosi esmę sudaro jų patyrimas, kadangi suaugusieji įsisąmonina refleksiškai ir įvertinę savo išgales, mokosi keisti savo įpročius, vadovautis naujomis vertybėmis, naujais motyvais (D.Beresnevičienė,1995).

Amerikiečių filosofo ir pedagogo, J. Dewey darbuose, kurie turėjo didžiulę įtaką visai suaugusiųjų švietimo teorijai, randame minčių ir pasisakymų apie mokymąsi visą gyvenimą. J. Dewey savo sukurtoje „augimo“ teorijoje aiškina, kad suaugęs žmogus tęsia savo mokymąsi visą gyvenimą tuomet, jei jų ankstesniame mokymosi procese buvo „sudaiginta“ tolimesnio mokymosi, besitęsiančio visą gyvenimą užuomazga. Šis nuolatinis

ir tolimesnis mokymas, kiekvienam individui suteikia galimybę siekti geresnio gyvenimo. Švietimas yra visą gyvenimą besitęsiantis procesas, nes žmonės gali „augti“, gali ugdytis visą gyvenimą.

Nors mokymosi visą gyvenimą idėja buvo iškelta XX a. pradžioje, tačiau tik giliau įsisąmoninus II – ojo pasaulinio karo priežastis ir pasekmes tarptautinė bendruomenė pradėjo ieškoti būdų, kaip tokių kataklizmų išvengti ir ateityje. Maždaug apie 1960 metus buvo pradėta rimčiau diskutuoti apie globalines problemas, globalizaciją ir švietimo vaidmenį jas sprendžiant. Buvo pasiūlyta kartu su jaunimo ugdymu plėtoti suaugusiųjų švietimą ir švietimo vaidmuo plačiau buvo suprantamas kaip socialinės ir darbo politikos vaidmens dalis. P.H. Coombsas (1968), tuo metu UNESCO instituto direktorius tarptautiniam švietimui, pabrėžė ribotas formaliojo švietimo galimybes ir paskatino diskusijas apie kitų institucijų, esančių už mokyklinės sistemos ribų, vaidmenį (D.Beresnevičienė,1995).

Mokymosi visą gyvenimą sąvoka pirmą kartą buvo iškelta 1970 metų UNESCO konferencijoje. P.Lengard savo pranešime „Įvadas į mokymąsi visą gyvenimą“ (An induction to lifelong learning education) apibrėžė nuolatinį mokymąsi. Nuolatinis mokymasis - *tai tam tikra struktūra ir metodai padedantys žmogui tęsti mokymąsi, suteikiantys galimybę kiekvienam individualiai siekti aukštesnio lygio save tobulinant įvairiomis mokymosi formomis* (D.Beresnevičienė,1995).

Sąvoka „nuolatinis mokymasis“ buvo pradėtas vartoti įvairiose UNESCO dokumentuose, planuose. Buvo teigiama, kad išsilavinimas nėra duodamas vieną kartą visam laikui, o yra nuolatinio mokymosi, trunkančio visą gyvenimą, rezultatas. Kiekvienas asmuo ieško specifinių galimybių tikslingai ir nuosekliai mokytis toliau, norėdamas neatsilikti nuo visuomenės techninės ir socialinės raidos, prisitaikyti prie pakitusių gyvenimo aplinkybių ar siekdamas visapusiškai išplėtoti savo potencines galimybes.

UNESCO „nuolatinio mokymosi“ (*lifelong learning*) sąvoką pasiūlė vartoti kaip sinonimą kitom analogiškom sąvokom: „*suaugusiųjų švietimo*“ (*adult education*), „*integruoto nuolatinio mokymosi*“ (*lifelong integrated learning*), „*tęstinio ugdymo*“ (*permanent education*). Išskiriant skirtingus suaugusiųjų mokymosi momentus buvo pradėtos vartoti sąvokos: „suaugusiųjų švietimas“, „integruotas nuolatinis mokymasis“ ir „nuolatinis mokymasis“ (D.Beresnevičienė,1995).

Praėjusiame šimtmečiuje suaugusiųjų švietimo sąvoka buvo tvirtai siejama su sąvokomis permanentinis ugdymas, švietimas visą gyvenimą ir grįžtamasis mokymasis. Šiandien šios sąvokos suprantamos kiek kitaip.

Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001) teigiama, kad nauji pagrindiniai įgūdžiai turi būti suteikti visiems. Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai modifikuoja ir modernina pagrindinius įgūdžius, kuriuos kiekvienas privalo turėti kaip minimumą, kad galėtų dalyvauti darbinėje veikloje, šeimos ir visų lygių- ir vietinio ir europinio –visuomenės gyvenime. Nauji svarbiausi įgūdžiai, įrašyti Lisabonos Europos Tarybos išvadose (26 paragrafas), yra šie: informacinės technologijos, užsienio kalbos, technologinė kultūra, verslumas ir socialiniai gebėjimai. Visa tai labai aiškiai apibūdina mokymosi ir motyvacijos būtinumą ir paskirtį šiuolaikinėje visuomenėje (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001).

1.2. Mokymosi ir ugdymo lygmenys bei aplinkos

Tiek nuolatinio mokymosi, tiek švietimo sistema yra ypač svarbi visuomenės gyvenimo struktūrinė dalis, kurią būtina analizuoti ne tik jos tikslų, struktūros, funkcijų, bet ir atskirų jos elementų ir posistemų sąveikos aspektais bei atkreipiant dėmesį į analizės skirtingose jos lygmenyse - makro, mezo, mikro - svarbą.

Kaip jau minėta, švietimo (mokymosi visą gyvenimą) sistema sudaryta iš struktūrinių elementų, susijusių tam tikrais ryšiais. Kartu ji sąveikauja su aplinka. Ugdymą lydi mokymasis, tačiau tai daugiau formalusis mokymasis. Skiriami 5 švietimo/mokymo lygmenys:

1. *Societarinis švietimo/ugdymo lygmuo.* Jis yra bendriausias ir nusako, kokios sąlygos yra reikalingos visuomenės narių ugdymui. Dažniausiai šis lygmuo sutampa su valstybiniu. Šį lygmenį apibūdina teisinis ugdymo reguliavimas.

2. *Socialinis – pedagoginis švietimo/ugdymo lygmuo.* Šis lygmuo atspindi visuomenės institucijų, tiesiogiai ar netiesiogiai skirtų ugdymui, funkcionavimą. Paprastai formuojama tokia ugdymo sistema, kurioje kiekvienas iš institutų atlieka konkrečias funkcijas, o pačios sistemos paskirtis yra šią sistemą sukūrusių ir įtvirtinančių socialinių santykių įtvirtinimas.

3. *Institucinis švietimo/ugdymo lygmuo.* Šis lygmuo susijęs su ugdymo institucija, kurios paskirtis yra organizuoti ir optimizuoti ugdymo proceso dalyvių veiklą, skatinančią visuomenės (mūsų atveju –nuteistųjų) tobulėjimą.

4. *Interpersonalinis lygmuo.* Tai pedagoginis lygmuo, kuriame nagrinėjama ugdytojo ir ugdytinio sąveika, kurioje išskiriami keli informacijos srautų tipai: tiesioginis (ugdytiniams pateikiama apibendrinta žmonijos patirtis) ir grįžtamasis (padedantis ugdytojui valdyti ugdytinių patirties raidą). Šie informaciniai srautai sukuria ugdomąją

aplinką, o paties proceso esmė yra individo tobulinimasis, ugdymas/is, kuris gali funkcionuoti tik individo poreikio ugdytis pagrindu.

5. *Intrapersonalinis švietimo/ugdymo lygmuo.* Šiame lygmenyje realizuojamos individo fizinės, dvasinės, psichinės galios.

Kalbant apie nuolatinio mokymo *siekiamus apibendrintus tikslus*, jie būtų tokie: asmenybės ikimokyklinis ugdymas, bendrasis lavinimas, profesinis rengimas ir tęstinis ugdymas. Šiandieninė nuolatinio mokymo sistema plačiąja prasme tęstinio ugdymo procese turi rengti individą gyvenimui sparčiai kintančiame pasaulyje ir padėti jam tenkinti įvairius poreikius. Šių tikslų siekiama tiek formalaus, tiek ir neformalaus ugdymo procese, ugdant gebantį mokytis individą (B.Bitinas, 1995).

Kaip jau minėjau, *mokymas ir mokymasis - dvi svarbios ugdymo struktūrinės dalys, sudarančios edukacinio proceso pagrindą.* Deja, *mokymasis mokslinė prasme yra mažai analizuojamas ir netgi nuvertinama jo svarba.* Amerikiečių psichologas J.W.Brown (1979) išvystė teoriją, jog mokymasis pagrįstas asmenybės vientisumo principu: mokantis lavinami sugebėjimai, įgyjamos žinios ir įgūdžiai, socializuojamasi ir prisitaikoma prie kintančių sąlygų visuomenėje (G.Butkienė, A.Kepalaitė, 1996). L.Jovaišos (1997) koncepcijoje mokymasis suvokiamas kaip “tikslinga (...) sąveika su mokymosi šaltiniais, įsisavinant mokslo, technikos, meno ir darbo žinias, išmokstant intelektualinius ir praktinius veiksmus, plėtojant savo fizines ir dvasines jėgas.”¹⁰ J.Linhart (1974) teigia, kad mokymasis yra “specifinė subjekto veikla, kai iškilus uždaviniui ir pasirinkimo galimybei, veikiant išorinėms sąlygoms, subjektas keičia savo elgesį taip, kad nauja informacija sumažintų savo netikrumą ir rastų teisingą atsakymą arba atitinkamą elgesio būdą”.¹¹ Būtent tokio pobūdžio mokymosi sampratos (ypač J.Linhart), kuriose įvardijama intelektualinių ir praktinių veiksmų plėtojimo bei išorinių sąlygų svarba yra labai aktuali analizuojant nuolatinio mokymosi sistemą jos funkcijas bei paskirtį.

P.Jucevičienė (2001) atkreipdama dėmesį į mokymosi svarbą individo asmeniniam tobulėjimui, teigia, kad mokymosi įgalinimas vykdomas teikiant besimokančiajam paramą įgyjant aktualią mokymosi kompetenciją, o dar geriau – metamokymosi kompetenciją, taip pat kuriant prisodrintas vertingos informacijos ir jų efektyvaus teikimo šaltinių mokymosi aplinkas.

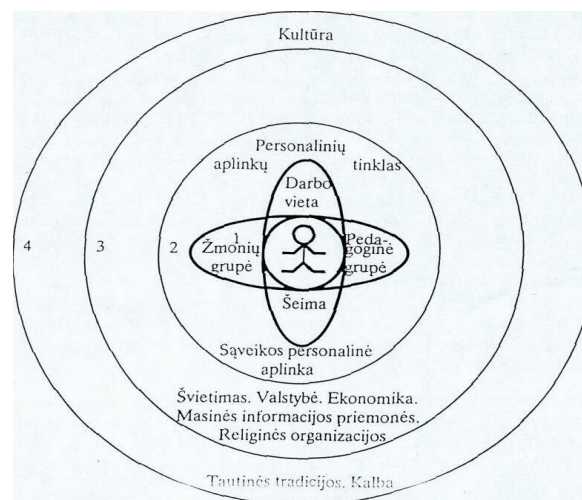
Mokymosi aplinkos – tai edukacinę vertę turinčios žmonių gyvenimo bei veiklos erdvės, įgalinančios individo asmeninį tobulėjimą, realizuojamą per mokymosi pastangas (P.Jucevičienė, 2001).

¹⁰ Jovaišas L. Edukologijos pradmenys. Kaunas: Technologija, 1997. - 14 p.

¹¹ Mokymosi metodai. Kursinis darbas / Gaigalaitė D., Kirikova L., Salduldūnaitė S., Vaicekuskas V. Kaunas: KTU socialinių mokslų fakulteto edukologijos institutas. 2000, - 6 p.

P. Jucevičienė (2001), ugdymo aplinką apibrėžia kaip ugdomąją erdvę, kurioje be įprastų pedagoginės sistemos elementų – ugdančiojo ir ugdytinio, ugdymo tikslo, turinio, formų, metodų, priemonių veikia kultūriniai ir psichologiniai veiksniai. Ugdymo aplinkos kultūrą sudaro jos subjektų – ugdančiojo ir ugdytinio subkultūrų sąveika, o kartais – netgi kontrkultūrų sandūra. Ugdymo aplinkos kultūra yra kompleksinis reiškinys, paprastai sudarytas iš bendrų susitarimų, t.y. visiems šios edukacinės institucijos subjektams priimtinių vertybių, taip pat – “persidengusių” (*shared*) vertybių, priimtinių tam tikroms šiose institucijose egzistuojančioms grupėms.

Savitą *aplinkos įtakos modelį pateikia U.Bronfenbrenner (1977)*¹². Jo teigimu asmenį supa kompleksinė aplinka kuri įtakoja jo asmenybės augimą. Galima teigti, kad šiame aplinkos įtakos modelyje sąlyginai telpa P. Jucevičienės minimos mokymosi ir ugdymo aplinkos.

1 paveikslas. U.Bronfenbrenner aplinkos įtakos modelis (1977).

1- mikrosistema; 2 -mezosistema, 3 - echosistema, 4 - makrosistema.

Kaip matyti individą supa išties kompleksiška aplinka ir įvairūs veiksniai. U.Bronfenbrenner teigia, kad šią aplinką sudaro keturios tarpusavyje sąveikaujančios sistemos - makro, mezo, echo ir mikro, - įtakančios individo formavimąsi, jo mokymą, ugdymą ir jo funkcionavimą visuomenėje. Tad ir nuolatinis mokymas turi įvertinti atskirų ugdymo ir mokymosi veiksnių, kurie daro didelės įtakos asmenybės brandai, poveikį. Štai, pvz.: *mikrosistema* paprastai suprantama kaip artimiausia individo aplinka, betarpiškų jos ryšių su visuomene kompleksas, tiesiogiai įtakoiantis asmenybės formavimąsi, kadangi ji

¹² Lyginamoji edukologija. Monografija / sud. P.Jucevičienė. Kaunas: Technologija, 1997. – 14 p.; t.p. Targamadzė V. Švietimo vadybos įvadas. Kaunas: Technologija, 1996. – 109 p.

yra mikrosistemų ryšių kompleksų centre. Beje, šioje *mikrosistemoje* galima akcentuoti tris socialinių santykių tipus, kuriuos pateikia Kohn, Antonuci (1980)¹³:

1. *Stabilus* (pvz.: šeima, artimi draugai).
2. *Nepastoviai kintančius* (giminės, tolimesni draugai).
3. *Pastoviai kintančius* (tolimesni giminaičiai, kaimynai, bendradarbiai etc.).

Jei mikrosistemos aplinka yra sudėtinga, gal net negatyvi, tai daro neigiamą poveikį individo socializacijai. Štai, pvz.: tiek šeimoje, tiek mokykloje yra formuojami individo įsitikinimai, suteikiamos žinios ir įgūdžiai. Todėl nepakankamas šeimos ir mokyklos ugdomųjų funkcijų atlikimas dažnai sąlygoja negatyvią įtaką. *Konfliktiškas socializacijos procesas šiuo atveju iššaukia neadekvatų individo savęs ir aplinkinių vertinimą, neatitikimą tarp jo poreikių, lūkesčių ir realybės, ir tai sukelia asmens priešišumą visuomenei, kitiems asmenims, jungimąsi į subkultūrines¹⁴ ar kontrkultūrines¹⁵ grupes* (kurių vertybinės orientacijos dažnai būna priešingos visuomenėje priimtoms) ir pan.

Antroji Bronfenbrenner modelyje išskirta sistema - *mezosistema* – suvokiama kaip mikrosistemų sąveikos rezultatas, teikiantis sinerginį efektą¹⁶. Ši sistema susiformuoja sąveikaujant atskiriems mikrosistemos elementams (pvz.: šeimai, mokyklai, darbo vietai, draugams, plg. 1 lentelę ir 8 pav.), ir tai dėl savo kompleksiško įtakos individa, jo formavimąsi bei elgseną.

Trečiąjį kompleksinės aplinkos komponentą *echosistemą* sudaro mikro- ir mezosistemos, specifinės socialinės struktūros, susiejančios (ar priešingai – suardančios) tuos aplinkos ryšius, kuriuose formuojasi asmenybė. Šios struktūros apima didžiausias visuomenės institucijas, tiek formalias, tiek ir neformalias – švietimo sistemą, vyriausybę, ekonomiką, įvairias organizacijas ir t.t.

Makrosistema yra trijų minėtų sistemų ir kintančios kultūros (ir/ar subkultūros) sąveikos rezultatas. Makrosistema, anot V.Targamadžės (1996), atspindi visuomenės vertybių prioritetus, visuomenės ekonominės, socialinės, edukacinės, teisinės,

¹³ Targamadžė V. Švietimo vadybos įvadas. Kaunas: Technologija, 1996. – 108 p.

¹⁴ Subkultūra – tai gyvenimo būdas, kurias aiškiai skiriasi nuo dominuojančios kultūros, bet turi ir daug bendro su ja // Plg. Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Sud. Broom L., Bonjean Ch.M., Broom D.H. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni, 1992. – 354 p.

¹⁵ Kontrkultūra – gyvenimo būdas, nukreiptas prieš dominuojančią visuomenės kultūrą. Plg. Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Sud. Broom L., Bonjean Ch.M., Broom D.H. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni, 1992. – 354 p.

¹⁶ Sinergizmas šiuo atveju reiškia, kad mikrosistemos elementų suma nėra lygi paprastai šių elementų sumai, bet dėl jų sąveikos yra didesnė už ją.

politinės sistemų principus, bei per minėtas sistemas įtakoja individą – jo formavimąsi, elgseną ir pan.¹⁷

Atsižvelgus į minėtas sistemas, įvairių veiksnių asmenybės formavimesi bei elgsenoje kompleksiskumą, galima teigti, kad sudėtinga ekonominė padėtis šiandien nulemia sunkią daugelio Lietuvos šeimų socialinę padėtį. Žinoma, kad tokių šeimų socialinė apsauga net ir valstybės lygmenyje (pvz.: pašalpos socialiai remtiniems asmenims) yra vykdoma nepakankamai, taip pat ne visuomet gali patenkinti individo ar šeimos nuolatinio mokymosi poreikius.

1.3. Mokymosi motyvacija. Jos samprata

Mokslo pasaulio atstovai suaugusiųjų mokymosi motyvacijos tyrimų srityje tyrinėja besimokančiojo požiūrį į mokymąsi (Boshier, 1971), domisi pažintiniais suaugusiųjų mokymosi interesais (Morstain ir Smart, 1974), mokymosi lūkesčiais, (Hater, 1990), pasiekimų motyvaciją nagrinėja (Entwistle, 1981, Taylor, 1982). Aiškinant motyvo ir motyvacijos sąvoką akcentuojama, jog egzistuoja gan prieštaringi požiūriai mokymosi motyvacijos požiūriu. Psichoanalitinėje perspektyvoje žmogaus motyvacija apibrėžiama daugiau biologiniais instinktais, nes Freud (1950) požiūriu, bet koks žmogaus aktyvumas (mąstymas, suvokimas, atmintis) nulemtas instinktų, kurių įtaka gali būti tiesioginė ar netiesioginė. Žmogaus gyvenimą labai įtakoja sąmonės jėgos. Išskirdamas du instinktus: libido ir tanatos- mirties, Freud pabrėžė, jog jie yra gyvybiškai svarbiems procesams palaikyti. Pagrindinis elgesio motyvas yra siekimas malonumo patenkinant savo impulsus (J.Laurinavičiūtė. Daktaro disertacija, 2000)).

Bihevioristai yra įsitikinę, kad žmogaus elgseną galima suprasti tiriant konkretų elgesį. Jų dėmesys nukreiptas į biologinę žmogaus prigimtį. Jie, skirtingai nei psichoanalitikai, daugiau dėmesio skiria tik išoriniam elgesiui tyrinėti, neatsižvelgdami į gilesnius įtakojančius motyvus. Žmogaus veiklą jie stengėsi paaiškinti tik per žmogaus reakciją į stimulą.

Kognityvinės perspektyvos atstovų dėmesys koncentruojamas į pažintinius žmogaus procesus, skirtingai nuo ankstesnių teorijų, kai žmogus motyvuotas sąmoninių ar išorinės aplinkos faktorių, akcentuojamas jo kognityvinis aspektas. Žmogus jiems yra racionalus, aktyvus, žinantis ir sugebantis. Pasak Kelyy (1958) žmogaus pagrindinė motyvuojanti jėga yra jis pats.

¹⁷ Targamadžė V. Švietimo vadybos įvadas. Kaunas: Technologija, 1996. – 110 p.

Humanistinės psichologijos atstovai teigia, jog motyvacija yra vidinė jėga, kuri skatina žmogų augti, vystytis ir pilnai išnaudoti savo potencialą. Jų požiūriu kiekvienas asmuo turi vidinį „augimo principą“, kuris nukreipia elgesį. Rogers (1975) iškėlė hipotezę, kad visą elgesį įkvepia ir reguliuoja vienas motyvas, kurį jis vadino „aktualizacijos tendencija“. Jis teigia, jog organizmui būdinga tendencija visus savo sugebėjimus išvystyti ir tobulinti savo asmenybe. Tokiu būdu pagrindiniu žmogaus motyvu tampa siekis save aktualizuoti, maksimaliai išreiškiant asmenybę. Jo požiūriu žmogui įgimtas noras pažinti pasaulį, tyrinėti, tai yra vidinė motyvacija mokytis (J.Laurinavičiūtė, 2000).

Maslow (1987) motyvacijos problemą aiškino pateikdamas saviaktualizacijos koncepciją, kuri paremta hierarchiniu prioritetinių poreikių principu.

Suaugusiųjų mokymosi motyvacijos ypatumai. Suaugusiųjų mokymosi motyvacija nagrinėjama dviem požiūriais: interakciniu ir holistiniu. Interakciniu požiūriu (Miller, 1967, K.Rubenson, 1965 Tough, 1979) mokymo procese vyksta sąveika tarp individo ir aplinkos. Šie tyrėjai vartoja jėgos lauko sąvoką, remdamiesi Levino teorija ir koncepcija teigiančia, jog suaugusiojo mokymasis priklauso nuo to, kaip jie patys suvokia situaciją. Jų požiūriu svarbiausios mokymosi procese individo ekspektacijos (J.Laurinavičiūtė, 2000).

Kiti autoriai suaugusiųjų mokymąsi nagrinėja holistiniu aspektu. Kaip teigia West, (1995) suaugusiųjų mokymąsi sunku apibrėžti, nes jis labai kompleksiškas, susijęs su jų asmenine patirtimi bei jų gyvenimo istorija (J.Laurinavičiūtė, 2000).

Ypač suaugusiųjų mokymosi motyvacijos supratimą motyvavo Houl (1961) tyrimai, kai buvo išskirtos trys besimokančiųjų grupės: į tikslą orientuoti, aktyviai orientuoti ir asmenys orientuoti į mokymą.

Literatūroje aptariami ir kitų autorių požiūriai, kurie išskiria dar ir kitus svarbius suaugusiųjų mokymosi motyvų aspektus: gyvenimo krizės, geresnio darbo ar karjeros siekimas, socialinio ekonominio statuso svarba, patyriminis aspektas, asmenybinis faktorius (J.Laurinavičiūtė. Daktaro disertacija, 2000).

Apibendrinant esamas mokymosi motyvacijos teorijas galima išskirti dvi pagrindines tyrinėjimų kryptis: viena remiasi bihevioristiniu motyvacijos aiškinimu, kuriame motyvacija suvokiama kaip vienmačio mechanizmo reguliavimo procesas. Pastarosiose teorijose motyvacija vertinama kaip motyvų jėga, kuri gali paaiškinti pastangas, dedamas užduočiai atlikti, tai yra veiksmas priklauso nuo vidinių ir išorinių individą veikiančių jėgų. Mokymosi motyvacija, pagal bihevioristinę pažiūrą, išskyla tarsi reskcija į vidinį ar išorinį pastiprinimą, kuris sąlygoja elgesį mokymosi situacijoje.

Kitos teorijos ieško individualių motyvacijos bruožų ir aprašo skirtingas jos formas, todėl jas sąlyginai galima vadinti turinio teorijomis (vidinė ir išorinė mokymosi motyvacija, pasiekimų motyvacija, atribucijų teorija, Maslow poreikių hierarchija, pažintinius ir socialinius motyvus išskirianti teorija ir kt) (R.Laužackas, V.Tūtlys, I.Kučingytė, R.Rakutis, 2003). Taigi pagrįstai galime teigti, kad individuali mokymosi motyvacija ir įvairios mokymosi galimybės yra esminės sąlygos mokymuisi visą gyvenimą sėkmingai vykdyti (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001).

1.4. Mokymasis, kaip socializaciją skatinantis ir socialinę atskirtį mažinantis veiksnys

Nuolatinis mokymas yra sudėtinės asmens socializacijos į visuomenę dalis. Kartu tai yra priemonė, kurios pagalba siekiama mažinti socialinę atskirtį.

Pirmiausia, noriu plačiau paanalizuoti, kas yra socializacija. Paprastai socializacija apibrėžiama kaip įvairiapusis, visą gyvenimą besitęsiantis procesas, kurio metu individas įsisavina visuomenėje galiojančias normas, vertybes, elgesio modelius bei socialinius vaidmenis ir to dėka integruojasi į grupę ir visuomenę¹⁸. Be to, jo metu, vyksta du esminiai procesai¹⁹:

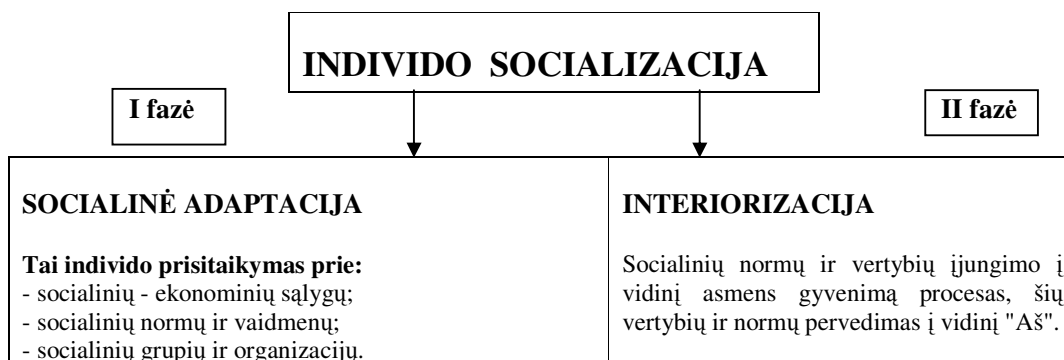
1. Individas mokosi būti pilnaverčiu visuomenės nariu.
2. Individas mokosi ir siekia save atskleisti ir realizuoti.

Ris J. ir Stepanov V.E. (1999) šiuos procesus įvardija kaip socialinę adaptaciją ir interiorizaciją. Schematiškai tai atrodytų taip:²⁰

¹⁸ Plg. Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Sud. Broom L., Bonjean Ch.M., Broom D.H. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni, 1992. – 90 p.

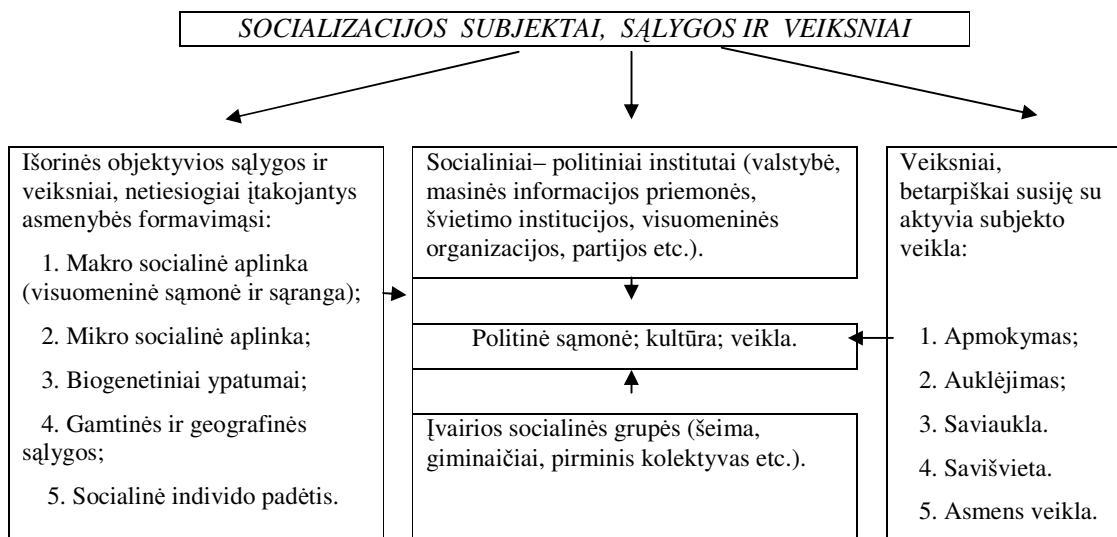
¹⁹ Ten pat, 69 p.

²⁰ Ris J., Stepanov V.E. Sociologija. Struktūro-logiškeskije schemi s kommentarijiami. Moskva: Izdatelstvo naučno-obrazovatelnoi literaruri REA, 1999. - 41 s.

2 paveikslas . Socializacijos fazės. Pagal Ris J., Stepanov V.E. (1999)

Taigi, individo socializacijos funkcija yra: įsisavinti visuomenėje galiojančias vertybes, normas, elgesio standartus, socialinius vaidmenis ir suvokti bei įprasmiti tai kaip sudėtinę asmens gyvenimo dalį. Be to, socializacija yra nuolatinė individo socialinė adaptacija ir mokymasis plačiąja prasme, tad šiame procese sąveikauja įvairūs socializacijos veiksniai (šeima, švietimas, darbas, bendraamžiai, religija etc.), atskirais gyvenimo tarpsniais įgaunantys savitą vaidmenį ir funkcijas. Ris J.I. ir Stepanov V.E. (1999) jų sąveiką socializacijos procese atskleidžia taip :

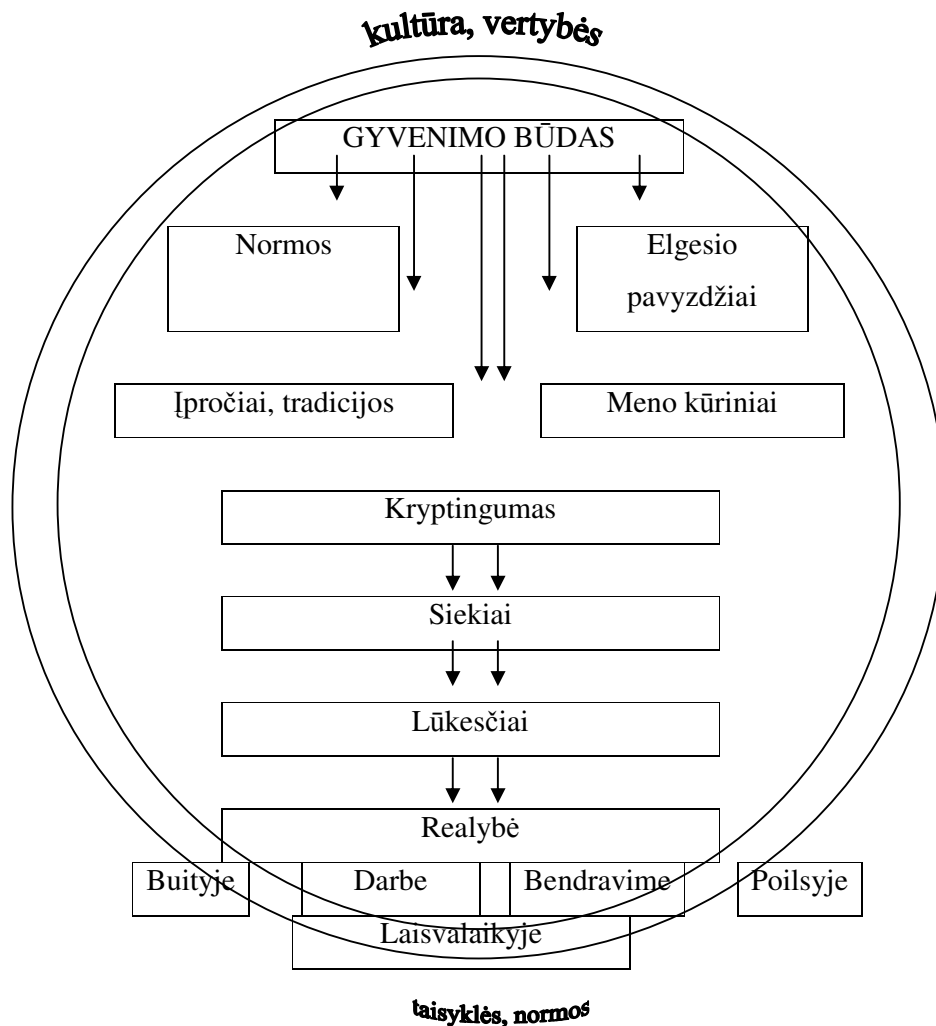

3 paveikslas. Socializacijos veiksniai. Pagal Ris.J., Stepanov V.E. (1999)²¹

Ši schema atskleidžia dar vieną labai svarbų socializacijos aspektą: asmens (re)socializaciją įtakoja ne tik socialinė, gamtinė ir pan. aplinka, socialiniai institutai ir socializacijos agentai, bet ir individo ugdymas, jo auklėjimas, saviaukla, savišvieta,

²¹ Ris J., Stepanov V.E. Sociologija. Struktūro-logiškeskije schemi s kommentarijami. Moskva: Izdatelstvo naučno-obrazovatelnoi literaturi REA, 1999. - 30 s.

mokymasis ir veikla. Pastarieji socializacijos proceso aspektai ypač reikšmingi kalbant apie nuolatinį šeimų auginančių neįgalų vaiką mokymąsi. Antra vertus, socializacijos procese sąveikauja ir visuomenės kultūra, gyvenimo būdas, nuostatos, lūkesčiai ir realus jų įgyvendinimas, arba, priešingai, neįgyvendinimas, sąlygojantys mokymosi motyvacijos buvimą ar nebuvimą. Iš esmės, individo lūkesčiai ir jų ryšys - pozityvus ar negatyvus - su realia gyvenimiška situacija įtakoja jo poreikius, gyvenimo būdą, vertybes, normas ir

4 paveikslas. Kultūra kaip individo gyvenimo būdą reguliuojantis veiksnys.

Pagal Ris J. ir Stepanov V.E. (1999)

elgesį. Esant disfunkciniam socializacijos veiksnių poveikiui ar neadekvačiam jos uždavinių įsisavinimui iš individo pusės, socializacijos (ir resocializacijos) procesas tampa neefektyvus ir kartu su daugeliu kitų veiksnių įtakoja negatyvią asmens gyvenimiškąją laikyseną ir elgseną bei mokymosi motyvacijos trūkumą.

Ši schema dar labiau pagilina ir atskleidžia *socializacijos proceso sudėtingumą bei kompleksiskumą*. Paveiksle galima pastebėti, kad individo lūkesčiai ir jų ryšys (pozityvus

ar negatyvus) su realia gyvenimiška situacija, turi vienokios ar kitokios įtakos jo socializacijai, gyvenimo būdui, laikysenai visuomenės ir jos narių atžvilgiu, mokymosi motyvacijai. Kartu atskleidžiamas kultūrinės aplinkos poveikis individo vystymuisi bei jo savijautai skirtingose gyvenimiškose situacijose/sferose: darbe, bendravime, kasdieniniame gyvenime ir kt. Šių veiksnių kompleksškumą atskleidžia socializacijos kaip reiškinio ir proceso fenomenas: *socializacijos metu yra įsisavinamos vertybinės orientacijos, interesai, elgesio stereotipai, papročiai ir visuomenėje egzistuojančios socialinės normos, padedančios individui tapti integralia tos visuomenės dalimi*. Tai didžia dalimi įtakoja ar net nulemia kai kuriuos individo poreikius, pvz.: bendravimui, mokymuisi, darbui, pripažinimui ir pan.

Apibendrinant iki šiol išsakytas mintis galima padaryti išvadą, kad socializacijos funkcija yra individo integracija į grupę ir visuomenę, priimant ir įsisavinant visuomenėje galiojančias taisykles, normas, vertybes, vaidmenis.

Socialinių institutų disfunkcija			Socialinių bendrijų dezorganizacija - Giminystės susilpnėjimas; - Kaimynystės susilpnėjimas Teritorinių bendrijų silpnėjimas
Šeimos kaip socializacijos instituto disfunkcija	Išsilavinimo kaip socializacijos instituto disfunkcija	Darbo kaip socializacijos instituto Disfunkcija	
Socializuojančio šeimos vaidmens praradimas	Socializuojančio išsilavinimo vaidmens praradimas.	Socializuojančio darbo vaidmens praradimas	
Susvetimėjimas			
Buities sferoje	Išsilavinimo/švietimo sferoje	Darbo sferoje	Laisvalaikio sferoje

5 paveikslas. Socializacijos proceso defektyvumas. Pagal Ris J., Stepanov V. (1999)

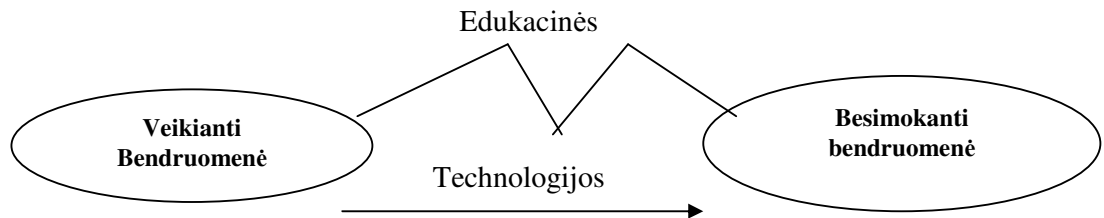
Ši lentelė puikiai iliustruoja socializacijos sutrikimų poveikį individo elgesiui ir jo integracijai visuomenėje: defektyvi socializacija sąlygoja asmens ryšio su socialine aplinka praradimą, o tai veda prie individo nutolimo nuo visuomenės.

Socialinės atskirties sąvoka pirmą kartą buvo apibrėžta 1974 metais Prancūzijoje, kalbant apie socialinio draudimo neapsaugotų žmonių kategoriją. Socialinė atskirtis glaudžiai siejama su neadekvačia socialinių teisių realizacija, su tam tikru gyvenimo standartų lygiu, su galimybėmis dalyvauti socialinėje ir profesinėse veiklose (J.Ruškus, E.Štuopytė, 2004). Knygoje “Socialiniai pokyčiai: Lietuva“ (2000, p.47),

socialinė atskirtis – tai piliečių teisių įskaitant politines, ekonomines ir kultūrinės, netolygaus pasiskirstymo išraiška. Socialinę atskirtį apibūdina jos apimties ir intensyvumo kategorijos, t.y. esamų pilietinių teisių “krepšelio dydis“ ir atitinkamas realių galimybių jomis pasinaudoti laipsnis.

Pagal Duncan teoriją (I.Gečienė, 1999) asmens visuomeninio statuso pasiekimą įtakoja trys pagrindiniai faktoriai: *išsilavinimas, pajamos, profesinis prestižas*. Analizuojant P.Bourdieu teoriją išryškėja bendri asmens socialinį statusą įtakojuojantys faktoriai – *išsilavinimas (kultūrinis kapitalas) ir pajamos (ekonominis kapitalas)*. Abiejų autorių teorijose svarbus rodiklis – asmens valdomi materialiniai ištekliai, tačiau pagrindinis faktorius, nulemiantis asmens padėtį visuomenėje – *išsilavinimas* (I.Gečienė, 1999).

Neretai nepakankamas išsilavinimas arba jo stoka gali tapti vienu iš veiksnių socialinei atskirčiai. Siekiant eliminuoti šį veiksnių svarbu imtis edukacinių priemonių, didinančių priklausymo bendruomenei suvokimą. Negatyvus socialinis identitetas, E.Wenger (1998), gali būti sėkmingai keičiamas į pozityvų identitetą (žr. pav.).

6 paveikslas. Bendruomenės virsmas į besimokančią bendruomenę (E.Wenger, 1998)

Besimokančioje bendruomenėje mokymasis yra jos gyvavimo šerdis. Mokymasis pasak E.Wenger (1998, p.215), transformuoja individų identitetus, todėl yra ne tik informacijos bei įgūdžių įvaldymas, bet ir tapimo procesas. Mokymasis tarnauja kaip prasmę bei asmeninę ir socialinę energiją teikiantis šaltinis. Tad edukacinių procesų organizavimas apima ir erdvių sukūrimą, kuriose vyksta žinių transformacija bei drauge ir dalyvavimas identiteto vystymuisi (J.Ruškus, E.Štuopytė, 2003).

1.5. Šeimos, auginančios neįgalų vaiką ,kaip socialinę atskirtį patiriančios grupės, įsijungimo į besimokančią bendruomenę veiksniai

Įvairiose socialinėse teorijose aiškinama, kad šiuolaikinėje visuomenėje susiformavo santykių sistema tarp socialinių sluoksnių ar grupių, kuri leidžia daugumai individų daugiau ar mažiau sėkmingai gyventi konkrečios visuomenės sąlygose. Kiekvienas individas priklauso šios socialinės sistemos vienai ar kitai grupei ar elementui, bet kartu priklausomybė išreiškiama išsimokslinimo lygiu, gyvenimo būdu, pajamų dydžiu, o labiausiai - gyvenimu tam tikros kultūros kartais subkultūros rėmuose. Visi šios socialinės grupės nariai prisirišę prie bendros sistemos vertybių, kuri gali skirtis nuo kitų grupių vertybių sistemos. Jiems būdingas tam tikras ideologinis išsilavinimas, psichologiniai ir elgesio kompleksai, kurie įskiepijami ugdant ir po to išlaikomi socialinio gyvenimo rėmuose (I.Leliūgienė, 2002, p.89).

Įvairūs mokslininkai nagrinėję socialiai atskirtų grupių bei individų įgalinimo galimybes bei pačios bendruomenės aktyvinimą ir telkimą (E.Wenger, 1998, Spierts, 2003, J.Ruškus, 2002, I. Leliūgienė, 2002; ir kiti), pabrėžia , jog šio proceso sėkmingumas labai priklauso nuo įvairiapusių aplinkos veiksnių.

Galima pavaizduoti šeimos auginančios neįgalų vaiką socializaciją schematiškai²² (J.Ris, V.E. Stepanov, 1999).

7 paveikslas. Socializacijos funkcijos.

²² Ris J., Stepanov V.E. Sociologija. Struktūro-logiškeskije schemi s kommentarijami. Moskva: Izdatelstvo naučno-obrazovatelnoi literaruri REA, 1999. – 81 s.

Per šiuos socializacijos aspektus, momentus – adaptaciją, integraciją, tikslo/ų siekimą, vertybinių tarpusavio santykių palaikymą – plėtojasi, pasireiškia ir priklausomai nuo įvairių veiksnių poveikio kinta (dinaminis aspektas) šeimos poreikiai ir siekiai skirtingais jo gyvenimo momentais.

Analizuojant šią schemą tarp tokių veiksnių, kurie skatintų neįgaliųjų ir šeimų auginančių neįgalius vaikus įsijungimą į besimokančią bendruomenę galima išskirti

- ekonominius,
- socialinius,
- kultūrinius,
- edukacinius
- asmeninius veiksnius.

Ekonominiai veiksniai dažniausiai akcentuojami kalbant apie švietimo sistemos ekonominę bazę. Tačiau pokyčiai šiuolaikiniame pasaulyje, kai vis aktualesnė tampa nedarbo problema išryškina ir kitą pusę- užimtumo ir bedarbystės santykis ne tik priklauso nuo šalies ekonominio vystymosi bet ir tiesiogiai veikia švietimo sistemą. Todėl siekiant šią problemą spręsti turi būti sukurta ekonomiškai palanki aplinka. Tyrimai patvirtina ryšį tarp švietimo ir ekonomikos. Besimokanti visuomenė drauge yra ir gerbūvio visuomenė (P.Jucevičienė, 2001, p.6). Svarbu tai, kad mokymosi per visą gyvenimą strategijoje vienas iš siekių apibrėžti ir vystyti įgūdžius bei kompetencijas, kurios visiems piliečiams padėtų įsidarbinti.

Socialiniai veiksniai. Vieno iš socialinių veiksnių - išsilavinimo prestižas visuomenėje ir tarp atskirų visuomenės grupių. Išsilavinimas yra vienas kriterijų, kuris tiesiogiai susijęs ir su žmogaus socialiniu statusu. Šis veiksnys labai svarbus sprendžiant socialiai atskirtų grupių integravimo problemą, keičiant šių žmonių socialinį statusą. Išsilavinimo įgijimo galimybės tampriai siejasi su šeimos struktūra, artimiausia individą palaikančia aplinka, bei jo paties socialiniu aktyvumu. Kai kurie socialinės atskirties grupių nariai, sprenddami jiems aktualias problemas patys steigia nevyriausybinės organizacijas (pavyzdžiui, įvairios neįgaliųjų draugijos, narkomanų reabilitacijos centrai, ir kt.). Besimokančioje bendruomenėje svarbi dinamiška, prisodrinta bendravimo ir bendradarbiavimo aplinka. Daugelio socialinės atskirties grupių narių socialiniai ryšiai yra nutrūkę, todėl komunikacija tampa dar vienu socialiniu veiksmu įsijungimo procese.

Kultūriniai veiksniai. Kultūrinė aplinka labai svarbi kiekvieno žmogaus identitetui. Šeimoms suginančioms neįgalų vaikų kaip vienai iš socialinės atskirties grupių įsijungiant į bendruomenę labai reikšmingas kultūrinės aplinkos poveikis, nes šios grupės nariams reikia ieškoti savojo identiteto kultūrinėje aplinkoje (mokyti kalbos ir kt.) (Mokymosi

visą gyvenimą memorandumas,2001). Kultūrinis aktyvumas kaip veiksnys svarbus ne tik šeimoms auginančioms neįgalų vaiką, bet ir kitoms gyventojų grupėms. Šio veiksnio pagalba panaudojant šeimos strategijas, galima mokyti šeimas dalyvauti kultūriniuose renginiuose, apskritai kultūriniame gyvenime.

Psichologiniai veiksniai. Tai veiksniai susiję su šeimos auginančios neįgalų vaiką narių asmenybės savybėmis . Tarp šių veiksnių: įgimti asmenybės gabumai ir įgyti gebėjimai, o taip pat su asmenybės poreikiais susiję veiksniai: saviraiška, savirealizacija mokymosi motyvacija, mokymosi poreikių turinys. Besimokančioje bendruomenėje turi būti sudaromos sąlygos ugdyti mokymosi kultūrą įvertinant visų piliečių individualius mokymosi poreikius bei maksimaliai juos patenkinti.

Įjungiant šeimų auginančių neįgalius vaikus narius į besimokančią visuomenę, pats mokymasis tampa vienu iš pagrindinių veiksnių. XXI amžiuje labai aktualu , kad asmuo spėtų plėtoti savo kompetenciją tuo pačiu tempu kaip progresuoja technologijos, todėl jis turi ypač aktyviai mokytis, tai daryti nuolat visą savo gyvenimą. Efektyvaus mokymosi per visą savo gyvenimą užtikrinimas – tai socialinė garantija žmogui nepatekti į “atstumtųjų” grupę, tai - tuo pačiu stiprios ir demokratiškos valstybės sąlyga (P.Jucevičienė, 2001a, p.4).

2. ŠEIMOS, AUGINANČIOS NEĮGALŲ VAIKĄ, PSICHOSOCIALINIS PORTRETAS

2.1. Šeimos sąvoka

Šeima – pirminė visuomenės ląstelė, viena pagrindinių jos struktūros elementų. Pirminė todėl kad, joje visų pirma ugdomi vaikai, formuojamas charakteris, idealai. Šeima yra ne tik raginimas gyventi, bet ir gyvenimas (Z.Bajorūnas Z., 1997).

Šeimos sąvokų yra daug ir įvairių. Vienuose apibrėžimuose labiau yra akcentuojamas biologinė šeimos svarba, o kituose socialinė. Tačiau apibrėžiant šeimą yra svarbu žinoti ir biologinę ir socialinę šeimos svarbą.

Biologinė šeimos svarba yra ta, kad jos nariai yra saistomi kraujo ryšiais ir, kad viena iš svarbiausių šeimos funkcijų - giminės praradimo. Šeimai būdingi kraujo ryšiai, būtini vaikai bei kiti giminės, gyvenantys bendrai (J. Vaitkevičius, 1995).

Socialinei šeimos svarbai pabrėžti tyrinėtojai pateikia nemažai argumentų. Ji apibūdinama kaip visuomenės ląstelė (maža socialinė grupė), kurioje svarbiausia asmens buities organizavimo forma, pagrįsta santuokos sąjunga ir giminystės ryšiais, t.y. santykiais tarp vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, brolių ir seserų bei kitų giminaičių, kurie gyvena drauge ir tvarko bendrą ūkį (J. Vaitkevičius, 1995). I. Leliūgienė (1997), kalbėdama apie šeimą socialinio ugdymo sistemoje, pabrėžia, kad šeima - yra santuoka arba kraujo ryšiais grįsta mažoji grupė, kurios narius sieja bendra buitis, bendra moralinė atsakomybė ir tarpusavio pagalba. Šeimos sąvoka apibrėžiama kaip "Socialinė natūralios tvarkos institucija, besiremianti lyčių skirtumu ir koreliatyvinėmis skirtingomis funkcijomis, kurios vyriausia misija ne vien patikrinti žmonių amžinumą, bet ir sudaryti tam tikrą gyvenimo formą, kuri pati patenkina savo siekimus ir atlieka savo ypatingus uždavinius. Tai sąjunga bendram tikslui siekti, tai bendro likimo pasirinkimas. Tai pasiryžimas bendrai gyventi, bendrai džiaugtis ir kentėti, bendrai kovoti ir laimėti, tai teikimas tarpusavio pagalbos ir naujos kartos gimdymas ir auklėjimas" (J. Vaitkevičius, 1995). Taigi matome, kad šeima yra pati mažiausia pirminė visuomenės ląstelė, paremta visuomeniniais, ekonominiais ir biologiniais ryšiais bei interesais. Joje akcentuojami kraujo ryšiai tarp šeimos narių, kurie gyvena ir dirba kartu. Svarbiausia - šeimoje yra ugdomi vaikai bei formuojamas charakteris ir idealai. Šeimoje atsiranda, auga ir socializuojasi naujas žmogus, joje susikerta visos to meto visuomeninio gyvenimo problemos, joje glūdi pagrindinis asmeninių ir socialinių problemų sprendimo raktas (J. Vaitkevičius 1995). Šeima kaip mažoji institucija yra labai jautri aplinkos pokyčiams.

Priklausomai nuo kintančios visuomenėje, kinta ir šeima. Šiuolaikinė šeima visuomenės ir šuoliais besikeičiančio visuomeninio, socialinio gyvenimo sąlygoms tapo atvira ir labai sudėtinga, kurioje susikerta daugybės šeimos narių asmeninių bei visuomeninių problemų: biologinių, ekonominių, kultūrinių, idėjinių-dvasinių, tiesiogiai liečiančių kiekvieną šeimos narį, grupę, visuomenę, kurioje jie gyvena (J. Vaitkevičius, 1995). Kiek bus stipri šeima, ir kaip ji išsilaikys besikeičiančioje visuomenėje, priklauso nuo šeimos narių tarpusavio bendradarbiavimo, supratimo ir palaikymo. Šeimos stabilumą garantuoja pačios šeimos, jos narių vidaus veiksmai, meilės jausmas, suinteresuotumas išlaikyti šeimos vienybę, atsakomybė prieš savo sąžinę ir visuomenę už šeimos narių, tautos, visuomenės ateitį, savigarbos jausmas, intelektualinis išprusimas (J. Vaitkevičius, 1995). Šeimoje turi būti kuriama gera dvasinė atmosfera, terpė, kurioje išauga vaikas ir įgauna gyvenimo pagrindus bei šeimos modelio suvokimą. Čia jaunoji karta turi būti rengiama gyvenimui visuomenėje.

Iš sisteminio šeimos modelio išplaukia socialinis-ekologinis šeimos modelis, kuris atskleidžia šeimos, kaip mikrosistemos, ir aplinkos, kaip mezosistemos, sąveiką. Mikrosistema rodo tai, kaip elgiasi ir tarpusavyje sąveikauja šeimos nariai, kaip jie pasiskirsto vaidmenimis (J. Vaitkevičius, 1995). Tai ypač pasireiškia šeimoje auginančioje neįgalų vaiką. Ši šeima, po neįgalaus vaiko gimimo, gali susidurti su tokiomis problemomis:

1. motina-tėvas: kaip tėvai kiekvienas atskirai ir drauge išgyvena gimusio vaiko negalią;
2. motina-neįgalus vaikas: motinos depresija, kaltės jausmas ir savigrauža; kaip stipriai susijusi motina su neįgaliu vaiku;
3. motina/tėvas – sveikas vaikas: kiek dėmesio tėvai skiria kitiems sveikiems vaikams, neįgaliojo broliams ir seserims;
4. tėvas – neįgalus vaikas: ar tėvas nusišalina, ar dalyvauja ir drauge vertina vaiką psichologiniu ir medicininiu aspektu;
5. neįgalus vaikas – sveikas vaikas: gėdos ir kaltės jausmai, baimė pačiam "užsikrėsti" negale, patekimas į neįgaliojo priežiūros ir poreikių tenkinimo vergiją, dvilypiai jausmai neįgaliam broliui/seseriai.

Tik palyginus neseniai civilizuotose šalyse suvokta, jog šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nėra patologinės – keičiasi tik šeimos funkcionavimo dinamika. Tokiai šeimai būtina pagalba (P. Daniel, J. Hallahan, 2003).

2.2. Socialinė negalios samprata ir socialinė atskirtis

Socialinei negalės sampratai metodologiniu pagrindu tampa socialinio konstravimo procesas, kuriame, pasak J.Ruškaus (2002), skiriamos trys pagrindinės ašys: *nuomonės ir vertinimai*, dažnai susiformuojantys jausmų, emocijų pagrindu; *socialinė politika ir intervencija* (edukacinė, psichologinė ir kt.), kuri priklauso nuo visuomenėje vyraujančio neįgaliojo socialinio vaizdinio bei *socialinio struktūravimo*. Šiame kontekste socialinė negalė suprantama ne kaip objektyvi individo ypatybė, o apibrėžiama priklausomai nuo to, kaip konkrečioje socialinėje – kultūrinėje aplinkoje yra suvokiami socialiniai vaidmenys ir individų gebėjimas atlikti tam tikras užduotis. Tai kokioje situacijoje atsiduria kai kurios visuomenės grupės, tarp jų ir neįgalieji, parodo socialinės atskirties fenomeno tyrinėjimai (J.Ruškus,2002).

Kiekviena visuomenė apibrėžiama pagal tai, kokie tarpusavio santykiai susiklosto tarp jos narių. Santykiams būdinga, jog žmonės buriasi į artimas sau grupes, o kitus linkę skirstyti į kategorijas. Formuojasi grupės, vadinamos “mes“ ir “jie“.“Mes“ grupės narius jungia bendrumo, solidarumo jausmas, jie gerai supranta, kas vyksta jų grupėje, jaučiasi gerai. ”Jie“ – tie, kurie yra skirtingi ir kurie nepriklauso “mes“ grupei. “Jie“ - kitokie, svetimi, atskirtieji.

Tam tikrų žmonių grupių socialinė atskirtis yra socialinio konstravimo rezultatas. Socialinio konstravimo procese skiriamos trys pagrindinės ašys:

1. *Nuomonės ir vertinimai*. Jie dažniausiai susiformuoja jausmų, emocijų pagrindu. Sutiktas neįgalus žmogus (nepriklausomai nuo negalės rūšies) sukelia įvairius jausmus – baimę, gailestį, kartais gal net pasibjaurėjimą. Išryškėjusias emocijas lydi vertinimas: koks jis yra?
2. *Socialinė politika ir intervencija* priklauso nuo visuomenėje susiformavusio požiūrio į neįgaliuosius. Šiandien negalę turintis žmogus vertinamas humaniškiau, ugdymo institucijos tampa atviresnės. Susirūpinta socialinės atskirties grupių įgalinimu.
3. *Socialinis struktūravimas* – socialinės realybės klasifikavimas. Neįgalusis traktuojamas kaip pedagoginės, socialinės, medicininės veiklos pasyvusis objektas.

Tyrimai rodo, kad kiekviena epocha ir kiekviena kultūra konstruoja “kitokio“, “svetimo“ žmogaus ar grupės vaizdinį, savaip pavadina nukrypimą nuo socialinės normos. Pastebėta, kad negalė yra apibrėžiama pagal visuomenėje

dominuojančias vertybes. Šiuolaikinėje vakarietiškoje visuomenėje dominuoja trys vertybės: pajėgumas, konkurencingumas, gebėjimas sąveikauti.

Vakarų Europoje jau 20 a. pradžioje pradėjo formuotis psichosociologinis požiūris, kad negalė visų pirma yra iš visuomenės kylanti problema. Negalės socialinis vaizdinys parodo, koks yra individo santykis su negale. Įdomu tai, kad negalės vaizdinys yra sudarytas pagal tokį pat modelį, kaip ir pati negalė. Taigi galime teigti, kad individo negalė yra negalė tiek, kiek ji yra kitų žmonių socialinis konstruktas – vaizdinys. Negalė visų pirma yra socialinio atsakymo į sutrikimus rezultatas. Ji - tik socialinė sutrikimų ir nekompetencijų refleksija. Vadinasi, kiekvienas negalės apibrėžimas - negalės vaizdinio rezultatas. Tad negalė gali būti apibrėžiama kaip neįgalumo situacija arba dezadaptacija.

Jokia negalės apibrėžtis nėra absoliučiai teisinga: medicininė ar edukacinė, klasifikacija kinta priklausomai nuo laiko ir erdvės. Todėl negalės apibrėžtis socialiai sukonstruota tam tikromis kultūrinėmis, socialinėmis, politinėmis sąlygomis ir yra laikina.

Apie tai, kokioje situacijoje atsiduria neįgalieji, jų šeimos ir kai kurios socialinės grupės, išsamiai nagrinėjo sociologija, analizuodama socialinės atskirties fenomeną. Socialinės atskirties grupė – socialiai nuvertinti žmonės. Jie laikomi žemesnės rūšies, nes yra netekę vertingo socialinio statuso. Visuomenė dažnai rūpinasi tais savo nariais, kurie atlieka vertingą socialinį vaidmenį ir atstumia tuos, kurie tokio vaidmens neatlieka. Žmonės, pakliuvę į vieną ar kitą socialinės atskirties kategoriją, turi daugiau galimybių būti nuskriausti. Šiandien socialinė atskirtis tampa dėmesio reikalaujančia socialine problema.

Neįgaliųjų socialinė atskirtis yra kompleksinis reiškinys, priklausantis nuo labai įvairių veiksnių:

- Socialiniai veiksniai. Visose visuomenėse neįgalieji neatitiko įprastų, visuotinai pripažintų normų.
- Visuotiniai kultūriniai veiksniai. Neįgaliųjų socialinis atstūmimas būdingas vakarietiško kultūrai.
- Specifiniai kultūriniai veiksniai. Kiekviena socialinė – kultūrinė aplinka kūrė savitą negalės reikšmių tinklą.
- Istoriniai veiksniai. Kintant socialinėms vertybėms, atitinkamai susiformavo kitoks svetimmojo supratimas.
- Psichologiniai veiksniai. Susitikdami su neįgalioju “pamatome“ savo paties negales.

- Psichosocialiniai veiksniai. Negalės stereotipai atspindi visuomenės narių įsitikinimus, kad neįgaliesiems būdingi tam tikri bruožai (elgesio, išvaizdos, būdo).
- Ekonominiai veiksniai. Neįgalieji sunkiau adaptuojasi industrinėje aplinkoje.
- Mitiniai veiksniai. Negalės išryškėjimas gentyje signalizavo apie dievų rūstybę.
- Religiniai veiksniai. Dėl Senojo ir Naujojo Testamento įtakos negalė buvo siejama su kalte ir gailestingumu.

Socialinės atskirties fenomenas aiškinamas priklausomai nuo to, koku požiūriu vertinama - individo ar visuomenės. Vertinant individo požiūriu teigiama, kad socialinę atskirtį sąlygoja individualūs veiksniai. Vertinant sociologiniu aspektu, atskirtis atspindi visuomenės nesugebėjimą integruoti kai kuriuos savo narius.

Socialinė atskirtis priklauso nuo visuomenės, kuri yra dauguma ir socialiai atskirtų asmenų grupės, kuri yra mažuma. Socialinė atskirtis glaudžiai siejama su neadekvačia socialinių teisių realizacija, su galimybėmis dalyvauti socialinėje ir profesinėje veikloje.

Socialinė integracija prasideda tada, kai į atskirtuosius pradedama žvelgti ne į kaip skirtingus, o kaip į panašius. Yra keli panašumų lygmenys:

- a) kai pabrėžiami ypatingi panašumai, tada “svetimas“ įtraukiamas į jį panašių individų grupę(drauge susibūrę neįgalieji);
- b) kai pabrėžiami tipiniai panašumai ir “svetimas“ įtraukiamas į specifinę visuomenės veiklą (profesija);
- c) kai pabrėžiami visiems bendri panašumai, svetimieji tampa žmonių bendrijos lygiaverte dalimi.

Socialinė negalės suprantama ne kaip objektyvi individo ypatybė, o apibrėžiama priklausomai nuo to, kaip konkrečioje socialinėje – kultūrinėje aplinkoje yra suvokiami socialiniai vaidmenys ir individų gebėjimas atlikti tam tikras užduotis.

Plačiąja prasme socialinę atskirtį apibūdiname kaip visuomenėje egzistuojanti pilietinių teisių apribojimą tam tikroms žmonių grupėms, nesavanorišką nutolimą nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių.

Taigi socialinės sąlygos kuria negalės situacijas, o neigiamas požiūris į neįgaliuosius bei jų šeimas ir atitinkamas elgesys suformuoja socialinės izoliacijos situacijas.

2.3. Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, psichosocialinė charakteristika

Žmogus yra tam tikros šeimos narys, nuo jo elgsenos priklauso visos šeimos funkcionalumas. Todėl aplinkos įvykiai per asmenį veikia jo šeimą (L.Rupšienė, 2001). Kiekvieno vaiko gimimas gali smarkiai paveikti šeimos dinamiką. Tėvai ir kiti šeimoje esantys vaikai patiria daug pokyčių, kol prisitaiko prie naujojo nario buvimo. Neįgalaus vaiko gimimo įtaka šeimai didele dalimi keičia visą jos funkcionavimo modelį.

Paprastai neįgalaus vaiko gimimas šeimoje kuria naujas posistemes ir nustato hierarchiją tarp šeimos narių. (Psichologija, 1999). Kasdieninio gyvenimo tvarka, kuri yra savaime suprantamas dalykas daugelyje šeimų, dažnai visiškai suyra, jei šeimoje yra neįgalus vaikas. Neįgalaus vaiko labai gali prireikti pakeisti gyvenamąją vietą, namų darbų tvarkaraštį ir net tėvų karjeros tikslus

Šeimą, auginančią neįgalų vaiką veikia tam tikri psichosocialiniai veiksniai. Šia tema Lietuvoje tyrimų nėra daug. Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, psichosocialinės situacijos tyrimai atlikti 2001m. Juos atliko Šiaulių universiteto, socialinių mokslų tyrimų centras. Tyrimo vadovas- ŠU profesorius J.Ruškus.

Remiantis šio tyrimo ataskaita psichosocialiniai veiksniai apibūdinami kaip: poreikiai, nuostatos, lūkesčiai, nuomonės, išgyvenimai.

Šeima, auginanti neįgalų vaiką susiduria su tam tikrais psichosocialiniais struktūriniais veiksniais ir ypatumais (Tyrimo ataskaita, 2001). Paminėtini pagrindiniai:

Profesinis savęs realizavimas. Tai yra viena iš esminių šeimos funkcionalumo sąlygų. Remiantis atliktais tyrimais (Tyrimo ataskaita, 2001) nemaža dalis šeimų priskiria sau visiškai nesėkmingą savęs realizavimą: dirba tik dėl atlyginimo, jaučiasi nesaugūs dėl darbo vietos ir t.t.

Laiko pasiskirstymo veiksniai. Daugiausiai laiko šeima skiria neįgaliam vaikui. Dėl to dažniausiai nukenčia laisvalaikio, pomėgių tenkinimo, ar kažkurio šeimos nario interesai..

Psichologinė savijauta. Tėvų psichologinė būseną apibūdinama tokiais požymiais: nuovargio, depresyvumo, vienišumo, nerimo. Būtent nerimas atspindi tėvų stresinę būseną. Tėvai išgyvena depresyvumo būseną, jaučiasi gilioje depresijoje, jaučiasi beverčiai.

Poreikių veiksnys. Čia dominuoja keturios poreikių dimensijos: socialinio ir asmeninio savęs įtvirtinimo poreikis, socialinio pripažinimo ir priklausymo poreikis, saviraiškos poreikis,

socialinio- ekonominio saugumo poreikis. Labiausiai išreikštas yra socialinio- ekonominio saugumo poreikis, mažiausiai-saviraiškos poreikis. Remiantis tradicinėmis poreikių teorijomis (pvz. Maslow), galime stebėti tam tikrą bazinių (fiziologinių ir saugumo) poreikių tenkinimo problemą.

Subjektyvi savo gyvenimo percepcija. Čia dominuoja keturios sritys: profesinė, santykių su draugais, santykių šeimoje ir intymaus gyvenimo. Tėvams sunkiausia yra ne tiek vaiko negalės paaiškėjimo momentas, kiek tam tikras laiko tarpas po vaiko negalės paaiškėjimo, nes profesinis gyvenimas labiausiai nukenčia, pradėjus spręsti vaiko neįgalumo problemas.

Subjektyvus stigmatizacijos suvokimas. Tėvų savęs vertinimas priklauso nuo to, kokias reakcijas jų pačių ir jų neįgalaus vaiko atžvilgiu demonstruoja aplinkiniai. Tėvai patiria “užuojautos” reakcijas, nors jos tyrinėtojų nuomone (E.Goffman) yra stigmatizuojančios.

Šeimos ir specialistų tarpusavio sąveika. Dažnai tėvai specialistams priskiria tik paramos vaikui, o ne visai šeimai, funkciją. Tai liudija apie tam tikrą tėvų neigiamą patirtį ir specialistų funkcinių galimybių neįvertinimą. Ši problema daugeliui šeimų ypač opi.

Dalyvavimas bendrijų veikloje: motyvacijos, lūkesčiai, santykių vertinimas. Dalis neįgalius vaikus auginančių šeimų lankosi įvairiose bendrijose, organizacijose. Dažniausia dalyvavimo bendrijos veikloje motyvacija yra noras pabendrauti su kitais žmonėmis, kiti dalyvauja tik dėl labdaros.. Bendrijose tėvai gauna paramą neįgalaus vaiko užimtumo, žinių apie vaiko negalę, bendravimo su kitais tėvais, dvasinio ir moralinio palaikymo.

Psichologinio uždarumo- atvirumo dimensija. Tėvai patiria uždaramą ar atvirumą supančiai aplinkai. Uždarumo būsenoje jų veikla ir mintys nukreipiama į save ir savo neįgalų vaiką. Atvirumo atveju- į socialinę aplinką.

Laisvalaikio struktūra. Laisvalaikis ir jo paskirstymo struktūra yra viena esminių šeimos, auginančios neįgalų vaiką, psichosocialinių dimensijų. Tyrimų duomenys rodo, kad tokia šeima daugiausiai laisvalaikio praleidžia buityje. Dalis tėvų nedidelę dalį (apie 20 proc.) praleidžia su artimaisiais. Mažiausia dalis tėvų skiria laisvalaikio sau.

Šeimai išskylančios problemos ir socialinės paramos vertinimas. Didžiausia šeimos, auginančios neįgalų vaiką problema- nepriteklus. Kitos problemos: menkos vaiko užimtumo/ ugdymo galimybės, stigmatizacija, psichologinės problemos, valstybės dėmesio stoks, sveikatos problemos, nerimas dėl ateities, tėvų bedarbystė, specialistų profesinė ir bendravimo nekompetencija, judėjimo ir erdvės suvaržymai, nesutarimai šeimoje ir kt.

Kaip matome apžvelgus šeimos, auginančios neįgalų vaiką psichosocialinį portretą galime daryti išvadas, kad ši šeima turi daug bendrų visoms šeimoms problemų, tačiau dominuoja tik šeimai, auginančiai neįgalų vaiką, išskylančios problemos, kurios ir

apsunkina normalų šeimos funkcionavimą, pasiskirstymą vaidmenimis, tapimą pilnaverčiais visuomenės nariais.

2.4. Pagalbos, neįgalų vaiką auginančiai šeimai, ir įjungimo į bendruomenę principai ir veiksniai

Socializacija – žmogaus vystymasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūrinių vertybių perėmimo procesas, taip pat savęs tobulinimas ir realizavimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso.

Teorijos grindžiamos socializacijos sąvoka, remiasi dviem prielaidomis. Pirma, asmenybė vystosi konkrečioje istoriškai susiformavusioje gyvenimiškoje aplinkoje, veikiama socialinių visuomeninių veiksnių. Antra, tik gyvendamas visuomenės kuriamoje socialinėje ir materialinėje aplinkoje, žmogus gali tapti visuomeniškai aktyviu subjektu. Be visuomenės tarpininkavimo jis negalėtų susiorientuoti savo aplinkoje, elgtis pagal jos reikalavimus ir kartu pats ją formuoti. Taigi, pagrindiniai socializacijos proceso elementai yra individas ir jo aplinka (I.Leliūgienė, 1997).

Tėvai ne tik patiria ambivalentiškų jausmų dėl vaiko negalios priežasties, bet ir yra labai pažeidžiami, o kiti juos kritikuoja jiems sprendžiant savo vaiko problemas. Kartais tėvai (pagrįstai ar nepagrįstai) jaučiasi esą visų dėmesio centre ir mano, jog kiti žmonės vertina jų sprendimus dėl vaiko gydymo, jo ugdymo vietos parinkimo ir pan.

Kartais visuomenė labai žiauriai reaguoja į neįgalius vaikus. Neįgalūs asmenys, ypač tie, kurių negalios aiškiai matomos, neišvengiamai susiduria su netinkamomis aplinkinių reakcijomis.

Viena iš visuomenės kokybės rodiklių yra tai, kaip ji sugeba pasirūpinti savo pažeidžiamiausia dalimi – neįgaliaisiais ir jų šeimomis. Kiekvienam žmogui gyvybiškai svarbu dalyvauti socialiniam bendruomenės gyvenime. Kadangi ne visos įprastinės žmogaus gyvenimo sąlygos yra patenkinamos, normaliomis turėtų būti laikomos ne tiek vyraujančios, kiek greičiau pageidaujamos sąlygos. Daugelyje šalių egzistuoja sutarimas, kad šiems žmonėms būtina garantuoti visas žmogaus teises ir galimybes jausti savo žmogiškąjį vertingumą, integruotis.

Viena iš būdingiausių problemų tiek mūsų, tiek ir kitose šalyse, ankščiau ar vėliau apsisprendusių kurti sąlygas specialiųjų poreikių vaikų ir suaugusiųjų integracijai, - visuomenės pasirengimas priimti negalės žmonių; t.y. išankstinės neigiamos nuostatos, atsargus ar nepalankus vertinimas, neadekvatus domėjimasis tokio žmogaus pasirodymu

visuomenėje. Tai yra išstisus dešimtmečius trukusios neįgaliųjų izoliacija (uždaromi šeimos rate, specialiose mokyklose ar pensionatuose) pasekmė. Mūsų visuomenė dar ir dabar, sueinant dešimtmečiui nuo integracijos procesų pradžios, nepakankamai tolerantiška šiems vaikams, suaugusiems asmenims, jų šeimoms, todėl šeimos, turinčios neįgaliųjų, vis dar linkusios užsidaryti artimųjų ar tokių pat sunkumų patiriančių žmonių bendrijoje.

Sėkmingam integracijos vystymuisi būtina pirmiausia keisti visuomenės požiūrį į sutrikusios raidos asmenis. Naujai pažvelgti į neįgaliuosius ir jų šeimas, gali padėti geresnis jų pažinimas. Taigi, keičiant požiūrį, būtina pirmiausia formuoti supratimą, kad neįgalieji yra įprastinė, pakankamai didelė bet kurios šalies, bet kurios visuomenės dalis; žmonės yra tokie pat vertingi, jie turi tokius pat bendriausius socialinius poreikius, kaip ir kiekvienas kitas ir tik nepalankaus atsitiktinumo dėka turi psichinę ar fizinę negalią (M.Barkauskaitė, 2001).

Visuomenėje dar nėra susiformavęs palankus požiūris į neįgalų žmogų. Yra labai mažai apie tai kalbama ir diskutuojama. Todėl šeimos yra linkusios užsidaryti savoje erdvėje ir nieko neįsileisti. Todėl visuomenė turėtų pirmiausia diegti teigiamą požiūrį į neįgaliuosius asmenis, nes jie taip pat yra mūsų gyvenimo dalis.

M.Spierts (2003), ypatingą vaidmenį telkiant bendruomenę ir pačioje bendruomenėje skiria sociokultūriniam darbui bendruomenėje, nes pagrindinis šio darbo tikslas- siekti, kad žmonės kultūrine ir socialine prasme būtų aktyvūs visuomenės nariai.

Šveicarų mokslininkas A.Willener sociokultūrinį darbą įvardina kaip socialinio darbo dalį, o Nyderlanduose (M.Spierts, H. Krijnen ir kt.) sociokultūrinis darbuotojas atlieka tuos uždavinius, analogiškus tiems uždaviniams, kuriuos Lietuvoje turi atlikti socialinis darbuotojas dirbdamas bendruomenėje. Ši socialinio darbo dalis ypač reikšminga, kai stengiamasi įjungti į bendruomenę ypač pasyvias arba mažai aktyvias gyventojų grupes.

Sociokultūrinė veikla aprėpia daug sričių – rekreacijos, švietimo, kultūros ir bendruomenės telkimo. Dirbti sociokultūrinį darbą- tai reiškia dirbti su žmonėmis, kartu su jais organizuojant laisvalaikio renginius, padėti išspręsti nedarbo, socialinės atskirties ar etninės įtampos problemas ir jų gyvenamąjį kvartalą paversti vieta, kurioje būtų gera gyventi. Ši veikla daugeliu atvejų dažniausiai realizuojama bendruomenės centruose arba kitoje bendruomenę telkiančioje institucijoje (kultūros namuose, bibliotekose, bendrijose).

Sociokultūrinis darbas bendruomenėje gali prisidėti prie :

- Socialinės infrastruktūros kūrimo miestų kvartaluose, kaimynystėje ir kaimuose
- Ryšių tarp visuomeninių ir valstybinių institucijų stiprinimo;

- Žmonių įgalinimo patiems spręsti tiek savo rūpesčius (pavyzdžiui, darbo paieškas), tiek bendras socialines problemas (pavyzdžiui, socialinio saugumo ir kt.);
- Skatinant dalyvauti bendruomeninėje veikloje, sutelkiant galimybę dirbti savanoriais;
- Saviraiškos ir socialinės atsakomybės ugdymo.

H.Krijnen (1992), tarp individo ir valstybės veikiantį visuomeninį lauką, vienijantį įvairias institucijas ir organizacijas, dalija į tris dalis:

- 1) Pirmoji (institucinė) dalis – mokymas, sveikatos apsauga ir gerovės veikla. Čia sprendžiami konkretūs uždaviniai.
- 2) Antroji dalis apima privačių asmenų iniciatyvas pasitelkus neformalius ir socialinius tinklus teikti socialinę pagalbą ir paslaugas.
- 3) Trečiąją dalį sudaro organizacijos, įkurtos pačių gyventojų ir iš esmės jų išlaikomos.

Šis laukas, pasak H.Krijnen (1992), yra veikiamas iš dviejų pusių. *Vienas veiksnys- kasdieninis gyvenimas, kuriame lemiamą vaidmenį vaidina komunikacinė veikla, t.y. žmonių bendravimo būdas. Kitas veiksnys- ekonominė –politinė sistema, kurioje dominuoja strateginė veikla, suvokiama kaip sugebėjimas disponuoti informacijos šaltiniais, pinigais, valdžia.*

Sociokultūrinis darbas ne tik tarpininkauja tarp sistemos ir kasdieninio gyvenimo, pavyzdžiui, tarp valstybinės įstaigos ir piliečio arba tarp rinkos ir individo, bet ir nustato kriterijus:

- komunikacinius –sistemos kontekste;
- tikslingus ekonominius;
- administracinius- kasdieninio gyvenimo kontekste.

M Spierts (2003), išskiria septynis sociokultūrinio darbo principus:

1. Sociokultūrinis darbas atliekamas atsižvelgiant į įvairių grupių iniciatyvas ir poreikius, į žmonių darbo ir gyvenimo sąlygas miesto rajono, kaimynijos ar kaimo lygiu.
2. Sociokultūrinis darbas skiriamas daugiausia grupėms ir asmenims, kurie įvairias atžvilgiais atsidūrė visuomenės gyvenimo nuošalėje ir ne savo noru tapo priklausomi nuo kitų paramos. Jų visuomeninė, socialinė, ekonominė bei kultūrinė padėtis lemia sociokultūrinio darbo pasiūlą ir metodus.
3. Sociokultūrinis darbas susijęs su rajonu, kaimynija ar kaimo bendruomene ir ten vykstančiais pokyčiais.
4. Skatinamas aktyvus gyventojų dalyvavimas sociokultūrinėje veikloje, saviveika bei savanorių darbas, sukuriamos palankios sąlygos ir galimybės užsiimti tokia veikla.

5. Sociokultūrinis darbas organizuojamas gyvenamoje vietoje, todėl jo institucijos yra lengvai prieinamos gyventojams ir fiziškai, ir psichologiškai. Sociokultūrinis darbas pirmiausia suteikia žmonėms galimybę susitikti su kitais, dalyvauti veikloje ir jaustis aktyviais bendruomenės nariais.
6. Sociokultūrinis darbas suteikia žmonėms galimybę orientuotis visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime, formuoti savo kultūrinės ir visuomeninės nuostatas, tobulinti savo vidinį pasaulį ir veikloje atskleisti savo galimybes.
7. Erdvė individualiems pageidavimams bei siekiams išreikšti nėra beribė. Pliuralizmas ir tolerancija skirtingiems žmonėms yra nepažeidžiami sociokultūrinio darbo principai.

M Spierts (2003), išskiria keturias galimas sociokultūrinio darbo sutelkties sritis:

1. **Rekreacija** (poilsis ir laisvalaikis). Rekreacinė veikla stimuliuoja neformalių tinklų kaimynystėje ir kvartaluose kūrimąsi, o tai labai svarbu kovojant su socialine atskirtimi bei sprendžiant konfliktus tarp įvairių gyventojų grupių.
2. **Mokymasis**. Edukacinė veikla gali būti orientuota į vertybių ugdymą, žinių įgijimą ir plėtojimą ar socialinių, kultūrinių, techninių įgūdžių tobulinimą. Ji gali būti tiltu į formalias ugdymo institucijas. Skirtingai nuo veiklos formalioje ugdymo institucijoje, edukacinė veikla bendruomenėje žmonėms suteikia galimybę labai skirtingu būdu mokytis to, kas jiems atrodo svarbu ir įdomu. Žmonės naudojami šia pasiūla, norėdami ko nors išmokyti, nesvarbu ar tai būtų žinių gilinimas, ar gebėjimų lavinimas. Pavyzdžiui, žmonės mokosi užsienio kalbos įgūdžių nes tai gali būti svarbu ne tik darbui, bet pravers ir atostogoms, mokėjimas šokti –laisvalaikiui. Svarbu tai, kad atsiranda galimybė išsiugdyti gebėjimus, kurie svarbūs darbo rinkai bei tolesniam mokymuisi kitose švietimo įstaigose.
3. **Kultūra**. Kūrybinė veikla gali ugdyti kompetencijas: techninę, estetinę, žodinę, motorinę ir kitas. Ši veikla padeda žmonėms atsipalaiduoti, užmegzti kontaktus, bendradarbiauti su kitais dalyviais.
4. **Bendruomenės telkimas**. Šioje sociokultūrinio darbo srityje didelis dėmesys skiriamas suvokimo atsakomybės už tiesioginę socialinę aplinką prisiėmimo ugdymui. Žmonės norėdami atstovauti savo interesams turi plėsti savo saviraiškos galimybes. Jie turi ne tik mokėti išreikšti save adekvačiu būdu, bet ir sugebėti naudotis įvairiausiomis komunikacijos formomis- tiek bendraujant tarpusavyje, tiek palaikant ryšius su trečiaisiais asmenimis. Sociokultūrinio darbo žiedinė konfigūracija pristatoma 1-ame paveiksle.

Iš visų keturių sociokultūrinio darbo veiklos sričių švietimą galima išskirti kaip pagrindinę, nes *mokymas(-sis)* svarbus taip pat ir rekreacijai, kultūrai bei bendruomenės telkimui.

3. ŠEIMŲ, AUGINANČIŲ NEIĞALŲ VAIKŲ, MOKYMOŠI POREIKIŲ IR MOTYVACIJOS IDENTIFIKAVIMAS: TYRIMAS IR JO REZULTATAI

3.1. Tyrimo metodai

Tyrimas buvo atliktas remiantis kokybinio tyrimo metodologija, vadovaujantis Grounded teorijos principu. Grounded teorija apibrėžiama kaip bendro pobūdžio teorija, skirta teorijos vystymui, remiantis sistemiškai surinktais ir išanalizuotais duomenimis. A.Strauss, J.Corbin, (2001) šį metodą vadina teorinio konstravimo interakciniu modeliu. Grounded teorijos metodologija padeda tyrėjams konstruoti konceptualiai neapibrėžtą teoriją. Tyrimo metu gilinamasi ne į vieną įvykį ar konkretų atvejį, o į procesą kaip reiškinių, nagrinėjami to proceso kintamieji bei paties proceso dinamika esant įvairiems pokyčiams todėl sukonstruotos teorijos pavyzdžiu įmanoma daryti preliminarias išvadas kitoje plotmėje. Remiantis Grounded teorija, tyrėjui būtina atsižvelgti į tiriamųjų nuomonę ir šias nuomones įkomponuoti į savo interpretacijas. Teorija konstruojama atsižvelgiant į tiriamųjų aplinkos suvokimą perleistą per tyrėjo suvokimo prizmę.

3.1.1. Tiriamasis kokybinis interviu

Pasak K.Kardelio(2002), interviu tai viena iš apklausos rūšių, integruotų į stebėjimo metodų grupę. Interviu metu visa informacija gaunama žodžiu; interviu gali būti standartizuotas ir nestandartizuotas(kūrybinis) (R.Tidikis, 2003. K.Kardelis, 2002). Interviu duoda daug daugiau laisvės interviueriui, griežtai būna apibrėžiamas tik tikslas, o visa kita yra palikta asmeninei apklausiančiojo valiai. Žodinė apklausa (interviu) g.b. grupinė (kai apklausiami keli žmonės vienu metu) ir individuali. Respondentų atsakymai fiksuojami interviu protokole (G.Merkys, 1995, M.Degutis, 1999).

Interviu metu buvo sudarytos sąlygos atvirai respondento minties tėkmei, klausimai užduodami dažnai naudojantis „asociacijų siūlo” pagalba. Klausimai kartais buvo formuluojami remiantis paties respondento išreikšta , bet neišvystyta mintimi. Pasitaikė atvejų, kad interviu metu iš respondentų išplaukdavo nenumatytos temos, netikėti diskursai. Iš anksto paruošti atviri klausimai padėjo pokalbį sugrąžinti prie tyrėjui rūpimų klausimų. Tokio interviu privalumas – autentiškos iš žmogaus vaizdinių kylančios

informacijos gavimas, lankstumas pokalbio metu, galimybė atrasti ir vystyti pokalbio metu išskylančias temas. Interviu metu formuluojamos reikšmės gali ne tik keisti respondentų požiūrį į savo patirtį, bet ir skatinti tyrėjo refleksyvumą, spontaniškai formuluoti klausimus, remiantis naujomis temomis. Griežtai neapibrėžta struktūra sudarė sąlygas lanksčiam interviu atlikimui, metodo galimybės leido derinti prielaidas ir pokalbio metu gautą medžiagą.

Cohen, Manion (1989) nurodo trejopą tiriamojo interviu metodo paskirtį:

1. Tiesioginė priemonė reikiamai informacijai gauti.
2. Priemonė iškelta hipotezei patikrinti.
3. Interviu kartu su kitais tyrimo metodais gali būti naudojamas ir renkant informaciją ir įvertinant kitus metodus.

S.Kvale (2003) teigimu, teoriniu aspektu kokybinis tiriamojo interviu objektas yra ne objektyvūs duomenys, kuriuos reikia kvantifikuoti, juos keičia reikšminiai santykiai, reikalaujantys interpretacijos.

3.1.2. Turinio (content) analizės procedūros

Moksliniuose šaltiniuose randama gan daug termino *turinio analizė* konkretizacijų ir atmainų: *kontent analizė* (Holsti, 1996), *sisteminė teksto analizė* (Silbermann, 1967), *raiškumo analizė* (Weymann, 1973, Wrsig, 1968), *reikšmių analizė* (Bessler, 1970), *kiekybinė turinio analizė* (Scheuch ir Romann, 1969, Lisch, 1979), *asocialicijų struktūros analizė* (Lisch, 1979), *kokybinė turinio analizė* (Mayring, 1988), *hermenautinė-klasifikacinė teksto analizė* (Mathes, 1988) ir t.t. Visada kai kalbama apie teksto analizę yra kalbama apie analitiškai apdorojamus tekstus (G.Šaparnis, 2000).

Turinio analizė, kaip socialinių mokslų metodas, iš esmės remiasi tuo, kad įvairūs visuomeninės kultūros bei psichosocialiniai fenomenai vienaip ar kitaip atsispindi tekstuose. Turinio analizė įvairiais savo metodais padeda atskleisti visuomenės tikrovę. Pedagogikoje ir psichologijoje turinio analizės metodai skirstomi į hermeneutiškai interpretuojančios turinio analizės ir empiriškai aiškinančios turinio analizės metodus. Tarp šių sričių yra mišrios formos (G.Šaparnis, 2000).

Hermeneutinis turinio analizės metodas tarnauja tam, kad interpretavimo technikų dėka, perteiktų tekstų giluminę prasmę. Taip užčiuopiant ir perteikiant prasminių

sąsają ir giluminių teksto struktūrų kompleksą, tuo pat metu atsiribojant nuo elementaraus supratimo ir tiesmuko teksto įvairių įvykių bei permainų aiškinimo (G.Šaparnis, 2000).

Kokybinės turinio analizės atstovams tiek mokslinio metodo pradžioje, tiek ir pabaigoje yra svarbus kokybinis-interpretacinis požiūris. Pradžioje aktualus yra klausimo iškėlimas, tiriamojo objekto pavadinimas, sąvokos ir kategorijos radimas, taip pat analizės instrumentų nustatymas (Mayring, 1988). Po to eina kokybinė ir kiekybinė analizė. Pabaigoje svarbus atgalinio suvokimo santykis su iškeltu klausimu ir suvokimo interpretavimas. Kokybinė duomenų analizė lieka kaip ir klasikiniuose hermeneutiškai – interpretuojančiuose metoduose greičiau subjektyvi, apribota pavienių atvejų studijomis. Tokio „suderinto“, kombinuoto tyrimo procese atsiranda galimybė kokybinėms sritims objektyvizuoti ir validuoti (G.Šaparnis, 2000).

Kiekvienas tyrimo metodas turi savo silpnąsias ir stipriąsias puses. T.Rateliff (G.Šaparnis, 2000) išskiria kokybinės turinio analizės stipriąsias puses:

- gilumas ir detalumas;
- atvirumas – galimybė generuoti naujas teorijas ir idėjas;
- galimybė pamatyti pasaulį tiriamojo akimis;
- galimybė išvengti išankstinių nuostatų;

Silpnosios pusės:

- sunku susisteminti ir generuoti duomenis;
- tyrimo priklausomybė nuo tyrėjo savybių, gebėjimų ir įgūdžių, kuriuos patikrinti praktiškai neįmanoma.

3.2. Tyrimo instrumentas

Tyrimo eigos plano sudarymas ir įgyvendinimas buvo grindžiamas parengtu teoriniu hipotetiniu modeliu. Siekiant atskleisti šeimų, auginančių neįgalų vaikų, mokymosi visą gyvenimą poreikius buvo organizuotas pusiau standartizuotas interviu, naudojant iš anksto paruoštą klausimyną, sudarytą iš 8 blokų klausimų, sukurtą remiantis tyrimo keliamais tikslais. Interviu metu siekiama išsiaiškinti tiriamųjų nuostatas, nuomones, vertybinius aspektus, moralinius bei kitokius vertinimus ir t.t. Respondentų pateikti atsakymai individualūs, autentiški, grindžiami tiriamųjų išgyvenimais, požiūriais į

įvairius socialinius reiškinius. Interviu metu grindžiant grounded teorijos prielaidomis, neturėta išankstinio vaizdo ko galima tikėtis iš tiriamųjų.

Tokio tipo respondentų apklausa iš karto sąlygoja aukščiau jau paminėto metodo – kontent (turinio) analizės pasirinkimą bei panaudojimą, siekiant apdoroti tyrimo rezultatus, kuomet begalę gautų sakinių yra kokybiškai apdorojami, t.y. kategorizuojami, grupuojami pagal jų semantiką.

3.3. Tyrimo imties charakteristika

Prieš pradėdant tyrimus labai svarbu nustatyti reikalingą minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti reikšmingas išvadas (K.Kardelis, 2002). Beveik visais atvejais empiriniuose tyrimuose daroma išankstinė imties atranka iš generalinės aibės elementų dalies, atrinktoji dalis ir vadinama imtimi. Imtis turėtų būti reprezentatyvi, kad pagal jos rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą.

Siekiant atskleisti šeimų auginančių neįgalų vaiką mokymosi visą gyvenimą poreikius, interviu metodu buvo apklausta 20 šeimų. Atsižvelgiant į tiriamųjų pageidavimą, tyrimo metu nebuvo naudojamas diktofonas, todėl interviu metu gauti duomenys buvo fiksuojami interviu protokole, stengianti išsaugoti autentiškus teiginius. Tyrimo metu surinktos šeimų, auginančių neįgalius vaikus, demografinės charakteristikos (amžius, išsilavinimas, pilna/nepilna šeima, respondento kilmės vieta) galinčios turėti įtakos tyrimo rezultatams.

3.4. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos, kategorijų atskleidimas ir subkategorijų reitingavimas

Tyrimo metu gautas empirinių duomenų masyvas, kuris buvo sutvarkytas. Gauti duomenys buvo apdoroti kokybiškai t.y. kategorizuojant, sisteminant jų reikšmes.

Pradėjus analizuoti tyrimo duomenis, pirmiausia buvo atliekamas kodavimas. Jo tikslas – suskirstyti duomenis į reikšmines kategorijas, kurios leistų vėliau jas lyginti ir sieti bei plėtoti teorinius konceptus. Pirmojo etapo pradžioje (analizės metu) naudotas apklausų metu gautas laisvas tekstas”. Pasak Silverman (1997), tekstas čia tampa aktyviu socialiniu fenomenu. Atviro kodavimo metu detaliam analizuojant tyrimo duomenis, jie buvo padalinti į atskirus teiginius – empirinius indikatorius. Po to teiginiai buvo kategorizuoti, suteikiant konceptualų kategorijos pavadinimą, atspindintį kategorijos savybes ir matmenis.

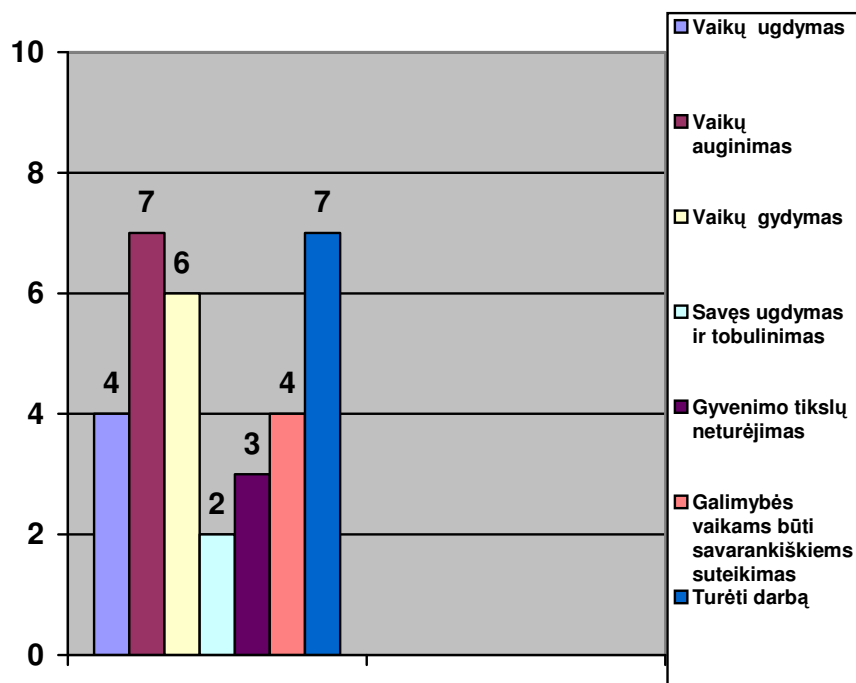
Apdorojus interviu klausimyno duomenis, naudojant kai kuriuos ašinio kodavimo elementus, sugrupavus teiginius (subkategorijas) gauta 16 kategorijų: Gyvenimo siekiai; Valstybės parama neįgaliesiems; Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai; Pomėgiai; Svarbiausios gyvenimo sritys; Mokymosi visą gyvenimą suvokimas; Nevisuomeninių organizacijų veikla; Socialinis ir kultūrinis aktyvumas; Emocinė būseną; Gyvenimo pokyčiai gimus neįgaliam vaikui; Supanti aplinka; Vertybinės orientacijos; Aplinkinių požiūris į neįgalimuosius; Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingose aplinkose; Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai; Nuolatinio mokymosi reikšmė integracijos į visuomenę procesui.

Gyvenimo siekiai. Respondentams buvo užduoti klausimai: „*Ko Jūs siekiate ar siekti norėtumėte gyvenime ? Kaip tuomet pasikeitė gyvenimo siekiai gimus neįgaliam vaikui?*”. Pateiktų teiginių spektras platus, todėl jie sugrupuoti į 7 subkategorijas, kurios sudaro empirinius indikatorius (teiginius). Viso kategoriją sudaro 33 teiginiai. Remiantis respondentų atsakymais, galime teigti, kad pagrindiniai gyvenimo siekiai yra vaikų auginimas, darbo turėjimas. Dauguma respondentų akcentuoja vaikų gydymą. Dalis jų dėl ištiktos psichologinės ir socialinės krizės praranda turėtus gyvenimo tikslus. Tačiau kai kuriems respondentams mokymosi siekimas tampa aktualus tik norint padėti neįgaliam vaikui..

1 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija
„Gyvenimo siekiai”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Vaikų ugdymas	Mano, kad reikia ugdyti vaiką siekiant jog užaugtų pilnaverčiu žmogumi (6) Mano, kad svarbu siekti vaiko asmenybės (1)	4
Vaikų auginimas	Svarbiausia užauginti vaiką (4) svarbu, kad vaikas užaugtų ir sulauktų pilnametystės (12) reikia auginti ir apie nieką negalvoti (3)	7
Vaikų gydymas	Svarbu gydyti, nes gal dar yra viltis jam pasveikti (6) Gal bus sukurti naujos gydymo priemonės ir bus pasiekti teigiami rezultatai (12) gydymas reikalingas, kad situacija nepablogėtų	6
Savęs ugdymas ir tobulinimas	Reikia save tobulinti tam, kad turėtum geresnes sąlygas padėti savo vaikui (3) <..>gyvenimas nepasibaigia reikia siekti galimybės mokytis, tobulėti(1)	2
Gyvenimo tikslų neturėjimas	Ramus gyvenimas pasibaigė, praradau viltį kažko siekti, stengtis(6) gyvenimas tarsi apsisvertė (1) nežinau kaip gyventi (3)	3
Galimybės vaikams būti savarankiškiems suteikimas	Reikia pagalvoti kas atsitiks vaikams kai jau negalėsiu jais rūpintis (11)paruošti gyvenimui nes ne visą laiką tėvai bus šalia (10)	4
Turėti darbą	Trūksta lėšų pragyvenimui, vaiko gydymui iš pašalpos nepragyvensi (6) susirgus vaikui turėjau palikti darbą, o dabar jau sunku rasti tinkamą (1)	7
Viso teiginių:		33

8 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos „Gyvenimo siekiai” subkategorijų reitingas

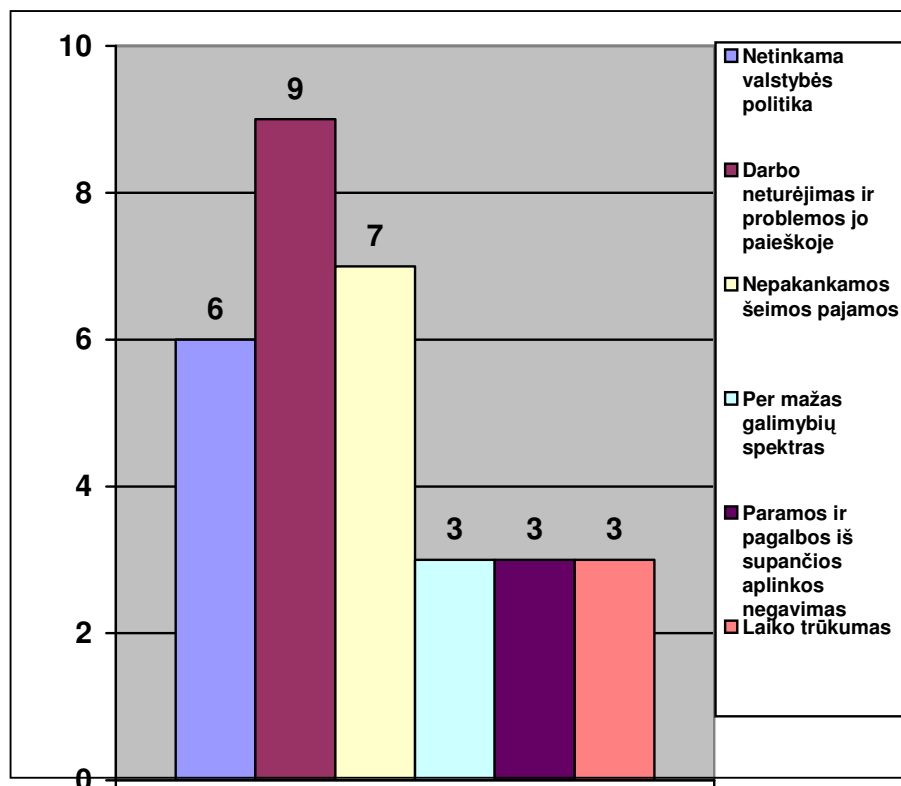
Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai. Interviu metu respondentai, pasakodami apie gyvenimo siekių realizavimą bei iškilusius sunkumus sunkumus pateikė daug teiginių, kurie tyrimo analizės metu buvo sugrupuoti į 5 subkategorijas. Šioms subkategorijoms priskirta buvo 31 teiginys. Remiantis tyrimo duomenimis galime teigti, jog sėkmingą gyvenimo siekių realizavimą trukdo netinkama valstybės politika, darbo neturėjimas ir nepakankamos šeimos pajamos.

2 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

„Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai“

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Netinkama valstybės politika	Valstybė neskiria pakankamo dėmesio neįgalius vaikus turinčioms šeimoms (19), niekas mumis nesirūpina (5), kur beieitum niekas nepadeda (2)	6
Darbo neturėjimas ir problemos jo paieškoje	Šiais laikais sunku gauti darbą (7), vaiko priežiūra atima daug laiko o tinkamo darbo nėra (9), gimus vaikui negalėjau baigti mokslų, o be išsilavinimo nerandu darbo (3).	9
Nepakankamos šeimos pajamos	Nėra gerai apmokamo darbo.(12) daug kainuoja vaiko gydymas (3), darbą turim šeimoje tik vienas, o jis nepajėgia pakankamai visų aprūpinti (2)	7
Per mažas galimybių spektras	Nėra kaip išeiti su neįgalium vaiku, nėra tam pritaikytų sąlygų (5), neturiu kur nueiti, kad kas padėtų realizuoti savo pomėgius (2)	3
Paramos ir pagalbos iš supančios aplinkos negavimas	Aplinkiniai neatjaučia, dažniau nužvelgia su panieka (3), nelabai žinau kur ir kas gali padėti patarti (5).	3
Laiko trūkumas	Prižiūrint vaiką ne kažin kiek to laiko lieka (7), darbas ir vaikas kur daugiau beneuosi (3)	3
Viso teiginių:		31

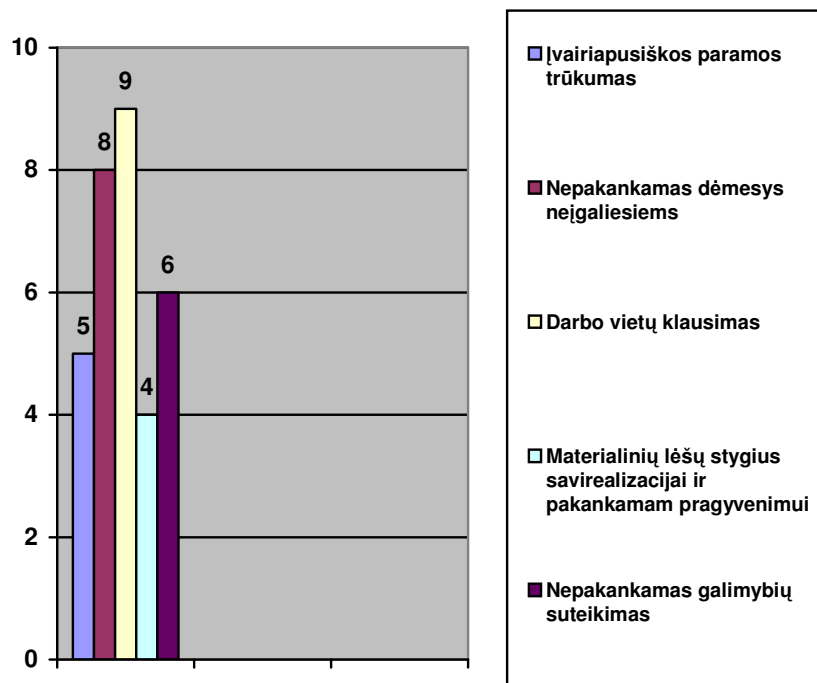
9 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos „Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai“ subkategorijų reitingas

Valstybės parama neįgaliesiems. Interviu metu respondentams buvo užduoti klausimai : *Ar sulaukia pagalbos iš įvairių valstybinių institucijų ? Ar ši pagalba yra pakankama ?* Respondentų pateikti atsakymai susisteminti į 5 subkategorijas. Kategoriją sudaro 32 teiginiai. Remiantis pateiktas atsakymais, galime teigti, kad šeimos auginančios neįgalų vaiką jaučia nepakankamą valstybės paramą šioms šeimoms. Labiausiai yra akcentuojamos darbo paieškos ir darbo suradimo klausimai. Ryškiai pabrėžiamas reikiamo dėmesio trūkumas.

3 lentelė

**Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos
kategorija
Valstybės parama neįgaliesiems**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Įvairiapusiškos paramos trūkumas	Geriausiu atveju gauni tik pašalpą ir viskas (2,3), labai trūksta galimybės tinkamai mokyti vaikus (17), dirbuotai pamatę slepiasi, net normaliai išsikalbėti negalima (2).	5
Nepakankamas dėmesys neįgaliesiems	Niekas mumis nesirūpina, neskiria tinkamo dėmesio (1), kur nueini išgirsta problemą ir durys užsidaro (17). Net normaliai negali įvažiuoti į pastatus laiptai nepritaikyti, nėra liftų ir t. t. (4).	8
Darbo vietų klausimas	Kai darbdavys išgirsta, kad augini neįgalų vaiką darbo negauni (10,19), sunku rasti darbą, kad galėtum suderinti su vaiko priežiūra (10,12), norisi gauti darbą namuose, o tokių pasiūlymų reta (8).	9
Materialinių lėšų stygius savirealizacijai ir pakankamam pragyvenimui	Norėtum suteikti galimybių vaikui kažką išmokti palavinti, tačiau kai išgirsti kainas ir viskas pasibaigia (9), Norėtum parodyti jūrą kur nors dar nuvežti, bet nėra iš ko (18), Norėtusi pajvairinti laisvalaikį, bet pinigų tam niekas neduoda (3).	4
Nepakankamas galimybių suteikimas	Galimybių save realizuoti nėra, mus laiko atstumtaisiais (1), nėra pakankamai specializuotų mokymo grupių (16), O kur paskui įdarbinti neįgalų vaiką (12,15,17).	6
Viso teiginių:		32

10 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Valstybės parama neįgaliesiems” subkategorijų reitingas

Pomėgiai. Respondentams užduoti klausimai: „Ar turite pomėgių? Kokie jie? Kokia sritis Jus labiausiai domina?“. Atsakymų spektras labai platus, todėl išsakyti teiginiai sugrupuoti į subkategorijas, . Kategorijai priskirta 69 teiginiai. Išsakyti teiginiai rodo, kad šeimoms, auginančias neįgalų vaiką, pomėgiai yra viena iš savęs realizavimo sričių.

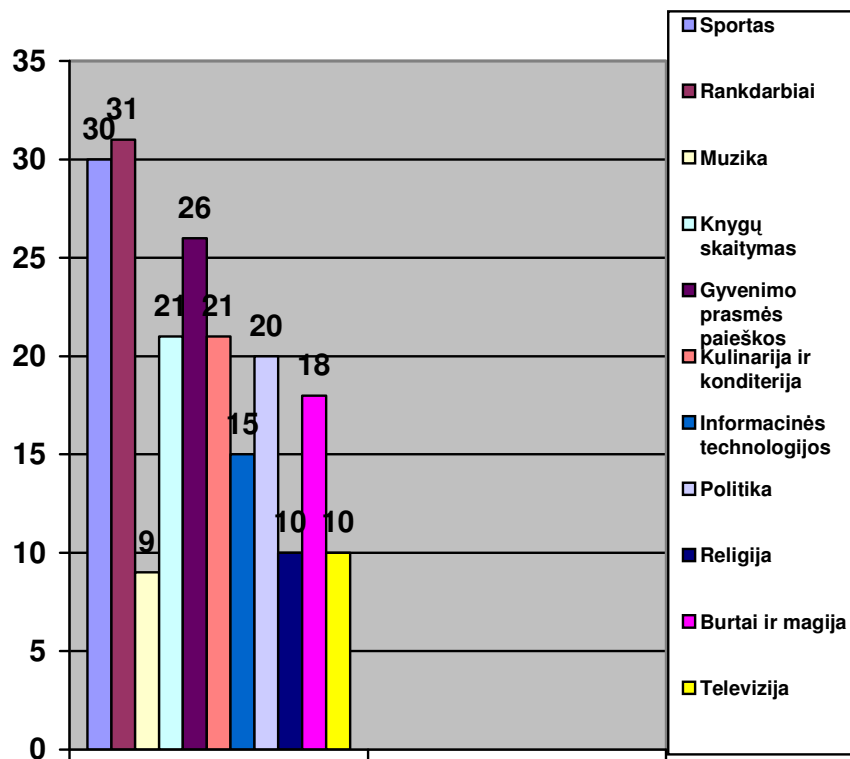
4 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

„Pomėgiai“

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Sportas	Turi pomėgį sportuoti, t.y. kilnoti svarmenis, ši sporto šaka patinka dėl to, kad malonu sportuojant jausti jėgą, girdėti savo širdies plakimą, kilnojant svarmenis(16)) Domisi krepšiniu (5) , mėgsta tiesiog važinėti automobiliu po miestą, gamtą(11)	30

Rankdarbiai	Prižiūrint vaiką mėgstu megzti, siuvinėti ar pan. (12), mėgstu meistrauti kažką sau daryti (17),	31
Muzika	yra melomanas, kuris klauso tokią muziką, kuri daugeliui yra nepriimtina: džiazą, bliuzą, domisi ta kultūra, kurioje gimė ir vystėsi ta muzika, kaip ji skverbėsi į kitą kultūrą, kas įtakojo jos raidą viename ar kitame kontinente(11)	9
Knygų skaitymas	Mėgsta skaityti autobiografijas, ypač jei jie kilę iš neturtingų šeimų, bet įgiję gerą išsilavinimą ir šiuo metu užimantys geras pareigas<...> (7) skaitydavo kriminalinius romanus. (12)	21
Gyvenimo prasmės paieškos	Paskutiniu metu dominanti sritis yra teologija (8) <...>domina teologija, labai daug skaito literatūros apie tai(20) Vyras labai mėgsta skaityti bibliją ir ją analizuoti(1)	26
Kulinarija ir konditerija	Labai mėgsta gaminti valgyti, įdomiais, skaniais ir gražiai atrodančiais patiekalais nustebinti mamą, kitus namiškus (2)Turi didžiulį pomėgį gaminti maistą, (18)	21
Informacinės technologijos	Domisi kompiuterinėmis technologijomis(9) Paskutiniu metu jam patinka kompiuteriai(7)	15
Politika	Domisi pasaulio ir Lietuvos politiniais įvykiais(15) Domisi šiek tiek politiniais įvykiais<..> (16)	20
Religija	Paskutiniu metu ypatingai susidomėjęs įvairiomis pasaulio religijomis, ieško panašumų tarp jų(9)	10
Burtai ir magija	Labiausiai domina astrologija, specialiai informacijos neiško, bet atsitiktinai radęs visuomet paskaitinėja(21)	18
Televizija	Žiūrėti TV (žinios)(7)	10
Viso teiginių:		69

11 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Pomėgiai” subkategorijų reitingas

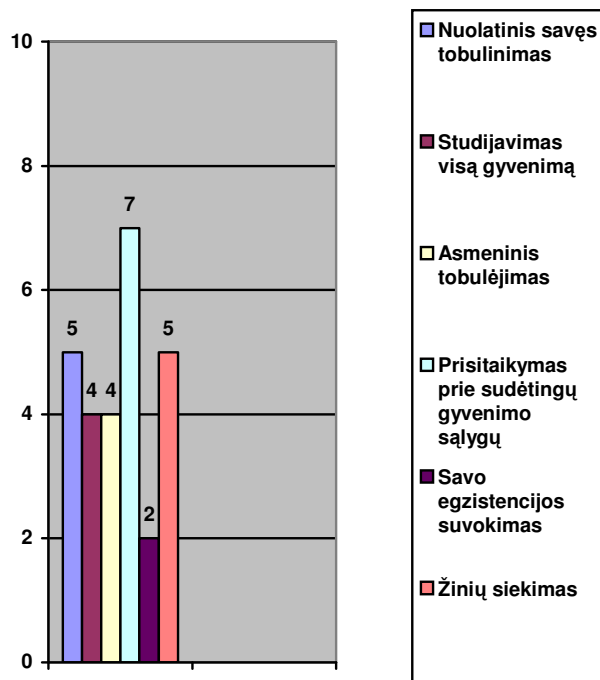
Mokymosi visą gyvenimą suvokimas. Sieliant išsiaiškinti respondentų mokymosi visą gyvenimą suvokimą, buvo užduoti šie klausimai interviu metu: *Kas yra mokymasis visą gyvenimą ? Kaip atrodo kas sudaro šį mokymosi procesą ?* Atsakymai sugrupuoti į 7 subkategorijas. Šią kategoriją sudaro 27 teiginiai. Remiantis tiriamųjų atsakymais galima teigti, kad pagrindinis motyvas mokymuisi ir mokymosi visą gyvenimą paskirtis, tai sugebėti prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių aplinkos sąlygų.

5 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija
Mokymosi visą gyvenimą suvokimas

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Nuolatinis savęs tobulinimas	Norėtųsi tobulintis, nes gyvenimas tai skatina daryti reikia išmokti taikytis prie kintančių reikalavimų, (16) Jei nesitobulinsi, tai visi tave pralenks (13)	5
Studijavimas visą gyvenimą	Gyvename žinių visuomenėje, todėl informacija yra pats svarbiausias dalykas (7,22), žinios reikalingos nuolat nusipirkus naują šaldytuvą, ar norint susikalbėti su užsieniečiu (8).	4
Asmeninis tobulėjimas	Išsilavinę žmonės – asmenybės, jie į daugelį problemų sugeba pažvelgti kitaip (2) mano, kad to, ką žmogus žino ir sugeba daryti niekuomet nebus per daug (17)	4
Prisitaikymas prie sudėtingų gyvenimo sąlygų	Gyvenimas taip sparčiai kinta, kad be žinių tu jame pasiklysi (21), viskas taip skuba, taip painujog galima pasiklysti tam reikalingi kelrodžiai - žinios (18).	7
Savo egzistencijos suvokimas	Norint save ir tai kas manyje vyksta suprasti reikia analizuoti savo buvimą (), gimus vaikui atrodo pasaulis sugriuvo todėl per naują suprasti reikėjo gyvenimą savo vietą jame.	2
Žinių siekimas	Reikalingos žinios nuolat (10), užsienio kalbų mokymasis (20), kompiuterinės technologijos (8), matematika ir finansai (4).	5

Viso teiginių:	27	
----------------	----	--

12 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Mokymosi visą gyvenimą suvokimas” subkategorijų reitingas

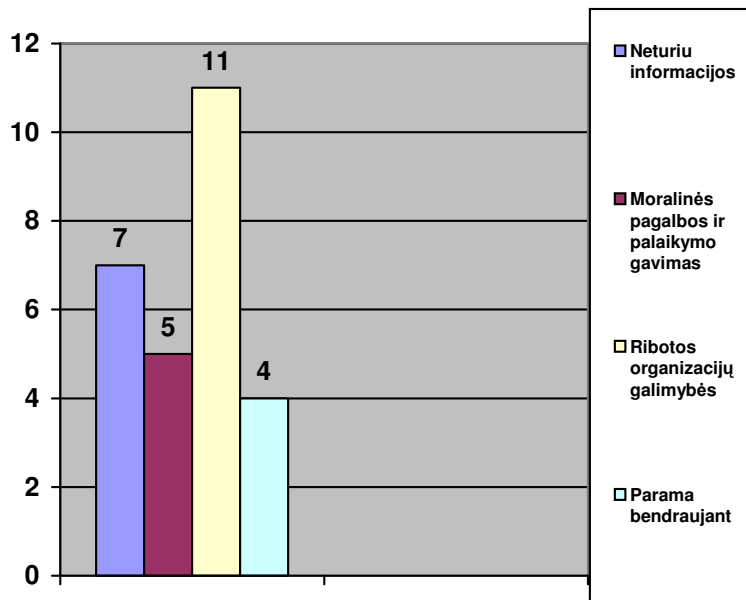
Nevyriausybinių organizacijų veikla. Interviu metu tiriamiesiems šalia klausimų apie valstybinių institucijų veiklą buvo pateikti ir klausimai apie nevyriausybines organizacijas, besirūpinančias šeimomis auginančiomis neįgalius vaikus. Buvo išskirtos 4 subkategorijos, kuriose suskaičiuoti 27 teiginiai. Galima teigti, kad trūksta informacijos apie veikiančias tokias nevyriausybines organizacijas. Dauguma respondentų pabrėžia ribotas tokių organizacijų galimybes, kurios dažniausiai apsiriboja moraline parama ir palaikymu.

6 lentelė

**Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija
Nevyriausybinių organizacijų veikla**

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Neturiu informacijos	Nežinau kad tokios yra (1,4,12,16), apie jas niekas nieko nesakė ir negirdėjau (25), Neteko susidurti (5).	7

Moralinės pagalbos ir palaikymo gavimas	Dalyvaudami bendruomenėje patiriame šiltą ir jaukią aplinką (3), palaikome vieni kitus (18), sulauki supratimo ir atjautos (19).	5
Ribotos organizacijų galimybės	Deja negali daug padėti, patys neturi pinigų (11), paremia tik tuomką gauna labdaros iš užsienio (2), vyriausybė ir savivaldybės šiomis organizacijomis nesidomi (5).	11
Parama bendraujant	Susitikimuose džiaugiamės buvimu kartu (9), malonu su bendraminčiais ir likimo ištiktaisiais benrauti (11). Ten mes visi tokie (6)	4
Viso teiginių:		27

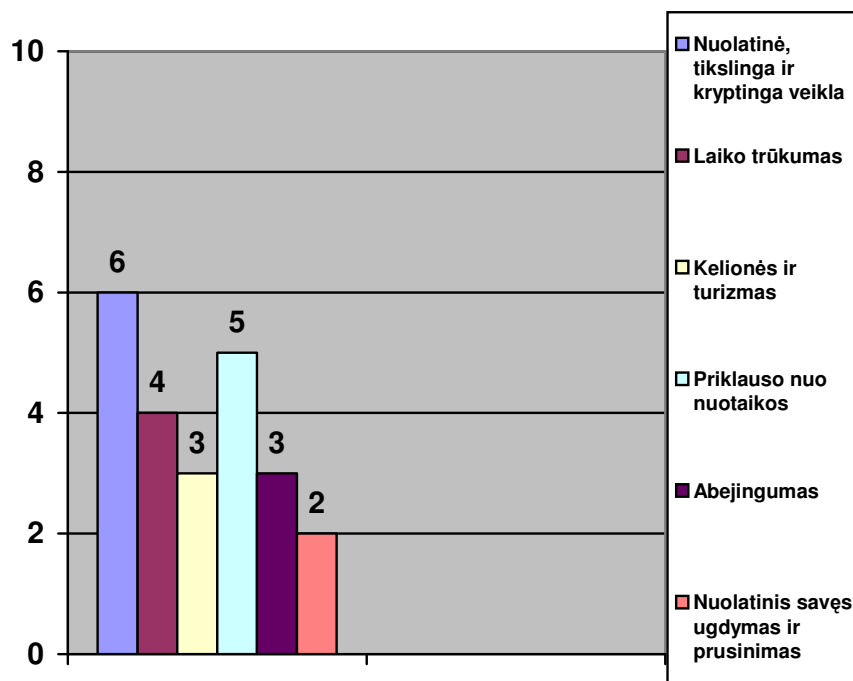

13 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Nevyriausybinių organizacijų veikla” subkategorijų reitingas

Socialinis ir kultūrinis aktyvumas. Norėdama nustatyti respondentų kultūrinį aktyvumą, interviu pateikiau tokius klausimus : *Ar dalyvaujate visuomeninėje veikloje ? Ar dalyvaujate kultūriniuose renginiuose ? Kaip leidžiate laisvalaikį ? Ar domitės tuo kas gali išplėsti Jūsų akiratį?* Gauti empiriniai indikatoriai sugrupuoti į 6 subkategorijas. Gauti 23 teiginiai. Remiantis respondentų atsakymais galima teigti, kad dalis šeimų auginančių neįgalų vaiką aktyviai dalyvauja kultūrinėje veikloje, stengiasi įsijungti į visuomeninį gyvenimą ir kartu mokytis plėsti savo žinias.

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija
Socialinis ir kultūrinis aktyvumas

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Nuolatinė, tikslinga ir kryptinga veikla	Visą laisvą laiką, kuris lieka nuo darbo ir šeimos, skiria studijoms(1) Savaitgaliais mėgsta eiti į gamtą, triūsti sode (9)	6
Laiko trūkumas	Rūpinantis vaiku nelieka nei laiko, nei jėgų kažką dar veikti (16), darbas ir vaikas ir nieko daugiau (21).	4
Kelionės ir turizmas	Daug keliauja, kai tik turi laisvą laiką (19).	3
Priklauso nuo nuotaikos	Viskas priklauso nuo nusiteikimo (23,2), po darbo nelieka nuotaikos ką nors veikti (4), konfliktai savivaldybėje ar su medikais labai išsekina (5).	5
Abejingumas	Nėra prasmės bendrauti (3), ar ką nors gali pakeisti susitikimai su draugais jie ir taip nususuko.(22)	3
Nuolatinis savęs ugdymas ir prusinimas	Kartais piešdavo, (20) Galiu groti gitara (7) mėgstu rašyti eiles, man tai padeda atsigauti (6)	2
Viso teiginių:		23

14 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Socialinis ir kultūrinis aktyvumas” subkategorijų reitingas

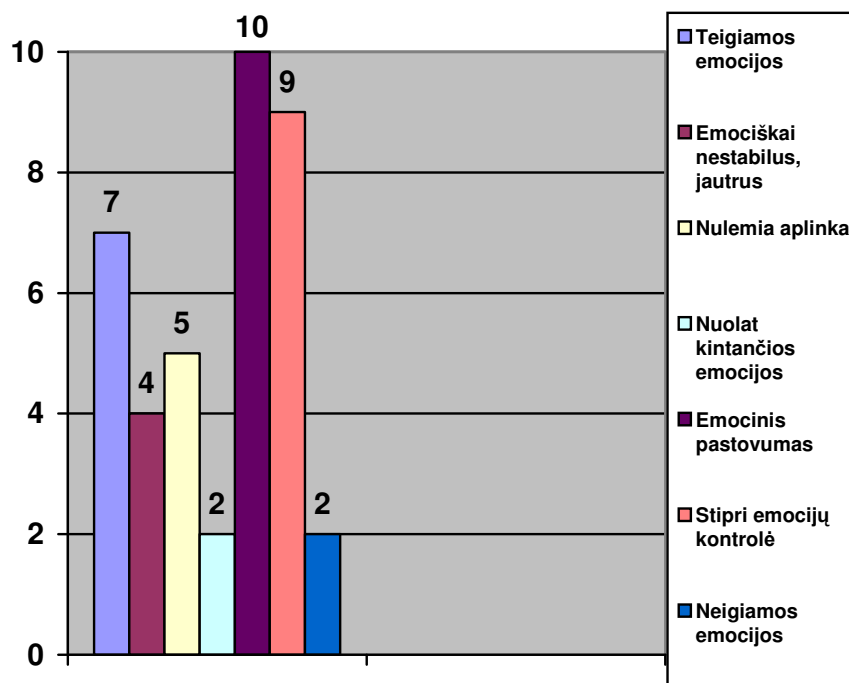
Emocinė būseną. Norėdami sužinoti tiriamųjų emocinę būseną, interviu uždavėme klausimus: *Kaip jaučiatės / Kokios Jūsų nuotaikos ? Kaip jos kinta ? Ar dažnai ?* Gauti atsakymai sugrupuoti į 7 subkategorijas. Kategoriją sudaro 39 teiginiai. Dauguma apklaustųjų stengiasi valdyti savo emocijas ar turi pakankamai stiprią nervų sistemą, todėl pasižymi emociniu stabilu. Tokios jų savybės tikrai turi teigiamą įtaką požiūriui į mokslą ir pačiam nuolatiniam mokymuisi.

8 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Emocinė būseną

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Teigiamos emocijos	Dažnai šypsautsi (17), nuotaika būna skaidri (7), stengiuosi nesiskųsti gyvenimu (21).	7
Emociškai nestabilus, jautrus	Dažnai susinervinu (1,2), erzina bet kokie nepasisekimai (28).	4
Nulemia aplinka	Dažnai priklauso nuo aplinkinių (27), tik kokie nors įvykiai pakreipia vienaip ar kitaip nuotaiką (31).	5
Nuolat kintančios emocijos	Emocijos dažnai kinta ir būna kelis kartus per valandą, per dieną (32)	2
Emocinis pastovumas	Visuomet lieku rami (10), pasižymiu stipriu savęs kontroliavimu (15), mane sunku išvesti iš kantrybės (11).	10
Stipri emocijų kontrolė	Visada save prižiūriu, tarsi būtų užmautas apynasris (23), labai save kontroliuoju (14, 18)	9
Neigiamos emocijos	Būnu piktas (1). Dažnai norisi rėkti, apšaukti kažką (19), taip ir nori daužyti duris ar indus (2)/	2
Viso teiginių:		39

15 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Emocinė būseną” subkategorijų reitingas

Svarbiausios gyvenimo sritys. Norėdami nustatyti šeimų auginančių neįgalų vaiką svarbiausias jų gyvenimo sritis pateikėme klausimus: *Kuo gyvenime užsiimate? Kam dabar daugiausia skiriate laiko?* Respondentai pateikė 37 teiginius, kurie sugrupuoti į 5 subkategorijas. Tiriamųjų nuomone, svarbiausi jų šeimose yra vaikai ir jų auginimas. Pakankamai didelis dėmesys yra skiriamas ir rūpinimuisi vaikų sveikata. Savęs tobulinimui ir mokymuisi skiriama nedaug dėmesio.

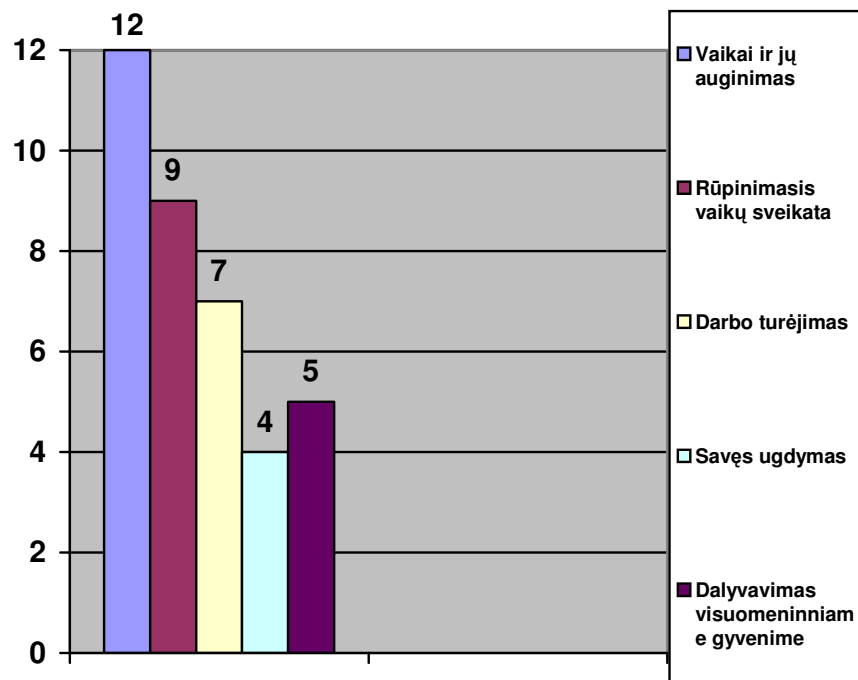
9 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Svarbiausios gyvenimo sritys

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Vaikai ir jų auginimas	Svarbiausia yra užauginti vaikus (5,9,14), esmė yra vaikai (3,4,5), visas jėgas atiduoti vaikams (9)	12

Rūpinimasis vaikų sveikata	Stengtis, kad vaikai būtų sveiki (14), atiduoti viską kad pagerinti vaikų sveikatą (22), daug skaitau, tariusi, kad būtų galima išsaugoti sveikatą (13).	9
Darbo turėjimas	Reikalingi pinigai, o jų niekas už ačiū neduoda reikia dirbti (1,2). Turint darbą bus galima būti nepriklausomiems (22), darbas užtikrina pajamas (9).	7
Savęs ugdymas	Laisvalaikiu mokinuosi užsienio kalbos (9), mokausi megzti, gal pravers (26)	4
Dalyvavimas visuomeniniame gyvenime	Dalyvauju visuomeniniame judėjime (17), padedu kitoms šeimoms turinčioms tokių problemų kaip ir mes (24), dažnai susitinku su žurnalistais, kad kelti mūsų šeimų klausimus (21)	5
Viso teiginių:		37

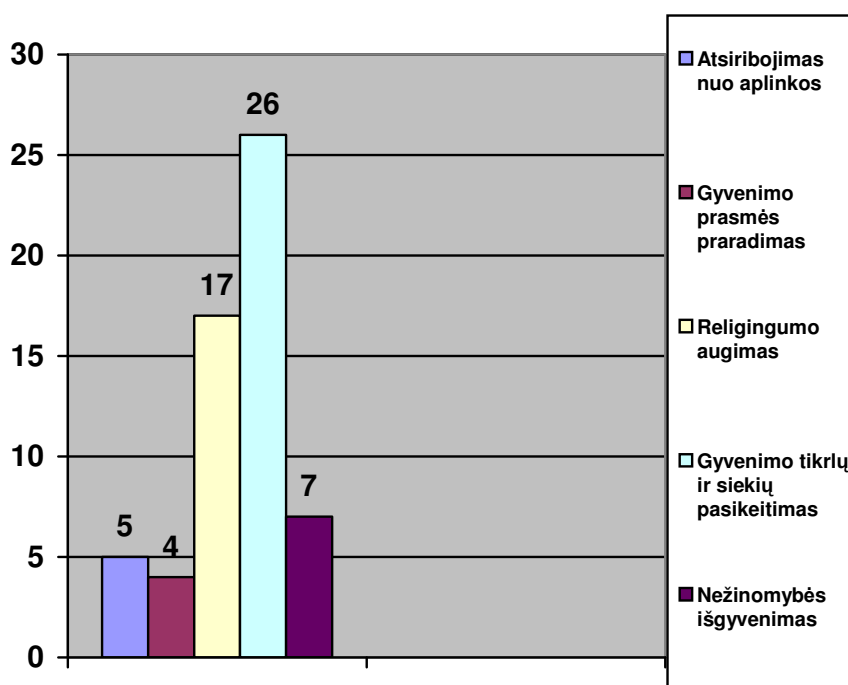
16 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos "Svarbiausios gyvenimo sritys" subkategorijų reitingas

Gyvenimo pokyčiai gimus neįgaliam vaikui. Norėta išsiaiškinti kaip pasikeitė respondentų gyvenimas, gimus neįgaliam vaikui. Visi gauti atsakymai sugrupuoti į 5 subkategorijas. Gauti 59 teiginiai. Tiriamieji atsakinėjo į klausimus *Kaip pasikeitė Jūsų gyvenimas ? Kas naujo atsirado jame ? Kokie dabar prioritetai?* Remiantis tiriamųjų atsakymais galima teigti, šeimoje gimus neįgaliam vaikui, įvyko gyvenimo tikslų ir siekimų pasikeitimas. Pastebimas ryškus religingumo aktyvėjimas.

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Gyvenimo pokyčiai gimus neįgaliam vaikui

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Atsiribojimas nuo aplinkos	Užsitarė nuo aplinkinių: su niekuo nebendrauja, nesusitinka (1), apėmė nevilts ir viską stengiasi išgyventi be draugų artimųjų (25), atsitvėrė tarsi siena(6).	5
Gyvenimo prasmės praradimas	Gyvenimas neteko prasmės (2,3), mažstant kodėl atsitiko būtent jų šeimai, išgyvenama nusivylimas gyvenimu (4).	4
Religingumo augimas	Sustiprėjo religiniai išgyvenimai, pasikeitė požiūris į Dievą(6) Šiek tiek pasikeitė religiniai išgyvenimai: suprato, kad viskas yra Dievo valioje (16)	17
Gyvenimo tikslų ir siekių pasikeitimas	Visas gyvenimas apsvirtė (6), suprato, kad esminės vertybės gyvenime yra kitos negu buvo anksčiau puoselėtos (7), iš esmės pasikeitė gyvenimo tikslai (17).	26
Nežinomybės išgyvenimas	Nežino kas bus ateityje (11), kamuoja nežinomybė kaip reikės gyventi (9), dažnai klausia o kas bus su vaiku ateityje (8)	7
Viso teiginių:		59

17 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Gyvenimo pokyčiai, gimus neįgaliam vaikui” subkategorijų reitingas

Supanti aplinka. Norėdami išsiaiškinti tiriamųjų supančią aplinką, su kuo jie bendrauja, kokie ryšiai juos sieja, pateikėme klausimus :*Su kuo bendraujate, palaikote ryšius ? Su kuo norėtumėte bendrauti ? Pas ką lankotės dažniausiai? Gauti 36 teiginiai.* Atsakymai sugrupuoti į 5 subkategorijas ir apjungti į kategoriją “ supanti aplinka”.

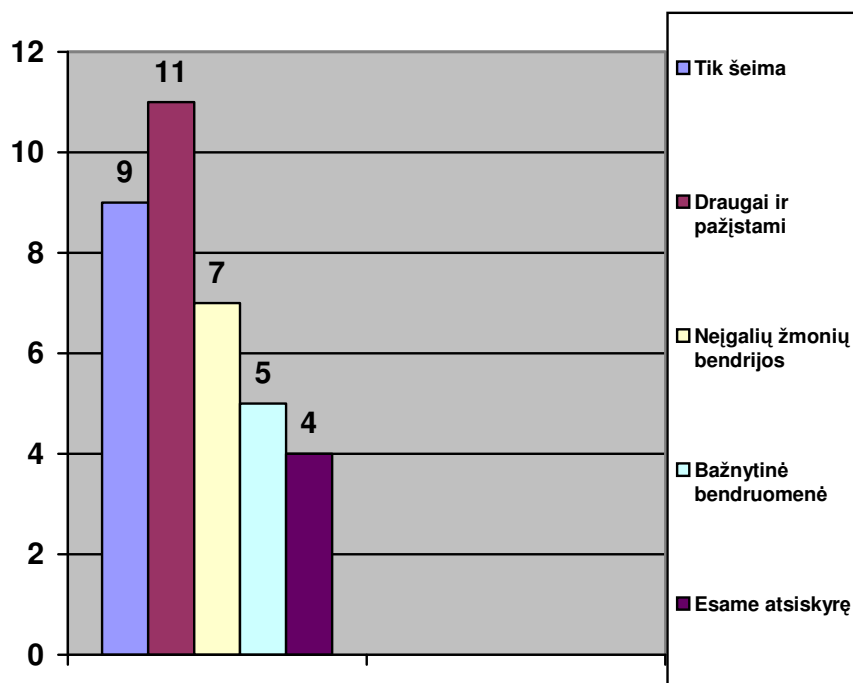
Norėdami išsiaiškinti tiriamųjų supančią aplinką, su kuo jie bendrauja, kokie ryšiai juos sieja, pateikėme klausimus :*Su kuo bendraujate, palaikote ryšius ? Su kuo norėtumėte bendrauti ? Pas ką lankotės dažniausiai? Gauti 36 teiginiai.* Atsakymai sugrupuoti į 5 subkategorijas ir apjungti į kategoriją “ supanti aplinka”.

11 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Supanti aplinka

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Tik šeima	Bendrauju tik su savo artimiausiais žmonėmis: mama ir sesers šeima.(8) su šeima, (9)	9
Draugai ir pažįstami	Norėtų palaikyti ryšius su draugais, atkurti juos(15)Kažkaip išnyko tie draugai, o norėtuši turėti jų (4)	11
Neįgalių žmonių bendrijos	Nesilankau aš ten, kažkaip keistai ten viskas, tai moterų užsiėmimas, jos ten kalbasi... (7) Gal ten ir gerai, sako labdaros duoda, bet aš kažkaip neprisiruošiu nueiti (12) Mums ten gerai, mes ten visi vienodi, niekas nesimaivo, nesistebi ir t.t. (18)	7
Bažnytinė bendruomenė	Įsijungiau į parapijos veiklą (6), pradėjau vaikščioti į bažnyčią, ten suradau draugų (9)	5
Esame atsiskyrę	Su niekuo iš artimųjų nebendrauja ir nepalaiko jokių ryšių, nes visiškai „nemato tam reikalo”.(16) Poreikio su kažkuo bendrauti nejaučia.(2) Esam atsiskyrę lyg kokie vilkai, nesinori su niekuo bendrauti , nors kartais reikėtų užsimiršti... (14)	4
Viso teiginių:		36

18 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos "Supanti aplinka" subkategorijų reitingas

Vertybines orientacijos. Apklausiant respondentus, pasikeitus gyvenimo tikslams, svarbu buvo sužinoti kaip keitėsi jų vertybinės orientacijos. Todėl buvo pateikiami klausimai : *Kokios vertybės gyvenime yra esminės ? Kas svarbiausia jūsų gyvenime ? Ar pasikeitė pagrindinės gyvenimo vertybės?* Buvo gauti 39 atsakymai. Jie suskirstyti ir sugrupuoti į 6 subkategorijas. Respondentų atsakymai leidžia teigti, kad svarbiausia vertybė šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką, yra sveikata. Tai yra suprantama, kadangi padidėjus dėmesiui vaiko sveikatai nejučia susimąstoma apskritai apie sveikatą ir tai atsispindi respondentų gyvenime. Taip pat svarbiomis vertybėmis išlieka šeima. Dauguma išskyrė ir materialines vertybes.

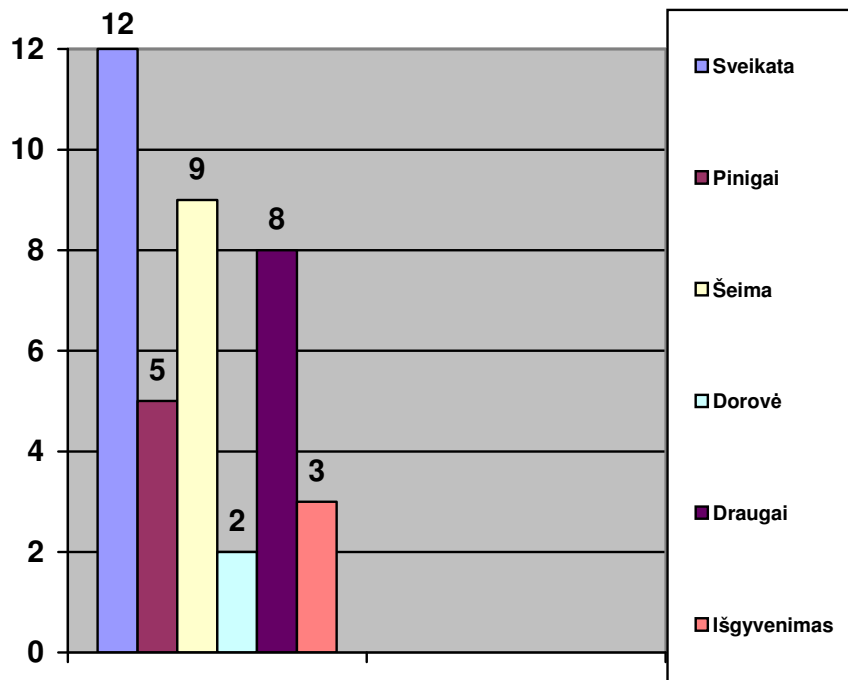
12 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Vertybines orientacijos

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Sveikata	Šiuolaikinėje visuomenėje žmogui svarbiausia yra sveikata, nes ji viso kito pagrindas: darbo, šeimyninio gyvenimo...(12)Gyvenime į	12

	pirmą vietą skirčiau sveikata, nes be jos nieko nebus(2)	
Pinigai	Dabartinį žmogų valdo pinigai, brangūs daiktai(1)Materialinis pasaulis užgožė viską (19)	5
Šeima	Šeima man yra labai svarbi, nes tai žmonės, kurie nori visuomet padėti, kuriais galima pasitikėti(6)	9
Dorovė	Žmogui šiandieninėje visuomenėje svarbiausia yra sugebėti gyventi trikampyje tarp gėrio, blogio, amžinybės(17)Svarbu būti doru ir sąžiningu žmogumi (19)	2
Draugai	Liko svarbiausia ištikimybė ir gražūs tarpusavio santykiai (17, 6) Svarbu ištikimi, dori draugai (4)	8
Išgyvenimas	Svarbu nepalūžti ir išgyventi (2)	3
Viso teiginių:		39

19 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Vertybinių orientacijos” subkategorijų reitingas

Aplinkinių požiūris į neįgaliuosius. Atliekant šeimų, auginančių neįgalų vaiką, tyrimą aktualu buvo sužinoti ir ištirti aplinkinių požiūrį šias šeimas, į apskritai neįgalius asmenis. Todėl respondentams buvo pateikti klausimai *Kaip aplinkiniai reaguoja į neįgalų vaiką? Koks aplinkos požiūris? Kaip jūs jaučiatės viešoje vietoje, būdami kartu*

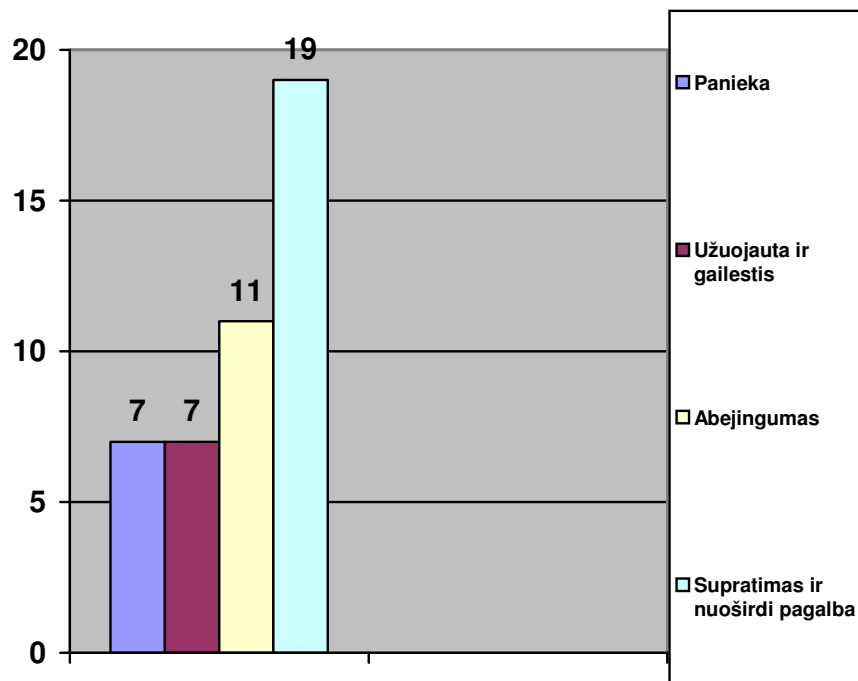
su savo neįgaliu vaiku? Respondentai labai aktyviai ir išsamiai atsakinėjo į šiuos klausimus. Tai parodo, kad aplinkinių požiūris yra nepaprastai jiems svarbus. Buvo gauti iš viso 44 atsakymai. Apibendrinus jie sugrupuoti į 4 subkategorijas. Respondentai nurodė, kad dažniausiai aplinkiniai juos supranta, užjaučia, padeda. Tačiau yra pakankamai dažni ir abejingumo ar net paniekos atvejai. Manoma, kad aplinkinių supratimas ir palaikymas gali šeimas auginančias neįgalius vaikus paskatinti ir motyvuoti nuolatiniam mokymuisi, savirealizacijai, savęs ugdymui.

13 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Aplinkinių požiūris į neįgaliuosius

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Panieką	Einant gatvėje, dažnai jaučia paniekinančius aplinkinių žvilgsnius (1,2), Parduotuvėje ar kitur tenka pastebėti šypsenas (14). Girdėjo kaip slapčia bendradarbiai šaipėsi (23).	7
Užuojauta ir gailėstis	Dažnai net ir nepažįstami žmonės užjaučia (5,7,9), dažnai žmonės pataria ir supranta (12)	7
Abejingumas	Ypatingai jaunimo tarpe tenka stebėti abejingumą (2), kaip dažnai žmonės matydami kad reikia įkelti vežimėlį, nesisuka ir nepadeda (1).	11
Supratimas ir nuoširdi pagalba	Sukrečia kai tave su vaiku praleidžia parduotuvės eilėse į priekį (23), lankantis įvairiose įstaigose dažnai nepažįstami žmonės išreiškia supratimą užuojautą (12), būnant gamtoje neretai priėję žmonės prieina teiraujasi ar nesunk, padeda (5) .	19
Viso teiginių:		44

20 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Aplinkinių požiūris į neįgaliuosius” subkategorijų reitingas

Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingoje aplinkoje.

Respondentams buvo pateikiami klausimai: *Kokiu tikslu jie nori mokytis ? Kokią naudą duos mokslas ? Ar mano, kad mokslas pakeistų jų padėtį?* Gauti atsakymai buvo sugrupuoti į 7 subkategorijas. Viso gauti 36 teiginiai. Dažniausiai minima priežastis mokslo siekimui buvo respondentų noras gauti darbą ar įgyti profesiją. Dauguma tiriamųjų taip pat minėjo, kad mokymasis padeda tapti savarankiškais. Taip pat paminėta ir keletas retų teiginių- tai siekimas politinės karjeros ar mokslinė veiklos.

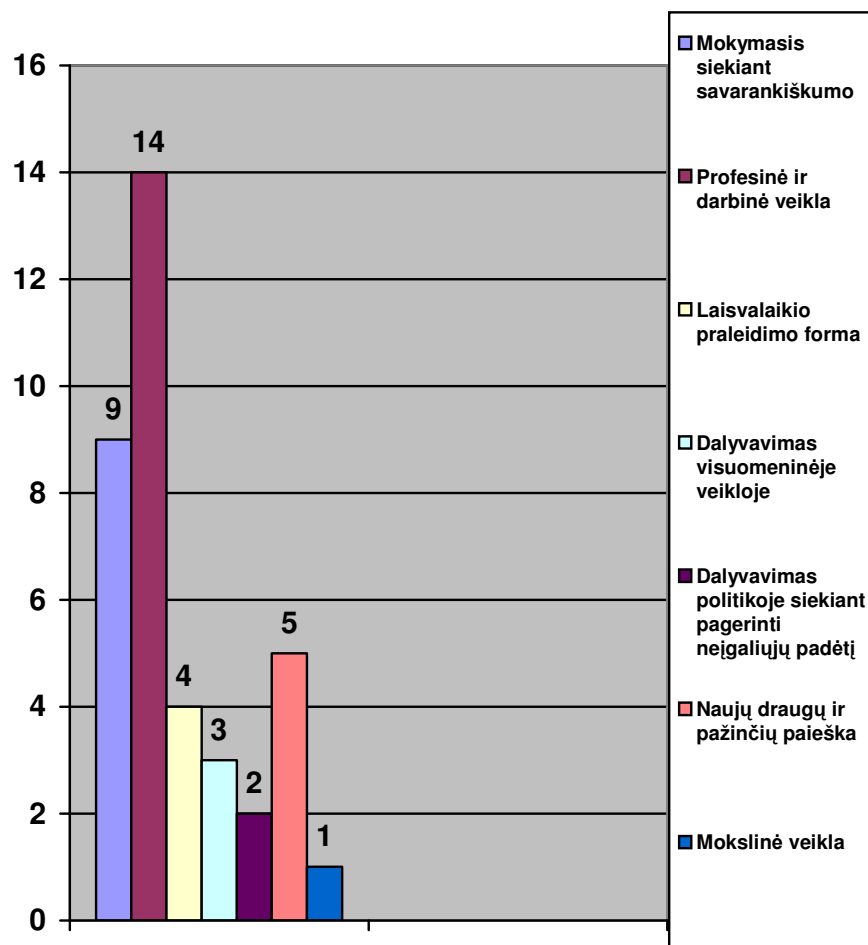
14 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingoje aplinkoje

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Mokymasis siekiant savarankiškumo	Būdamas išsilavinęs žmogus tampa laisvas (2), nereikia pas kitus klausti pats žinai (25).	9

Profesinė ir darbinė veikla	Igyti specialybę (1), Reikia persikvalifikuoti (23), norint rasti darbą mokslas tiesiog būtinas (7)	14
Laisvalaikio praleidimo forma	Laisvalaikiu pastudijuojau kalbas (2,3), Kad laikas būtų užimtas jį galima būtų skirti mokymuisi (1)	4
Dalyvavimas visuomeninėje veikloje	lankydamas kursus įsijungi į veiklą ir tik maloniau būna (18), Susitinki naujus veidus, pamatai naujas veiklos sferas (11).	3
Dalyvavimas politikoje siekiant pagerinti neįgaliųjų padėtį	Padės įsitvirtinti partijoje ir siekti aukštesnių postų, kad būtų galima pagerinti neįgaliųjų padėtį (17)	2
Naujų draugų ir pažinčių paieška	Susitinki naujus žmones (9), užmezgi draugystes (13).	5
Mokslinė veikla	Mokytis noriu tam kad galėčiau kurti naujus būdus ir priemones gydymui (22)/	1
Viso teiginių:		36

21 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingose aplinkoje” subkategorijų reitingas

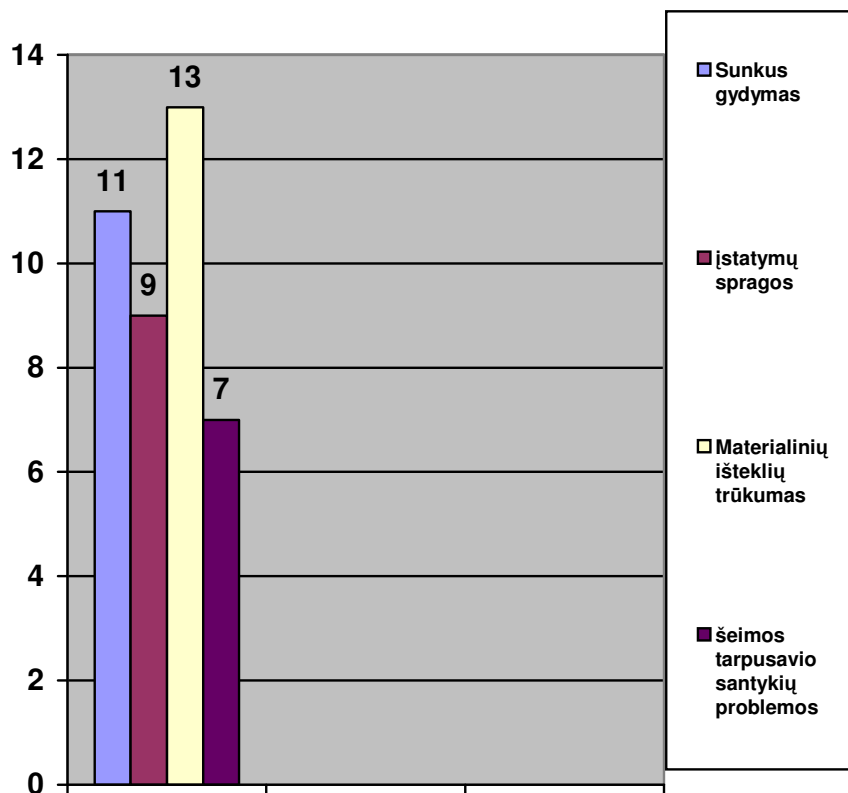
Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai. Respondentams buvo pateikiami klausimai: Kas trukdo jaustis pilnateisiais visuomenės nariais? Kokios kliūtys atsiranda jų socializacijai? Buvo gauta 40 atsakymų. Jie sugrupuoti į 4 subkategorijas. Dauguma apklaustųjų buvo nepatenkinti esama sveikatos apsaugos sistema Lietuvoje. Svarbiausia socializacijos proceso kliūtimi nurodė materialinių išteklių šeimoje stoką. Taip pat, tarp minimų kliūčių, teigiamai socializacijai buvo įvardinti įstatymų netobulumai ir asmeninės – vidinės problemos.

15 lentelė

Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija

Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Sunkus gydymas	Gydytojai siuntinėja vienas nuo kito (1,2,3), tenka laukti poliklinikose eiles (11), būna problemų su kompensuojamais vaistais (24)	11
Įstatymų ir kitų teisės aktų spragos	Savivaldybė aiškina jog negali padėti nes įstatymas to neleidžia (4,9,12,18,21) Jei būčiau savo vaikui ne tėvas o globėjas tai vietoj 260 li. pensijos vaikui gaučiau 760, ot įstatymai, ot tvarkelė...	9
Materialinių išteklių trūkumas	Sunku pragyventi vos pinigų užtenka (4), Atlyginimai nedideli reikia daug kur save apriboti (26)	13
Šeimos tarpusavio santykių problemos	Kamuoja vidiniai išgyvenimai (2,24), padažnėjo namuose bėrimai (5,7)	7
Viso teiginių:		40

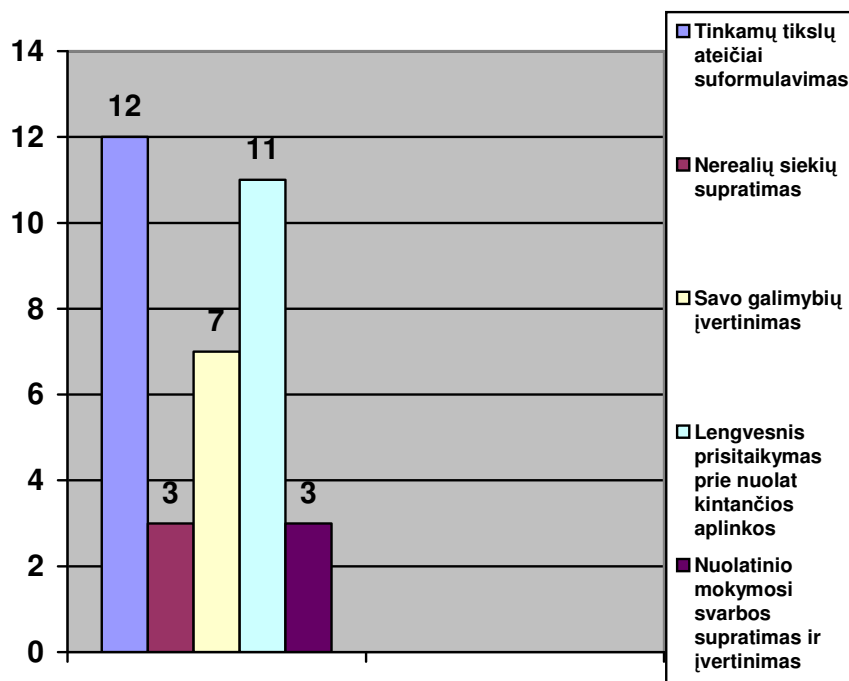

22 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai” subkategorijų reitingas

Nuolatinio mokymosi reikšmė integracijos į visuomenę procesui. Siekiant išsiaiškinti nuolatinio mokymosi reikšmę šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką, respondentams buvo pateikiami klausimai : *Kokie lūkesčiai pradėjus mokytis ? Kaip mokslas padės pritapti Jus supančiame pasaulyje ?* Buvo gauti 36 atsakymai. Jie sugrupuoti į 5 subkategorijas. Dauguma tiriamųjų tikėjosi pagerinti perspektyvas ateičiai ir užsibrėžti teisingus tikslus. Respondentams aktualu buvo ir tai, kad besimokant jie tikėjosi lengviau pritapti ir prisitaikyti prie dinamiško gyvenimo tempo. Taip pat buvo minimas ir savo galimybių pažinimas.

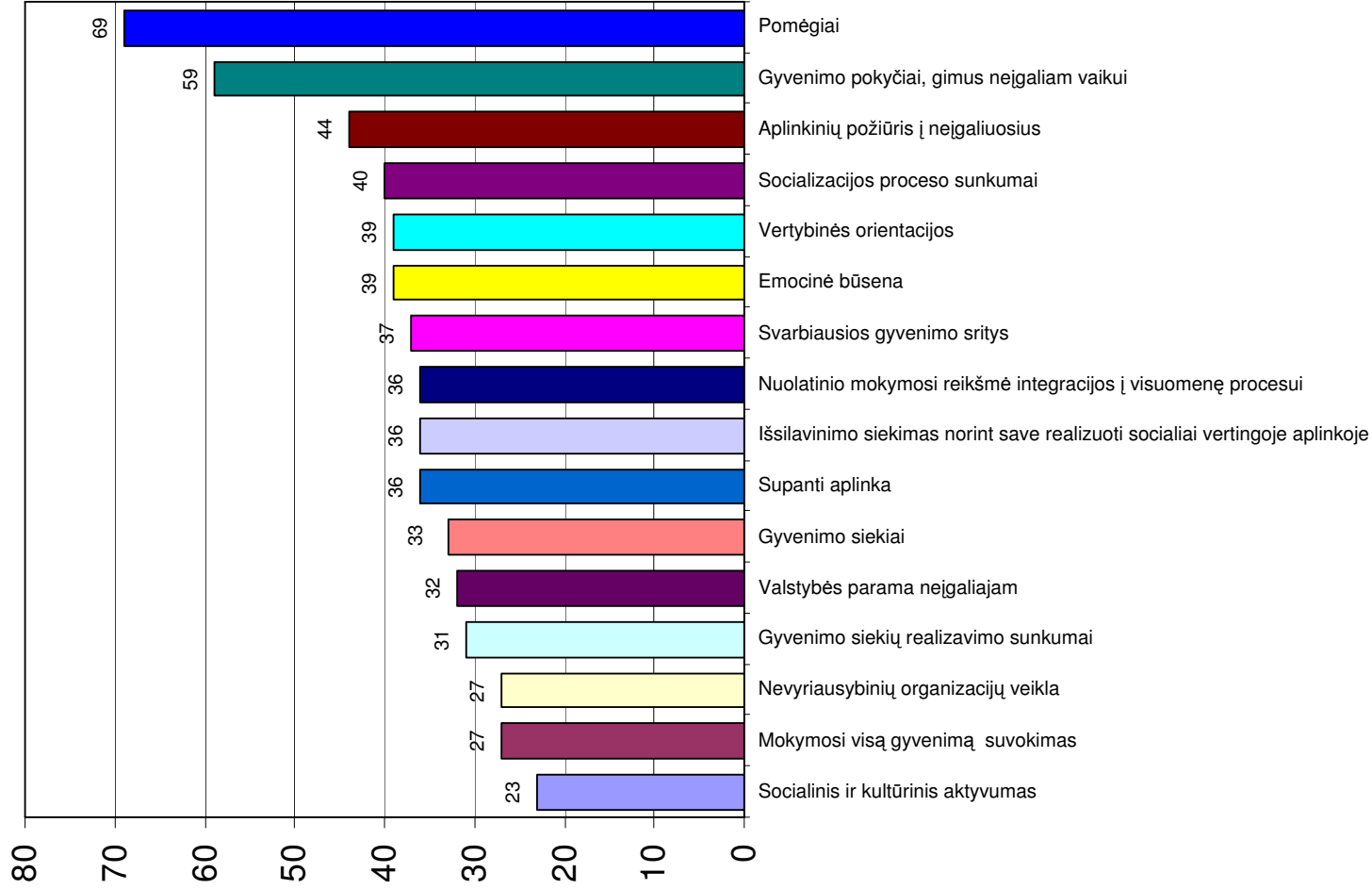
Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorija
Nuolatinio mokymosi reikšmė integracijos į visuomenę procesui

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Tinkamų tikslų ateičiai suformulavimas	Išmoksi nusistatyti tinkamus ir realius siekimus (3), sužinosi ko siekti gyvenime (22) užsibrėši tik tai ką gali pasiekti (7)	12
Nerealių siekių supratimas	Atskirsi fantazijas nuo realių tikslų (2), nustosi fantazuoti (9)	3
Savo galimybių įvertinimas	Geriau pažinsi save (19), sužinosi ko esi vertas (5), juk aš galiu tik vis neprisiruošiu (18)	7
Lengvesnis prisitaikymas prie nuolat kintančios aplinkos	Lengviau prisitaikysi pasaulyje (6,9,15,23) nuolatinė dinamika reikalauja mokytis (9)	11
Nuolatinio mokymosi svarbos supratimas ir įvertinimas	Geriau suprastas bus mokslas ir jo reikšmė (9), mokytis reikia, kad nebūtum laikomas asilu su raudonais puspadžiais (12)	3
Viso teiginių:		36

23 pav. Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos kategorijos “Nuolatinio mokymosi reikšmė integracijos į visuomenę procesui” subkategorijų reitingas

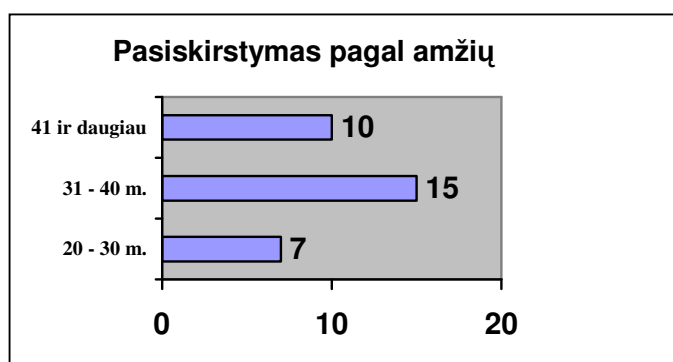
**Šeimos, auginančios neįgalų vaiką,
mokymosi poreikių ir motyvacijos
kategorijų reitingas**

3.5. Socialinių – demografinių respondentų charakteristikų apžvalga

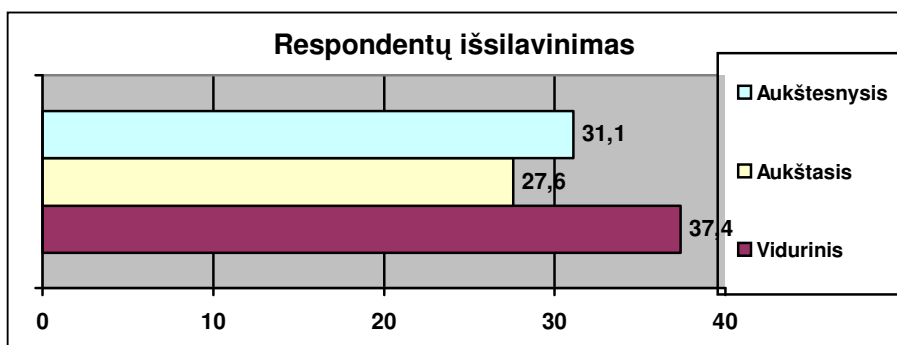
Aptariu kai kurias bendrąsias socialines – demografines respondentų charakteristikas, kurios, manyčiau, yra svarbios šios temos analizėje.

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių. Pirminė tyrimo duomenų analizė parodė, kad respondentų tarpe dominuoja šeimos, kurių narių amžius nuo 30 iki 40 m. Tai dar jauni žmonės, kurie turi aiškiai išreikštą motyvaciją ir jiems yra aktualios nuolatinio mokymosi perspektyvos.

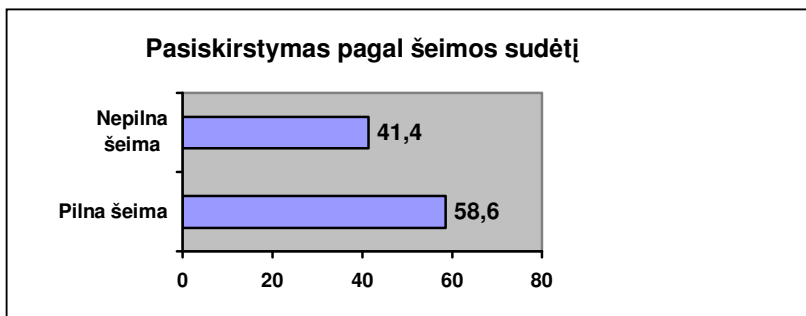
24 paveikslas. Pasiskirstymas pagal amžių.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą. Išsilavinimo požiūriu respondentų tarpe dominuoja vidurinio išsilavinimo respondentai. Žvelgiant iš nuolatinio mokymosi perspektyvos pasiektas vidurinis išsilavinimas yra pakankamai stiprus motyvatorius siekti tolimesnio mokymosi galimybės.

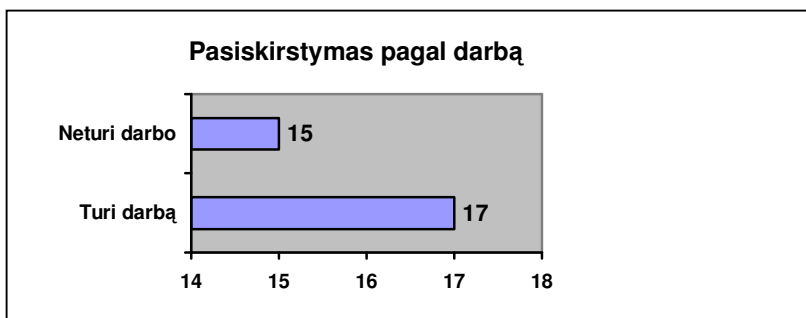
25 paveikslas. Pasiskirstymas pagal išsilavinimą, procentais. (skaičiuota nuo 32 respondentų)

Respondentų pasiskirstymas pagal kilmę iš pilnos ar nepilnos šeimos. Pagal šeimos sudėtį daugiausiai respondentų gyvena pilnoje šeimoje. Respondentams, gyvenantiems nepilnoje šeimoje, galimybės siekti tolimesnio mokymosi yra mažesnės.

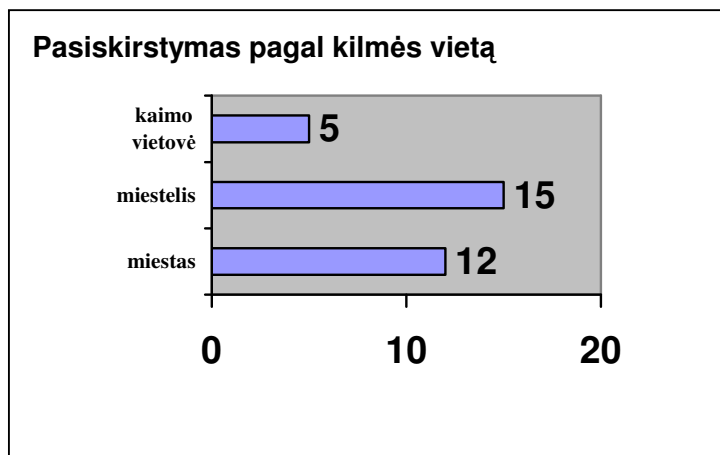
26 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos sudėtį, procentais (skaičiuota nuo 20 šeimų)

Respondentų pasiskirstymas pagal darbą. Iš apklaustų respondentų didesnė jų dalis turi darbą, tačiau ryškaus skirtumo tarp turinčių ir neturinčių darbą nestebime.

27 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal darbą

Respondentų pasiskirstymas pagal kilmės vietą. Dauguma respondentų yra kilę iš įvairių Lietuvos vietų, daugiausia miestelių. Pastebima ir kita tendencija, kad tarp šeimų ,auginančių neįgalius vaikus, mažiausiai tėvų yra kilę iš kaimo vietovių.

28 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal kilmės vietą.

IŠVADOS. REKOMENDACIJOS. APIBENDRINIMAI

Tyrimo ‘Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos analizė’ metu paaiškėjo, kad dažna šeima, augindama neįgalų vaiką, susiduria su ekonominėmis, socialinėmis, psichologinėmis problemomis, finansiniu nepriteklumi ar net gyvena žemiau skurdo ribos. Praeitis iki negalės paaiškėjimo dažnai idealizuojama, o ateitis suvokiama kaip beviltiška. Sustojama “čia ir dabar”: užsidaroma siaurame šeimos rate, keičiasi socialinis tinklas (nutrūksta artimesni ryšiai su bendradarbiais, draugais, giminėmis; užmezgami, skaudžių netikėtumų kupini ryšiai su specialistais. Susiformuoja uždaras ratas “vaikas – namai”. Šeima nebeturi laisvo laiko. Neįgalaus vaiko atsiradimas šeimoje gali paskatinti šeimos irimą, koreguoti šeimos narių santykius, pasiskirstymą vaidmenimis, atsakomybės prisiėmimo laipsnį, iš esmės keisti šeimos funkcionavimo modelį ir principus, riboti ar visai panaikinti mokymosi poreikius, slopinti motyvaciją šių poreikių realizavimui.

Visuomenė į šeimą, kuri augina neįgalų vaiką, žiūri iš vienos pusės tarsi priimdama ir parvirtindama- taip čia mūsų visuomenės narys, iš kitos pusės- atstumdamas, vadovaudamasi nuostata “...Jis mums netrukdo, nes niekaip nėra susijęs su mumis asmeniškai, jis ne mūsų šalis...”. Tyrimas parodė, kad visuomenė dar neįpratusi matyti neįgalius vaikus, nes juos šeima gali slėpti dėl pačios visuomenės, dėl jos neigiamo požiūrio ne tik į neįgalius vaikus, bet ir į pačią šeimą.

Apibendrinti duomenys parodė, kad Lietuvoje pagalbos sistema orientuota į sutrikimo objektą (neįgalų), o ne į jį supančią artimiausią aplinką t.y. šeimą.. Kompleksinio pagalbos modelio nėra. Tačiau kaip tik pati šeima ir yra labiausiai pažeidžiama, kadangi ji imasi atsakomybės už savo vaiką ir privalo užtikrinti normalų vaiko ir visos šeimos funkcionavimo modelį. Deja, tyrimas parodė, kad šeimos, auginančios neįgalų vaiką, funkcionavimo modelis, ateities projekcijų nuostatos, socialinių ryšių ir tinklų, edukacinių poreikių ir galimybių bei pačių motyvų tolimesnei veiklai (tame tarpe ir mokymuisi, profesiniam, darbiniam, psichologiniam, kultūriniam, ekonominiam augimui), pilnai neužtikrina veiksniai, kurie įgalintų šią šeimą tapti pilnaverte besimokančios bendruomenės nare, bei sėkmingai prisitaikyti prie žinių visuomenei keliamų reikalavimų.

Darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad *šėimos, auginančios neįgalų vaiką, nepilnai patenkinti nuolatinio mokymosi poreikiai ir nepakankama motyvacija, apsunkina jos įgalinimą visuomenėje- pasitvirtino.*

Pasitvirtino ir kitos keltos hipotezės, tai:

- Socializacijos proceso metu įgyti ar patobulinti darbiniai ir socialiniai įgūdžiai yra sėkmingos integracijos į besimokančią visuomenę veiksniai.
- Ateities projekcijos yra motyvuojantis šėimų auginančių neįgalius vaikus nuolatinio mokymosi veiksnys.

Apibendrinant galima padaryti šias išvadas:

1. Šėimoje atsiradus neįgaliam vaikui pagrindiniu ir esminiu gyvenimo siekiu tampa rūpestis šiuo vaiku, jo auginimas, galimybės būti ateityje savarankišku suteikimas;

2. Esminiu veiksniu galinčiu užtikrinti šiuos siekius respondentų teigimu yra darbas ir deramas atlygis už jį. Tačiau praktikoje susiduriama su įvairiomis kliūtimis surasti ar gauti tinkamą darbą. Darbo neturėjimas apriboja finansinius šėimų, auginančių neįgalius vaikus, išteklius, o taip pat ir galimybes, veda šėimą į socialinę atskirtį. Darbo ar pakankamų pajamų neturėjimas yra pagrindinis motyvas skatinantis mokytis.

3. Prisitaikymas prie nuolat ir greitai besikeičiančios aplinkos- vienas iš dominuojančių motyvų siekiant mokymosi. Taip pat tai yra veiksnys įgalinantis šėimą sėkmingai socializuotis.

4. Valstybės institucijų teikiama minimali parama (jos apsiriboja nepakankama materialine parama) šėimai, auginančiai neįgalų vaiką, sąlygoja mokymosi poreikio atsiradimą ir motyvuoja siekti mokslo kaip galimybės užsitikrinti įvairiapusę (socialinę, psichologinę ir kt.) paramą ir pagalbą sau , savo neįgaliam vaikui ir šėimai.

5. Tam tikros neigiamos visuomenės reakcijos, skatina mokymosi poreikį ir motyvuoja siekti aukštumų, pralenkiant kitus visuomenės narius, taip užsitikrinant pagarbą ir “ šėimos neliečiamumą”.

Tyrimo rezultatai leidžia pateikti tam tikras rekomendacijas valstybinėms institucijoms, šėimai, visuomeninėms organizacijoms, mokslo įstaigoms.

Rekomendacijos:

- Tobulinti įstatyminę bazę, maksimaliai priartinant prie konkretaus žmogaus problemos sprendimo būdų suradimo
- Į mokymosi partnerystės tinklus, įjungti ne tik švietimo, bet ir darbo organizacijas;

- Tirti šeimų, auginančių neįgalius vaikus, mokymosi poreikius;
- Šeimų mokymosi pastangas nukreipti į kompetencijų, užtikrinančių gyvenimo ir darbo kokybę, plėtojimą;
- Tarp individų, jų grupių ir organizacijų sukurti mokymosi partnerystėje tinklus;
- Nuolatinį mokymąsi aprūpinti tam reikalinga informacija bei informacinėmis ir edukacinėmis technologijomis;
- Dalykiškai ir emocionaliai skatinti mokymąsi šeimose, auginančiose neįgalius vaikus;
- Kurti turtingas ir įgalinančias mokymosi aplinkas;
- Plėtoti įdarbintinumo paslaugas ir kompetencijas.

Rekomendacijos specialistų rengimui darbui su šeima, auginančia neįgalų vaiką.

Specialistų, besirengiančių dirbti su šeima, auginančia neįgalų vaiką, kompetenciją turėtų sudaryti ne tik teorinis ir bendro pobūdžio praktinis pasirengimas, bet ir konkreti patirtis ir pasirengimas organizuoti, vesti ir palaikyti tarpusavio paramos grupes. Humanistinis – vertybinis pasirengimas yra kita svarbi specialisto kompetencijos sritis. Paviršutinės specialistų humanistinės vertybės gali padaryti daugiau žalos, nei naudos. Geras specialistų parengimas darbui su šeima galimas esant pilnavertiškam bendradarbiavimui tarp šeimos ir specialistų rengimo institucijų. Viena tokių bendradarbiavimo krypčių yra šeimos įtraukimas į specialistų rengimo procesą, kuris leistų sumažinti atotrūkį tarp realaus praktinio poreikio ir socialinio užsakymo. Kai kuriose institucijose jau esančios studentų praktikos šeimų bendrijose kol kas pasižymi formalumu: būtina orientuotis į reflektyvųjį studijų ir praktikos modelį. Specialistų pasirengimas darbui su šeima galėtų būti viena iš socialinio užsakymo gairių.

Apibendrinimai

“Žmonės yra didžiausia Europos vertybė ir pagrindinis Europos Sąjungos politikos tikslas. Investicijos į žmones ir aktyvios bei dinamiškos gerovės valstybės kūrimas bus esminis, užtikrinant Europos vietą žiniomis pagrįstoje ekonomikoje ir siekiant, kad šios naujos ekonomikos atsiradimas nepaastrintų tokių socialinių problemų kaip nedarbas, socialinė atskirtis ir skurdas” (“Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012m. nuostatų”, 2003). Štai tokia mūsų ateities paradigma nubrėžta valstybės švietimo strategijoje. Tačiau apsidairydami aplinkui pamatome kartais skaudų vaizdą. Tyrimo

‘Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, mokymosi poreikių ir motyvacijos analizė’ metu paaiškėjo kad, šeima, augindama neįgalų vaiką, susiduria su ekonominėmis, socialinėmis, psichologinėmis ir kitomis problemomis. Pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai Lietuvoje šioms šeimoms sunkiai sekasi gyventi kitomis sąlygomis. Negalime teigti, kad tik pats žmogus gali prisiimti visą atsakomybę už išskylančių problemų sprendimus, valstybė pagal konstitucinę teisę į lygias teises visiems, šiuo atveju turi sudaryti visiems galimybes šiomis teisėmis naudotis. Vakarų Europos valstybės jau yra supratusios, kad teisinė valstybė - tai socialinio kompromiso valstybė. Lietuvai įsitvirtinant vakarų erdvėje, nuolatinis mokymas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, išsaugoti ir kurti tautos tapatybę, brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą ir ūkio konkurencingumą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį. Tam būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie padėtų padidinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrinti europinius standartus ir šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę.

Tyrimas parodė, kad šeimos, auginančios neįgalų vaiką, ateities nuostatos, socialinių ryšių, edukacinių poreikių ir galimybių bei pačių motyvų tolimesnei veiklai (nuolatiniam mokymuisi, profesiniam, darbiniam, kultūriniam, ekonominiam augimui), pilnai neužtikrina veiksniai, kurie įgalintų šią šeimą tapti pilnaverte bendruomenės nare, bei sėkmingai prisitaikyti prie žinių visuomenei keliamų reikalavimų.

Lietuvoje nevykdoma valstybės masto nenutrūkstanto mokymosi politika besimokančios visuomenės idėjai įgyvendinti, nors tai yra vienas iš Europos Sąjungos šalių švietimo prioritetų. Apskritai kalbant apie pagalbą šeimai, auginančiai neįgalų vaiką, trūksta kompleksinio pagalbos modelio: trūksta specializuotų įstaigų, bendruomeninės pagalbos nebuvimas, nes nėra pačios bendruomenės, neigiamas, stigmatizuojantis aplinkinių požiūris į šeimą. – visa tai tos sferos, tos veiklos kryptys, kuriose reikalingas ilgas kompleksinis darbas.

Žvelgiant į Lietuvos įstatyminę bazę vėl galime fiksuoti tą faktą, kad trūksta teisės aktų reglamentuojančių pagalbos šeimoms auginančioms neįgalų vaiką, teikimą. Be abejo ne viską galima sudėti į šiuos teisės aktus, ne visas gyvenimo situacijas juose galima aprašyti, tačiau valstybės parama, pasireiškianti kryptinga politika turi būti jaučiama.

Tyrimas atskleidė visą ratą problemų būdingų šios dienos Lietuvai. Jas analizuojant galima numatyti tas veiklos kryptis, kuriomis galėtų nukrypti valstybės veikla.

Siekiant užtikrinti saugų ir savarankišką bei pilnavertę šeimos, auginančios neįgalų vaiką, funkcionavimą šios dienos visuomenėje, padėti jai įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinių technologijų, kultūros bei asmeninių gebėjimų lygį, ir

sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą – nuolat tenkinant pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, reikalingų jos profesinei karjerai ir gyvenimo įprasminimui.

LITERATŪRA

1. Augimas, konkurencingumas ir užimtumas. (1993) Europos komisijos baltoji knyga.
2. Bajorūnas, Z. (1997) Šeimos edukologija. Vilnius.
3. Barkauskaitė, M. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas. Vilnius.
4. Bitinas, B. (1995). Auklėjimo procesas. Šiauliai.ŠPI.
5. Beresnevičienė, D.(1995) Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai). Monografija.Pedagogikos institutas.Vilnius.
6. Bordieu, P. (1998).Distinction a Social Critique of the Judgement of Taste.
7. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996) Mokymasis ir asmenybės brendimas.-Vilnius. Margi raštai.
8. Bendroji Lietuvos švietimo koncepcija. (1992). [Žiūrėta 2005- 03- 21]. Prieiga per internetą:<[Http://www.smm.lt/old/](http://www.smm.lt/old/)>.
9. CEDEPOP, Mokymosi amžius. (2000). Tesaloniki.
10. Daniel P., Hallahan, James, M. Kaufman. (2003) Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius.
11. Degutis, M. (1999). Socialinių tyrimų metodologija. Kaunas
12. Drucker, P. (1993). Post-Capitalist Society. Butterworth Heinemann.
13. Europos tarybos pirmininkavimo išvados. (2000 kovo 23-24). Lisabona.
14. Foucault, M. (1998). Diskurso tvarka. Vilnius:Baltos lankos.
15. Gečienė, I. (1999). Galia stratifikacijos teorijose. Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas. Vilnius.Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
16. ISCED-Tarptautinė standartizuota švietimo klasifikacija, patvirtinta 29-ojoje UNESCO generalinės konferencijos sesijoje 1997m. lapkritis. (1999) Vilnius:Švietimo ir mokslo ministerija.
17. Janiūnaitė, B. (1998). Šiuolaikinio lyginamosios edukologijos mokslo pasiekimų panaudojimo galimybės modernizuojant Lietuvos švietimą. Daktaro disertacija. Kaunas:LKKI.
18. Jarvis, P. (2001) Mokymosi paradoksai. Kaunas.
19. Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas:Šviesa.

20. Jovaiša, L. (1997). Edukologijos pradmenys. Kaunas.
21. Jucevičienė, P. (1997) Ugdymo mokslo raida: nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos. Kaunas. Technologija.
22. Jucevičienė, P. (2001). Besimokančio miesto metmenys. 2.d. Besimokantys miestai, miesteliai regionai- mokymosi per visą gyvenimą įgyvendinimas. Projekto ataskaita. Kaunas.KTU
23. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (Edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis. Kaunas:LKKA.
24. Knowles, M., S. (1980). The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. Cambridge: Prentice Hall Regents, Englewood Cliff.
25. Kregždė, S. (1989). Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai: monografija. Kaunas.
26. Kuprys, P. (1996). Asmenybės demokratiškumo ugdymo fenomenas: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas
27. Kvale, S. (2003). Isledavateliskoje interviu. Maskva.
28. Laurinavičiūtė, J. Suaugusiųjų mokymosi motyvacijos genezė šiuolaikinės darbo rinkos sąlygomis. (2000). Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: VPU.
29. Laužackas, R. (2000). Mokymo turinio projektavimas. Standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas.
30. Leliūgienė, I. (1997) Žmogaus socialinė aplinka. Kaunas.
31. Leliūgienė, I. (2002). Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija.
32. Longworth, N., Davies, W.K (1996). Lifelong Learning: New Visions, New Implications, New Roles- for Industry, Government, Education and the Community for 21 st Century, Kogan page, London.
33. Longworth, N. (1999). Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for a Learning Century, Kogan page, London.
34. Merkys, G. (1995). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys: (paskaitų konspektas). Šiauliai: ŠPI.
35. Mokymasis visą gyvenimą ir visa apimantis mokymasis. (2000 sausis). Nacionalinė švietimo agentūra. Stokholmas.
36. Mokymosi metodai. Kursinis darbas/ Gaigalaitė D., Kirikova L., Saldūnaitė S., Vaicekaskas V. (2000). Kaunas: KTU Socialinių mokslų fakulteto edukologijos institutas.
37. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. (2001). Vilnius.

38. Ris, J., Stepanov, V.E.(1999) Sociologija. Strukturno-logiškeskije schemi s komentariami. Moskva. Izdatelstvo naučno-obrazovatelnoi literaturi REA.
39. Rupšienė, L. (2001). Šeimotyros įvadas. Klaipėda.
40. Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas. Šiauliai: ŠU leidykla
41. Ruškus, J. Štuopytė, E. (2003). Piliečių dalyvavimo žinių ir besimokančio miesto kūrime aktyvinimas plėtojant jų novacinę kultūrą. prioritetinių mokslo krypčių projekto ataskaita. Kaunas.
42. Silverman, D.(2002). Doing qualitative research: a practical handbook.
43. Socialiniai pokyčiai:Lietuva 1990/1998. (2000).Kolektyvinė monografija. Red. Ulčinskaitė, D. Vilnius.
44. Sociologija. (1992) Esminiai tekstai ir pavyzdžiai./ Sud. Boom, L.,Bonjean, Ch..., Broom, D.H. Kaunas: Litera Universitatis Vytauti Magni.
45. Spierts, Marcel. (2003). Balansavimas ir aktyvinimas: metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilnius:VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
46. Suaugusiųjų mokymosi prieinamumo modeliavimas: subjektyvieji ir objektyvieji veiksniai. (2003). Laužackas, R., Tūtlys, V., Kučingytė, I., Rakutis, R. Kaunas:VDU
47. Šeima, auginanti neįgalų vaiką, Lietuvoje: psichosocialinis portretas. (2001) Tyrimo ataskaita. Šiauliai:ŠU.
48. Švietimas- aktyviam pilietiškumui Europos Sąjungoje. (1998). OPOCE. Liuksemburgas.
49. Šaparnis, G. (2000). Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas, diagnozuojant mokyklos vadybą nestandartizuotu atviro tipo klausimynu. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas
50. Švietimo vadybos įvadas.Vadovėlis. Kaunas:KTU
51. Targamadzė, V. (1996) Švietimo sistemos lankstumas individo edukacinio stimuliavimo aspektu. Švietimo vadybos įvadas. Kaunas:Technologija.
52. Tarptautinių žodžių žodynas. (1985). Vilnius: Mintis.
53. Teresevičienė, M..(2001) Mokymosi per visą gyvenimą edukologinės dimensijos. Habilitacinė daktaro disertacija. Kaunas
54. Tidikis, R.(2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius
55. Vaitkevičius, J. (1995). Socialinės pedagogikos pagrindai:vadovėlis magistrantams, doktorantams, pedagogams, studentams. Vilnius:Egalda.

55. Wenger, E. (1998). Communities of practice Learning, meaning and identity. Cambridge: University press.
56. Viliūnas, V. (1990). Psichologiniai motyvacijos mechanizmai. Kaunas
57. Белановский, С., А., (2001). Глубокое интервью. Москва.
58. Страусс, А., Корбин, Д. (2001). Основы качественного исследования. Москва.

KLAUSIMYNAS

FORMALUS;
<i>1. Koks jūsų išsilavinimas?</i>
2. Koks Jūsų sutuoktinio išsilavinimas
3. Koks Jūsų tėvų išsilavinimas?
4. Ar mokate užsienio kalbų?
5. Kiek ir kokias užsienio kalbas mokate?
6. Kokia Jūsų profesija, specialybė?
7. Kokia jūsų sutuoktinio profesija, specialybė?
8. Ar jūs ir jūsų sutuoktinis dirbate pagal savo specialybę?
9. Ar Turite papildomų kvalifikaciją suteikiančių pažymėjimų?
10. Ar Norėtumėte įsigyti papildomų kvalifikacijų?
11. Ar dalyvaujate seminaruose ir kitokio pobūdžio paskaitose? Jei taip tai kokio pobūdžio tos paskaitos?
12. Kaip suprantate mokymąsi visą gyvenimą?
NEFORMALUS
13. Ar domitės naujovėmis įvairiose srityse?
14. Ar skaitote spaudą?
15. Kokias televizijos laidas mėgstate labiausiai?
16. Ar turite pakankamai informacijos apie jus dominančius klausimus, problemas?
17. Ar lengvai gaunate jums reikalingą informaciją?
18. Kokiais būdais ieškote jums reikalingos informacijos žinių?
19. Ar skaitote knygas?
20. Kokio pobūdžio knygas skaitote?
21. Ar dažnai lankotės muziejuose, parodose ir pan.?
22. Ar turite pakankamai informacijos apie Lietuvos žmonių su negalia visuomeninę veiklą?
23. Kokias žinote neįgaliųjų organizacijas Lietuvoje?
24. Kaip manopte kokią naudą gali suteikti neįgaliesiems jiems skirtos organizacijos?
25. Kuo jūs prisidedate prie Lietuvos neįgaliųjų organizacijų veiklos?
26. Ar pasikeitė jūsų įpročiai rinkti informaciją, gimus neįgaliam vaikui?

27. Ar pasikeitė jūsų prioritetinės sritys, gimus neįgaliam vaikui? Jei taip, tai kaip pasikeitė?
28. Kokiais, jūsų nuomone gebėjimais jūs pasižymite?
29. Kaip jums sekasi reikšti mintis kalba bei raštu?
PSICCOLOGINIAI VEIKSNIAI
30. Kaip dažnai galvojate apie save, savo ateitį?
31. Ar noriai išklausote kitus, jų problemas?
32. Kaip dažnai, jūsų nuomone, jums tenka įrodinėti teisybę ir kaip dažnai ją pavyksta įrodyti?
33. Kokie didžiausi jūsų gyvenimo siekiai?
34. Kaip sekasi juos įgyvendinti? Apibūdinkite tai.
35. Ar pasikeitė jūsų gyvenimo “moto”, gimus neįgaliam vaikui? Jei pasikeitė tai kaip?
36. Ar galėtumėte išvardinti savo gyvenimo sritis kurios jums yra svarbiausios?
37. Kokios emocijos dažniausiai jus užvaldo?
38. Ar esate emociškai lengvai pažeidžiamas, jautrus?
39. Ar lengvai bendraujate, kalbatės jūsų vaiko negalės tema? Jei ne tai kodėl?
40. Ar esate nervingas (a)?
41. Kas jus labiausiai žeidžia, skaudina?
42. Ar turite galimybę realizuoti savo interesus, pomėgius? Jei ne, tai kas trukdo tai padaryti?
43. Ko jums labiausiai trūksta, kad galėtumėte įgyvendinti savo interesus?
44. Kas yra didžiausi trukdžiai jūsų saviraiškai?
45. Kiek laiko per dieną skiriate sau?
46. Kiek laiko per dieną norėtumėte skirti sau?
47. Kiek laiko per dieną skiriate savo neįgaliam vaikui?
48. Kiek savo laisvalaikio skiriate sau?
KULTŪRINIAI VEIKSNIAI
49. Gal būt turite ypatingų pomėgių?
50. Kaip juos išreiškiate, pvz. lankote užsiėmimus ar pan.?
51. Kas dažniausiai lemia laisvalaikio veiklos pasirinkimą?
52. Kaip praleidžiate savo laisvalaikį?
53. Ar laisvalaikio praleidimas pasikeitė, gimus neįgaliam vaikui? Jei taip, tai apibūdinkite kaip?
54. Kiek savo laisvalaikio laiko skiriate savo neįgaliam vaikui?
55. Ar svajojate “išnykti” t.y. pasislėpti nuo viso pasaulio, nuo visų negandų?
56. Ar mėgstate keliauti?
57. Kur toliausiai buvote nukeliavę su visa šeima?
58. Kokias vietas, šalis norėtumėte aplankyti?

59. Ar dalyvaujate neįgaliesiems skirtuose renginiuose?
60. Ar dalyvaujate kituose renginiuose?
61. Ar į renginius, kuriuose dalyvaujate, vykstate su visa šeima?
62. Ar jūsų nuomone jums užtenka užimtumo?
63. Ar, jūsų nuomone, mūsų kultūra yra palanki žmogui su negalia?
SOCIALINIAI VEIKSNIAI
64. Su kuo dažniausiai bendraujate?
65. Ar jūsų draugai jus supranta?
66. Kokios jūsų vertybės dabartinėje situacijoje? Kas Jums dabar svarbiausia?
67. Kokios jos buvo iki gimstant neįgaliam vaikui?
68. Ar jūsų esamos vertybės kertasi su jūsų aplinkos vertybėmis? Jei taip tai kokiomis?
69. Kas, jūsų manymu, yra norma?
70. Kas jūsų nuomone, jums artimiausi žmonės?
71. Kas jūsų šeimoje vadovauja priimant svarbius sprendimus?
72. Ar neįgalus vaikas jūsų šeimoje gauna išskirtinį dėmesį?
73. Kas tai lemia?
74. Ar esate šeimoje pasiskirstę pareigomis ir atsakomybėmis?
75. Ar, jūsų nuomone, jums priskirtas socialinis vaidmuo yra adekvatus? (Ar jis atitinka visuotinai priimtą, o gal būt peržengia tradicinės moters (vyro) vaidmenį?)
76. Kokį jūsų nuomone, statusą turite?
77. Ar jaučiatės gerbiamas visuomenėje?(darbe, tarp kolegų, įstaigose ir kt)
78. Ką manote apie neįgaliųjų integraciją į visuomenę?
79. Kaip ją suprantate?
80. Ar ji vyksta jums priimtiniu būdu? Jei ne tai kodėl?
81. Kaip vertinate valstybės politiką neįgaliųjų atžvilgiu?
82. Su kokia reakcija susiduriate viešose vietose būdami kartu su neįgalų vaiku?
83. Ar kreipiatės pagalbos, kai jums jos reikia, į valstybines įstaigas? Į kokias?
84. Ar dažnai susilaukiate paramos iš valstybinių ir kitų viešųjų įstaigų?
85. Ar Jūsų darbdaviai ir bendradarbiai žino apie jūsų neįgalų vaiką?
86. Kaip jie į tai reaguoja?
EKONOMINIAI VEIKSNIAI
87. Ar turite finansinių problemų?
88. Kaip, jūsų nuomone reikėtų jas spręsti?
89. Ar gaunamos šeimos pajamos leidžia patenkinti šeimos būtinuosius ir minimalius poreikius?
90. Ar gaunamos šeimos pajamos leidžia patenkinti kitus, su komfortu, laisvalaikiu, pomėgiais ir pan., susijusius poreikius?
91. Kokie jūsų šeimos išlaidų prioritetai? Kam skiriate pirmenybę?
92. Ar, jūsų manymu, yra galimybių gauti būtinas ir norimas pajamas?
93. Kas turėtų tas galimybes sukurti?
94. Ar Jūs dirbate?

95. Ar lengvai keistumėte darbą?
96. Ar darbo rinka, jūsų nuomone, neigiamam žmogui, arba jo šeimai? palanki
EDUKACINIAI VEIKSNIAI
97. Ar, jūsų nuomone, yra pakankama parama Lietuvos neigaliesiems ir jų šeimoms?
98. Ar reikia keisti paramos neigaliesiems sistemą?
99. Jei taip- kodėl?
100. Ar yra galimybės jai keisti tobulėti?
101. Kas turėtų būti daroma tobulinant paramos neigaliesiems sistemą Lietuvoje?
102. Kas dar galėtų palengvinti neigaliųjų gyvenimą?
103. Kas tuo turėtų rūpintis?
104. Ar manote, kad tai jūsų reikalas?
ASMENINĖ INFORMACIJA
105. Jūsų amžius
106. Šeimyninė padėtis
107. Šeimos sudėtis
108. Koks jūsų vaikų amžius? (vardų nurodyti nereikia)
109. Gyvenamoji vieta (miestas, kaimas)
110. Kaip ilgai ten gyvenate?
111. Užimtumo statusas (dirbate, nedirbate, registruotas darbo biržoje, auginate vaiką iki m. amžiaus, namų šeimininkė ir t.t.)
112. Išsilavinimas

PRIEDAS NR.2

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	LEKSIINIAI-SEMANTINIAI VIENETAI	TEIG. SK. SUBKATEGORIJOJE	TEIG. SK. KATEGORIJOJE
Gyvenimo siekiai	Vaikų ugdymas	Ugdyti vaiką siekiant jog jis užaugtų pilnaverčiu žmogumi (6) Svarbu siekti vaiko asmenybės tobulėjimo (1) Svarbiausia ugdyti vaikus (4). O kas dabar beliko tik vienas rūpestis mokyti vaiką, jam juk to reikia kaip ir kitiems (11)	4	33
	Vaikų auginimas	Svarbiausia užauginti vaiką (4) svarbu, kad vaikas užaugtų ir sulauktų pilnametystės (12) reikia auginti ir apie nieką negalvoti (3) Nematau nieko vaikas turi būti užaugintas (22) Noriu tik vieno matyti savo sūnų užaugusį (7). O koks skirtumas koks tas vaikas, neišmesti, jį taip pat reikia auginti motinos širdis jo neišskiria (13) Noriu kad užaugtų mano vaikas (30)	7	
	Vaikų gydymas	Svarbu gydyti, nes gal dar yra viltis jam pasveikti (6) Gal bus sukurti naujos gydymo priemonės ir bus pasiekti teigiami rezultatai (12) gydymas reikalingas, kad situacija nepablogėtų (8) Viltis, ji yra, kad gal pavyks kaip kalbama pritaikyti genų inžineriją ir bus galima pagydyti (11) Apeičiau visus gydytojus, kad tik pasisektų nors truputį padėti vaikui. (25) Buvau nuvažiavęs ir pas ekstrasensus ir į piramidę, bet pagerėjimo dar nesulaukiau tačiau padėsiu visas pastangas, kad tik pagytų mano vaikas (30)	6	
	Savęs ugdymas ir tobulinimas	Reikia save tobulinti tam, kad turėtum geresnes sąlygas padėti savo vaikui (3) <..> gyvenimas nepasibaigia reikia siekti galimybės mokytis, tobulėti(1)	2	
	Gyvenimo tikslų neturėjimas	Ramus gyvenimas pasibaigė, praradau viltį kažko siekti, stengtis(6) gyvenimas tarsi apsivertė (1) nežinau kaip gyventi (3)	3	
	Galimybės vaikams būti savarankiškiems suteikimas	Reikia pagalvoti kas atsitiks vaikams kai jau negalėsiu jais rūpintis (11) paruošti gyvenimui nes ne visą laiką tėvai bus šalia (10) kas bus kai aš negalėsiu rūpintis, todėl kol galiu turiu skirti visas jėgas, kad nors kažkiek jis galėtų savimi pasirūpinti (12) Aš gi mirsiu o kas su ja tada, kam ji tokia reikalinga (1).	4	

	Turėti darbą	Trūksta lėšų pragyvenimui, vaiko gydymui iš pašalpos nepragyvensi (6) susirgus vaikui turėjau palikti darbą, o dabar jau sunku rasti tinkamą (1) reikia pinigų o jų be darbo negausi (7) Neturiu darbo (22,4,16) Dirbau, dirbau kai gimė vaikas turėjau išeiti iš darbo o daugiau ir nesiseka surasti (31)	7	
Gyvenimo siekimų realizavimo sunku mai	Netinkama valstybės politika	Valstybė neskiria pakankamo dėmesio neįgalius vaikus turinčioms šeimoms (19), niekas mumis nesirūpina (5), kur beiešiotum niekas nepadedą (2), politika tokia, kad jos iš vis nėra (8), kokia ten politika, mes niekam nerūpim (6), nu dar pensijas vaikam duoda, bet mažos (15)	6	31
	Darbo neturėjimas ir problemos jo paieškoje	Šiais laikais sunku gauti darbą (7), vaiko priežiūra atima daug laiko o tinkamo darbo nėra (9), gimus vaikui negalėjau baigti mokslų, o be išsilavinimo nerandu darbo (3). Neturiu mokslo, tai niekam nereikalinga(1), už keturis šimtus gal gaučiau, bet auklė vaikui kainuoja daugiau (2), ėjau, bet kai prašau ne visos darbo dienos tai net nekalba viršininkai(6), Ieškojau darbo namuose, bet neįmanoma rasti (8) o kur jį gauti, biržoj stoviu jau nuo kažin kada(16), dirbčiau, jei rasčiau darbą pagal savo specialybę, juk agronomė (11)	9	
	Nepakankamos šeimos pajamos	Nėra gerai apmokamo darbo.(12) daug kainuoja vaiko gydymas (3), darbą turim šeimoje tik vienas, o jis nepajėgia pakankamai visų aprūpinti (2), tai kur gi užtenka tik bulvėms, kruopoms ir už butą (19), Negaliu net kitų vaikų išleisti į mokyklą, jiems gėda prieš draugus (20), skurdam ir daugiau nieko(1), kokios kelionės, valgyt norisi, o jūs čia-kelionės..(14)	7	
	Per mažas galimybių spektras	Nėra kaip išeiti su neįgalium vaiku, nėra tam pritaikytų sąlygų (5), neturiu kur nueiti, kad kas padėtų realizuoti savo pomėgius (2), jei kas prižiūrėtų vaiką, tai žinoma eičiau visur (15)	3	
	Paramos ir pagalbos iš supančios aplinkos negavimas	Aplinkiniai neatjaučia, dažniau nužvelgia su panieka (3), nelabai žinau kur ir kas gali padėti patarti (5).Socialiniam sakė, kad pati pasigimdžiau, tai dabar ir turiu rūpintis (9)	3	
	Laiko trūkumas	Prižiūrint vaiką ne kažin kiek to laiko lieka (7), darbas ir vaikas kur daugiau benuėisi (3), kol viską namuose pasidarau po darbo, tai jėgų nelieka niekam(12)	3	

Valstybės para ma neigalie siems	Įvairiapusių kos paramos trūkumas	Geriausiu atveju gauni tik pašalpą ir viskas (2,3), labai trūksta galimybės tinkamai mokyti vaikus (17), darbuotojai pamatę slepiasi, net normaliai išsikalbėti negalima (2). Nesirūpina nei valstybė nei Europos Sąjunga mes jiems nereikalingi (11)	5	32
	Nepakankamas dėmesys neįgaliesiems	Niekas mumis nesirūpina, neskiria tinkamo dėmesio (1), kur nueini išgirsta problemą ir durys užsidaro (17). Net normaliai negali įvažiuoti į pastatus laiptai nepritaikyti, nėra liftų ir t. t. (4). Transporto priemonės nepritaikytos, užsienyje yra kitaip (9) o kur gauti reikalingus vežimėlius vis nėra, patiems pirkti brangu (23, 25) Socialinio darbuotojo sulaukti neįmanoma o jei pasirodo tai vis skuba ir skuba vos 5 minutes laiko suranda (30), ligonių kasa nekompensuoja elektrinių vežimėlių, o su paprastais negali vaikas būti savarankiškas (3)	8	
	Darbo vietų klausimas	Kai darbdavys išgirsta, kad augini neįgalų vaiką darbo negauni (10,19), sunku rasti darbą, kad galėtum suderinti su vaiko priežiūra (10,12), norisi gauti darbą namuose, o tokių pasiūlymų reta (8). Galiu tik namuose ir niekas darbo neduoda, bandžiau pagal skelbimus nesuradau (21), norint gauti darbą reikia arba draugų turėti arba išsilavinimą o kai nei to nei to, tai ir darbo nėra (24) be pažįstamų šiandien darbo negauna net normalios šeimos o ką jau apie mus ir kalbėti (32), neturiu daug pinigų kyšiui, kad darbą gaučiau(3)	9	
	Materialinių lėšų stygius savirealizacijai ir pakankamam pragyvenimui	Norėtum suteikti galimybių vaikui kažką išmokyti palavinti, tačiau kai išgirsti kains ir viskas pasibaigia (9), Norėtum parodyti jūrą kur nors dar nuvežti, bet nėra iš ko (18), Norėtusi pajvairinti laisvalaikį, bet pinigų tam niekas neduoda (3). Be pinigų tu šiandien nulis (11)	4	
	Nepakankamas galimybių suteikimas	Galimybių save realizuoti nėra, mus laiko atstumtaisiais (1), nėra pakankamai specializuotų mokymo grupių (16), O kur paskui įdarbinti neįgalų vaiką (12,15,17). Galimybės ? .. Jų nėra ir nebuvo (11)	6	

„Pomėgiai”	Sportas	<p>Labiausiai dominanti sritis – boksas(10,5, 17) Domisi ekstremaliu sportu, mėgsta tiesiog važinėti automobiliu po gamtą.(13)Labiausiai domina kultūrizmas, nuolat stebiu laidas(13) Labai norėčiau užsiiminėti kultūrizmu, bet negaliu dėl sveikatos..(16) Domina sportas(4) Turi pomėgį sportuoti, kilnoti svarmenis, (16)) Domiuosi krepšiniu (5,10,14,18, 31, 18, 22, 1,6, 8) , mėgstu važinėti automobiliu į gamtą(11) Nuo mažens mėgau sportą, net juodžiausiu gyvenimo periodu domėjausiu juo(1) Turiu pomėgį sportuoti, (2) Ypatingai mėgstu žaisti futbolą(4,12,16) Mėgstu sportuoti, stengiuosi atgauti prarastą formą (10), kilnojant svarmenis(16)Turi vienintelį pomėgį – žaisti sportinius žaidimus su kamuoliu(6)labai mėgstu sportuoti: užsiminėti kultūrizmu, važinėti dviračiu (kasdien važinėju)(20)Šiuo metu labai domina sportas,(9)</p>	30	69
	Rankdarbiai	<p>Prižiūrint vaiką mėgstu megzti, siuvinėti ar pan. (12), mėgstu meistrauti kažką sau daryti (17), Patinka piešimas, bet šioms pomėgiams kaskart turiu vis mažiau laiko(20) Planuoju papuošti vaiko kambario sieną piešiniu(20) Mėgstu piešti, pomėgį piešimui paveldėjau iš mamos, kuri tai daro ypatingai gražiai(4) Piešiu turėdamas pavyzdį, kai ką perpiešdamas taip, kaip man atrodo gražiau (4) dažnai piešiu gamtą ”(15) Ypatingai domiuosi naujovėmis, medžiagose net stebiuosi kiek visko naujo.(15)</p>	31	
	Muzika	<p>Groju pianinu, savamokslis aš, bet vis tiek patinka(10), Dainuoju ir kai gerai ir kai blogai, ypač kai blogai (13) esu melomanas(11) turiu pomėgį groti gitara, tai išmokau savarankiškai(9)kartais mėgsta groti gitara(18) patinka Aliukai ir Balius ir kiti(11,14) Mylimų grupių esu surinkęs visus išleistus įrašus(11) (11)Anksčiau domėjausiu muzika(9)</p>	9	
	Knygų skaitymas	<p>) receptų knygas skaitau(15, 20, 14) Mados, aukštuomenės žurnalus skaitau (9,1,5,4,13,21) Meilės romanus kremtu kaip riešutus (1,6,8,10,15,11,6,18) Mėgstu skaityti autobiografijas, ypač jei jie kilę iš neturtingų šeimų, bet įgiję gerą išsilavinimą ir šiuo metu užimantys geras pareigas.. (7) skaitydavau kriminalinius romanus dabar nėra laiko (12) Domina istorija, archeologija(3)Labiausiai domina istorija, daug skaitau apie Staliną, revoliuciją, socializmą, KGB...(5)</p>	21	

Gyvenimo prasmės paieškos	Dažnai mąstau, kokia prasmė gyventi, kodėl man skirta tokia dalia (Paskutiniu metu dominanti sritis yra teologija (8) <...>domina teologija, labai daug skaitau literatūros apie tai(20) Vyras labai mėgsta skaityti bibliją ir ją analizuoti(1), gal aš kažkuo nusikaltau, kad man toksai gyvenimo kelias skirtas(11, 16, 25, 18, 13), ar aš teisingai gyvenu... nežinau, nežinau, o ir kas yra tas teisingai(17) Ieškau atsakymų knygose.. (2, 6, 22,)Tik dievas gali mane vesti gyvenimo keliu...(3,6,5,9,14, 17, 26, 23, 31, 30)	26	
Kulinarija ir konditerija	Labai mėgsta gaminti valgyti, įdomiais, skaniais ir gražiai atrodančiais patiekalais nustebinti mamą, kitus namiškius (2)Turi didžiulį pomėgį gaminti maistą, (18) Labai mėgstu gaminti valgyti, įdomiais, skaniais ir gražiai atrodančiais patiekalais nustebinti, kitus namiškius (2)Turi didžiulį pomėgį gaminti maistą, (18) Kaifuoju gamindama maistą 1)	21	
Informacinės technologijos	Domisi kompiuterinėmis technologijomis(9) Paskutiniu metu jam patinka kompiuteriai(7) žaidžiu kompiuterinius žaidimus(1) Mano darbe reikalingos kompiuterinės žinios ir sugebėjimai(2,15,21,8,6,,11,13,16), be kompiuterio nė iš vietos(3, 22,14, 10)	15	
Politika	Domiuosi pasaulio ir Lietuvos politiniais įvykiais(15)domisi šiek tiek politiniais įvykiais<..> (16) Visada klausausi žinias, pasiklausau ką kalba politikai, koku dalykus svarsto (2,7,11,6,14,) skaitau visus laikraščius ir pirmiausia politines skiltis(1,12,) Mane tai domina kaip tvarkosi užsienyje, kokie politikai (9, 20,17) Su kaimynais surengiame tokias diskusijas apie politiką, kad net susipykstam(19) Perskaitau visas politines naujienas internete dirbdamas(5,13,21,8) aktyviai politika nesidomiu, bet su draugais padiskutuojam(22 ,4) Politika nesidomiu (23)	20	
Religija	Paskutiniu metu ypatingai susidomėjau pasaulio religijomis, ieškau atsakymo kuri tikroji panašumų tarp jų(9) Dažnai einu į bažnyčią (7,12,4,22,18) Mano vaikas patarnauja prie mišių, tai ir aš visada būnu(11) kažkokį nusiramimą randu bažnyčioje(1,16) Einu į Jehovos susirinkimus (3)	10	

	Burtai ir magija	Labiausiai domina astrologija, specialiai informacijos neieškau, bet atsitiktinai radusi visuomet paskaitinėju(21) domina astrologija (5,12.) labai domiuosi horoskopais visur kur tik randu perskaitau(11,9,17) Buriu kortomis ir iš delno, savo kaimynėms, pažystamiems(15) horoskopai man visada tinka, visada skaitau ir stengiuosi vadovautis(10)	8	
	Televizija	Žiūrėti TV labiausiai patinka (12,6,7,14,) Žiūriu visus meksikiečių filmus, stengiuosi nepraleisti nei vieno (5,8) žinias išklausau kiekvieną dieną ir per kelis kanalus (19), patinka koncertus, ypač pageidavimų klausyti ir žiūrėti(4) žiūriu visas snobo naktis, fantastiški filmai(18) kai tik įeinu į namus iškart įsijungiu televizorių(3)	10	
Moky mosi visą gyvenimą suvoki mas	Nuolatinis savęs tobulinimas	Norėtuši tobulintis, nes gyvenimas tai skatina daryti, reikia išmokti taikytis prie kintančių reikalavimų, (16) Jei nesitobulinsi, tai visi tave pralenks (13) Ką ten paskui nežinosi nei kaip telefoną įjungti ar išjungti apskritai nežinosi nieko (9), mokslas taip greitai vis naujus dalykus iširia pateikia tai ir žinoti ar bent girdėti tai reikia (4), Stovintis akmuo apkerpėja taigi būtinas nuolatinis domėjimasis kursų lankymas ir pan (19)	5	27
	Studija vimas visą gyvenimą	Gyvename žinių visuomenėje, todėl informacija yra pats svarbiausias dalykas (7,22), žinios reikalingos nuolat nusipirkus naują šaldytuvą, ar norint susikalbėti su užsieniečiu (8). Tai anksčiau buvo baigi institutą ir viskas dabar mokytis reikia nuolat (31)	4	
	Asmeninis tobulėjimas	jei turėčiau žinių tiek, kad pranokčiau kitus, tai ir mano gyvenimas būtų paprastesnis(10), norėčiau mokėti bent dvi užsienio kalbas(11) Išsilavinę žmonės – asmenybės, jie į daugelį problemų sugeba pažvelgti kitaip (2) manau kad to, ką žmogus žino ir sugeba daryti niekuomet nebus per daug (17)	4	
	Prisitaikymas prie sudėtingų gyvenimo sąlygų	Jei norėtume pasigydyti užsienyje be kalbos prapuolę, tai kaip nesitaikysi prie pasikeitimų(13)Gyvenimas taip sparčiai kinta, kad be žinių tu jame niekas (21), viskas taip skuba, taip painu jog galima pasiklysti tam reikalingi kelrodžiai - žinios (18) Kaip kažkada sakydavo mokykis žmogum būsi visur pritapsi (31) Norint dabar prisitaikyti reikia mokytis, mokytis, mokytis (9). Nesimokysi užsienio kalbos ateina Europos sąjunga kaip paskui gyventi (1, 7)	7	

	Savo egzistencijos suvokimas	gimus vaikui atrodo pasaulis sugriuvo todėl per naują suprasti reikėjo gyvenimą savo vietojame (13).Norint save ir tai kas manyje vyksta suprasti reikia analizuoti savo buvimą (2),	2	
	Žinių siekimas	Reikalingos žinios nuolat (10), užsienio kalbų mokymasis (20), kompiuterinės technologijos (8), matematika ir finansai (4), visko reikia mokytis iš naujo, pareiškimo ir to nemokam užpildyt (11)	5	
Nevyriausybių organizacijų veikla	Neturiu informacijos	Nežinau kad tokios yra (1,4,12,16), apie niekas nieko nesakė ir negirdėjau (2, 5), Neteko susidurti (5).	7	27
	Moralinės pagalbos ir palaikymo gavimas	Dalyvaudami bendruomenėje patiriame šiltą ir jaukią aplinką (2, 3), palaikome vieni kitus (18), sulauki supratimo ir atjautos (19). Atėjus visada suranda gerą žodį, suraminimą (9) Jų ir šypsena sušildo (11)	5	
	Ribotos organizacijų galimybės	Deja negali daug padėti, patys neturi finansinių išteklių. (11), paremia tik tuom ką gauna labdaros iš užsienio (2), vyriausybė ir savivaldybės šiomis organizacijomis nesidomi (4, 5, 21, 32). Dažnai dirba savanoriai kurie negauna atlyginimo tik iš idėjos (22) Žmonėms tai papildoma veikla neturi jie dažnai pakankamai laiko tačiau stengiasi padeda kiek tik gali (1) O ką jie gali, nuvežti į koncertą, nemokamai, pinigų neturi(5) gal tie kur priklauso valdybai ir gauna kažką daugiau, mes tai nelabai ką(17) Gyvena iš visokių ten programų, bet tų pinigėlių labai mažai(7)	11	
	Parama bendraujant	Susitikimuose džiaugiamės buvimu kartu (9), malonu su bendraminčiais ir likimo ištiktaisiais benrauti (11). Dalinamės savo išgyvenimais ir jausmais (9) Dalinamės jausmais, patarimais (17)	4	
Socialinis ir kultūrinis aktyvumas	Nuolatinė, tikslinga ir kryptinga veikla	Turime šiltnamius pas tėvus, tai nuolat važiuojame dirbti(10)Visą laisvą laiką, kuris lieka nuo darbo ir šeimos, skiriu mokslui (1) Savaitgaliais dirbu sode (9) Lankome invalidų draugijos susirinkimus (21, 4) lankomės bažnyčios susirinkimuose(32)	6	23
	Laiko trūkumas	Rūpinantis vaiku nelieka nei laiko, nei jėgų kažką dar veikti (16), darbas ir vaikas ir nieko daugiau (21). Visada trūksta laiko (1) trūksta laiko mėgstamiems užsiėmimams (3)	4	
	Kelionės ir turizmas	Stengiamės kur nors nuvažiuoti, kai tik turim laisvo laiko (19). Savaitgaliais visada kur nors važiuojame (2) aplankome ką nors, bet tik savam mieste (4)	3	

	Priklauso nuo nuotaikos	Viskas priklauso nuo nusiteikimo (23,2), po darbo nelieka nuotaikos ką nors veikti (4), konfliktai savivaldybėje ar su medikais labai išsekina (5). Dažnai nulemia nuotaika (1)	5	
	Abejingumas	Nėra prasmės bendrauti (3), ar ką nors gali pakeisti susitikimai su draugais jie ir taip nususuko, gal jiems gėda dėl mūsų vaiko(22) Visi žiūri į mus abejingai (3)	3	
	Nuolatinis savęs ugdymas ir prusinimas	Labai daug skaitau knygų (20) Galiu groti gitara mėgstu rašyti eiles, man tai padeda atsigauti, užsimiršti (6)	2	
Emocinė būseną	Teigiamos emocijos	Daug teigiamų emocijų suteikia vaikas(8) Teigiamas emocijas daugiausiai patiriu darbe o ne namuose(16)Dažnai šypsaisi (17), nuotaika būna skaidri (7), stengiuosi nesiskųsti gyvenimu (21). Visada geros nuotaikos (3) esu optimistas iš prigimties (4)	7	39
	Emociškai nestabilus, jautrus	Dažnai susinervinu (1,2), erzina bet kokie nepasisekimai, vaiko kaprizai, aplinkinių žvilgsniai (28). Kai nesiseka visada nervinuosi(15)	4	
	Nulemia aplinka	Dažnai priklauso nuo aplinkinių (27), tik kokie nors įvykiai pakreipia vienaip ar kitaip nuotaiką (31). Tai kad aplinka labai jau turi daug įtakos (9) lemia ta akimirka (23, 12)	5	
	Nuolat kintančios emocijos	Emocijos dažnai kinta ir būna kelis kartus per valandą, per dieną (32) esu labai jautri, nervinga todėl dažnai kinta emocijos(4)	2	
	Emocinis pastovumas	Visuomet lieku rami (10), pasižymiu stipriu savęs kontroliavimu (15), mane sunku išvesti iš kantrybės (11). Visada stabilus (8, 9)) esu ramus kaip belgas (12) niekas negali manęs sujaudinti (4) jau įpratau būti visada vienodas (3) nei karštas nei šaltas esu tik drungnas(7)Stengiuosi bet kokiom sąlygom išlaikyti emociinę pusiausvyrą(6)	10	
	Stipri emocijų kontrolė	Visada save prižiūriu, tarsi būtų užmautas apynasris (23), labai save kontroliuoju (14, 18) būtina kontroliuoti savo jausmus ir emocijas (11) būtina kontroliuoti, juk negaliu rėkti kaip kokia beprotė (11, 13 ,15 17,18)	9	
	Neigiamos emocijos	Būnu piktas (1). Dažnai norisi rėkti, apšaukti kažką (19), taip ir nori daužyti duris ar indus (2)	3	
Svarbiausios gyvenimo	Vaikai ir jų auginimas	Svarbiausia yra užauginti vaikus (5,9,14), esmė yra vaikai (3,4,5), visas jėgas atiduoti vaikams (9) auginu vaikus (2,31) be vaikų kitko neturiu gyvenime (11, 17 19)	12	37

mo sritys	Rūpinimasis vaikų sveikata	Stengtis, kad vaikai būtų sveiki (14), atiduoti viską kad pagerinti vaikų sveikata (22), daug skaitau, tariuosi, kad būtų galima išsaugoti vaiko sveikata (13). Jei jis būtų sveikas, galėčiau nieko neturėti, būti basa (10) Sveikas niekada nebus, bet, kad nors apsitarnautų (9, 19, 16, 17,3)	9	
	Darbo turėjimas	Reikalingi pinigai, o jų niekas už ačiū neduoda reikia dirbti (1,2). Turint darbą bus galima būti nepriklausomiems (22), darbas užtikrina pajamas (9). Svarbiausia darbas (30, 29) dirbu, kad išgyventume(7,)	7	
	Savęs ugdymas	Laisvalaikiu mokiuosi užsienio kalbos (9), mokausi megzti (26) kartais pagroju naujus kūrinius gitara (8) dainuoju žiūrėdama televizorių	4	
	Dalyvavi mas visuomeni niame gyvenime	Dalyvauju visuomeniname judėjime (17), padėdu kitoms šeimoms turinčioms tokių problemų kaip ir mes (24), dažnai susitinku su žurnalistais, kad kelti mūsų šeimų klausimus (21) vaikštau į susitikimus su savo rajono deputatu (3)lankau invalidų draugijos chorą(8)	5	
Gyve nimo poky čiai gimus neigali am vaikui	Atsiriboji mas nuo aplinkos	Užsidarėm nuo aplinkinių: su niekuo ne bendraujam, nesusitinkam (1), apėmė neviltis ir viską stengiamės išgyventi be draugų artimųjų (25), atsitvėrėm tarsi siena(6). Mes, mes ir tik mes aplinkiniai juk nesupranta (10) Nėra aplinkinių (8)	5	59
	Gyvenimo prasmės praradimas	Gyvenimas neteko prasmės (2,3), maštant kodėl atsitiko būtent mūsų šeimai, išgyvenam nusivylimą gyvenimu (4). Buvo laikas kai nemačiau prasmės gyvenime ir kildavo negeros mintys (3) Vis dar ieškau koks yra gyvenimo tikslas (9)	4	
	Religin gumo augimas	Meldžiuosi kiekvieną vakarą(27) Sustiprėjo religiniai išgyvenimai, pasikeitė požiūris į Dievą (6) Šiek tiek pasikeitė religiniai išgyvenimai: supratau, kad viskas yra Dievo valioje (16) pradėjau tikėti Dievu (1, 3, 5 9 11) pradėjau vaikščioti į bažnyčią (6, 7, 12, 15 21,32) Įsijungiau į Jahovos liudytojų gretas(20) Dažnai meldžiuosi namuose ir prašau dievo pagalbos(25)	17	

	Gyvenimo tikslų ir siekių pasikeitimas	Visas gyvenimas apsivertė (6), supratau, kad esminės vertybės gyvenime yra kitos negu buvo anksčiau puoselėtos (7), iš esmės pasikeitė gyvenimo tikslai (17). Gyvenimas persivertė kuliavirsčiais (9) Kas toliau bus taip viskas kardinaliai keitėsi (3) Sunku net ir apsaityti kaip viskas pasikeitė (8) net nerandu žodžių kaip reikėjo keisti nuostatas, įpročius pomėgius (11, 12, ,15) Pagrindinistikslas tapo vaikas, kaip jį išgydyti (1,5,2,9,4,14,16,13,18,20,26, 30) Prasadėjo kažkokia beprasmybė (25, 31) Viskas tarsi apvirto, sudužo(32,27)	26	
	Nežino mybės išgyvenimas	Nežinau kas bus ateityje (11), kamuoja nežinomybė kaip reikės gyventi (9), dažnai klausiu o kas bus su vaiku ateityje (8) Kas toliau, sunku gyventi tik šia diena (10) kokios perspektyvos labai jau jos miglotos (11) Mane apima siaubas dėl mano vaiką rytdienos (15) Nežinau, nieko nežinau(4)	7	
Supan ti aplin ka	Tik šeima	Bendrauju tik su savo artimiausiais žmonėmis: mama ir sesers šeima.(8) su šeima, (9) Pasikalbu su savo tėvais tačiau bendrauju retai (9, 12, 15) Liko tik šeima nes kitų galimybės ir vaikai kitokie (1, 6,9, 12)	9	36
	Draugai ir pažįstami	Kažkaip išnyko tie draugai(15) tik tokie patys kaip mes liko(12)Mano draugai gali būti tik tokie patys kaip mano šeima(12)Norėčiau palaikyti ryšius su draugais, atkurti juos(1, 2, 3, 7, 9 10, ,14,) Kartais pasiskambinu seniems draugams (4)	11	
	Neįgalių žmonių bendrijos	Nemėgstu eiti į visokias bendrijas, čia moterų užsiėmimas daugiau(22) Gal ten ir gerai, sako labdaros duoda, bet aš neinu kažkaip nepasiryžtu(10) man gerai bisi vienodi nepasipūtę, galima pasikalbėti(6)Labai norėčiau bendrauti su žmonėm, kurie taip pat yra priklausomi nuo neįgalaus vaiko(12) Būtų gerai susirasti tokių pačių problemų turinčius žmones (9), bendrija padėtų geriau jaustis (15) Aplinkui supančių žmonių parama yra labai svarbi (9, 11)	7	
	Bažnytinė bendruomenė	Įsijungiau į parapijos veiklą (6), pradėjau vaikščioti į bažnyčią, ten suradau draugų (9) Suradau evangelikus jie man labai padeda (11,) lankau Jehovos susirinkimus, jie padeda materialiai(12)	5	

	Esame atsiskyre	Su niekuo iš artimųjų nebendrauja ir nepalaikom jokių ryšių, nes visiškai „nematom tam reikalo”.(16) Poreikio su kažkuo bendrauti nejaučia.(2) mes gyvenam patys sau kaip kokie vilkai atsiskyre (9) Yra taip ir gerai nesinori kažko keisti (6)	4	
Vertų binės orientacijos	Sveikata	Šiuolaikinėje visuomenėje žmogui svarbiausia yra sveikata, nes ji viso kito pagrindas: darbo, šeimyninio gyvenimo...(12) Gyvenime į pirmą vietą skirčiau sveikatą, nes be jos nieko nebus (2) Turėk sveikatą ir rūpesčių bus mažiau (12) žmogus be sveikatos neišgyvens šios dienos džunglėse (23) Duok sveikatą žmogui ir bus gerai (2, 24, 25, 31) Be sveikatos šiandien bus blogai (7, 9, 12)nėra sveikatos, nėra nieko(1)	12	39
	Pinigai	Dabartinį žmogų valdo pinigai, brangūs daiktai(1)Materialinis pasaulis užgožė viską (19) Visur tik pinigai ir pinigai (7) eini ir klausai aš uždirbau tiek išleidau tiek apsiverki kad galimybės neleidžia daug ko ir pagalvoji juk ne pinigai turi būti svarbiausia (10) Kažkokiais materialistais patapome (4)	5	
	Šeima	Šeima jam yra labai svarbi, nes tai žmonės, kurie nori visuomet padėti, kuriais galima pasitikėti(6) Kai kiti nusisuka lieka tik šeima (9, 10 ,18 ,17) Kas daugiau vaikui bus parama jei ne šeimoje (4,5,) Pasaulis piktas ir silpnų nepakenčia todėl bent menką užuojautą rasi šeimoje (13) Liko tik šeima ir ją reikia išlaikyti bet kokiomis priemonėmis (6)	9	
	Dorovė	Žmogui šiandieninėje visuomenėje svarbiausia yra sugebėti gyventi tarp gėrio ir blogio, (17)Svarbu būti doru ir sąžiningu žmogumi (19)	2	
	Draugai	Liko svarbiausia ištikimybė ir gražūs tarpusavio santykiai (17, 6) Reikia draugų turėti nors vieną (25) kai labai sunku nueini pas draugę paverki ir vėl atgal į kasdienybę (23) padeda draugai, pagelbėja (5) sunku būtų gyventi be draugų ir pažįstamų (9) Draugų nedaug, bet jie sąžiningi ir dori(3, 12)	8	
	Išgyvenimas	Svarbu nepalūžti ir išgyventi (2) kaip nors išgyventi (7) Jei dievas duos išgyvensime (9)	3	
Aplinkinių požiūris į neigaliuosius	Panieka	Einant gatvėje, dažnai jaučiu paniekinančius aplinkinių žvilgsnius (1,2), Parduotuvėje ar kitur tenka pastebėti negeras šypsenas (14). Girdėjau kaip slapčia bendradarbiai šaipėsi, aptarinėjo (1,23). Dažnai ji būna nebyli, žvilgsniu, rankos mostu, tai dar labiau žeidžia(17, 18)	7	44

	Užuojudama ir gailėstis	Dažnai net ir nepažįstami žmonės užjaučia (5,7,9), dažnai žmonės pataria ir supranta (12) užuojudama pasireiškia darbais, padeda įlipti į autobusą, užnešti laiptais(15,20) Gailisi mūsų, bet geriau jie to nedarytų, negaliu pakeisti(6)	7	
	Abejingumas	Ypatingai jaunimo tarpe tenka stebėti abejingumą (26), kaip dažnai žmonės matydami kad reikia įkelti vežimėlį, nusišuka ir nepadedą (1,5). Abejingumas iš valdininkų pusės tai be komentarų, žiūri ir burbuliuoja kažką, arba siuntinėja vienas nuo kito(2,13,14,16,20,21,24,30)	11	
	Supratimas ir nuoširdi pagalba	Sukrečia kai tave su vaiku praleidžia parduotuvės eilėse į priekį (23), lankantis įvairiose įstaigose dažnai nepažįstami žmonės išreiškia supratimą užuojudamą (12), būnant gamtoje neretai priėję žmonės prieina teiraujasi ar nesunku, padeda (5) mūsų gydytoja mus labai supranta(6,14,20) geriausiai mus supranta, atjaučia ir padeda tai tokius pačius vaikus ,auginantys(1,7,8,11,9,13,17,18,17,12,) kaimynai mums daug padeda, galime palikti savo vaiką jiems(26,24,28)	19	
Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertinamoje aplinkoje	Mokymasis siekiant savarankiškumo	Būdamas išsilavinęs žmogus tampa laisvas (2), nereikia pas kitus klausti pats žinai (25). Jei pavyktų vaiką išmokyti tai ir man būtų ramiau dėl jo ateities (11,12) Kai daug moki gali išsiversti be kitų o taip yra lengviau (10) vaikystėje nesimokiau tai dabar kai ko prireikia tai ir lakstai kaip tas šuo ir prašai tars malonės gal galėtumėte ... (26) jei būčiau su aukštuoju, tai gaučiau gerai mokamą darbą(2,9,16)	9	36
	Profesinė ir darbinė veikla	Įgyti specialybę (1), Reikia persikvalifikuoti (23), norint rasti darbą mokslas tiesiog būtinas (7) norint išsilaikyti darbe reikia nuolat kelti kvalifikaciją (12,14, 7) įsigyti kuo daugiau specialybių (9, 15) norint rasti darbo gerai būtų pirma susirasti perkvalifikavimo kursus (7) gerai būtų kokie specialybiniai kursai, pamiršau viską, beaugindama vaiką, įgūdžiai jau ne tie (10) mano darbas ypatingų mokslų nereikalauja siuvu sau ir siuvu(22) Dirbu gerai mokamą bet nemėgstamą ir sunkų darbą 26, 3) Reikia pirmiausiai tą darbą iš viso turėti(5)	14	
	Laisvalaikio praleidimo forma	Laisvalaikiu pastudijuojau kalbas (2,3), Kad laikas būtų užimtas jį galima būtų skirti mokymuisi (1) Norėčiau laisvalaikiu lankyti kursus(10)	4	

	Dalyvavimas visuomeninėje veikloje	lankydamas kursus įsijungi į veiklą ir tik maloniau būna (18), Susitinki naujus veidus, pamatai naujas veiklos sferas (11). Prapleti galimybių ratą.(10)	3	
	Dalyvavimas politikoje, siekiant pagerinti neįgaliųjų padėtį	Padės išsivirti partijoje ir siekti aukštesnių postų, kad būtų galima pagerinti neįgaliųjų padėtį (17) Politikai gerai gyvena (9)	2	
	Naujų draugų ir pažinčių paieška	Susitinki naujus žmones (9), užmezgi draugystes (13). Draugai padeda ateityje (2,10) noriu susirasti vyrą (11)	5	
	Mokslinė veikla	Mokytis noriu tam kad galėčiau kurti naujus būdus ir priemones gydymui (22)/	1	
Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai	Sunkus gydymas	Gydytojai siuntinėja vienas nuo kito (1,2,3), tenka laukti poliklinikoje eilės (11), būna problemų su kompensuojamais vaistais (24) laukia gydytojai kad jiems vokelį įduotum bet žmogus neturi (7) kyšininkavimas aukščiausio laipsnio (25, 26) netepsi nevažiuosi (9) nepalanki vaistų kompensavimo tvarka(28,3)	11	40
	Įstatymų ir kitų teisės aktų spragos	Savivaldybė aiškina jog negali padėti nes įstatymas to neleidžia (4,9,12,18,21) kažkokie nesusipratėliai dirba savivaldybėje vis apie įstatymus aiškina o man gyventi reikia, o neklausyti programa tokia programa anokia, o aš netelpu su savo vaiku į jokią programą ir ką man tuomet daryti(10) Tos kompensacijos už slaugą, nesuprasi kam ji priklauso, kam ne(18,27) jei būčiau ne tėvas o globėjas tai vietoj 260 litų, gaučiau 760, o įstatymai, tai tvarkelė(20)	9	
	Materialinių išteklių trūkumas	Sunku pragyventi vos pinigų užtenka (4), Atlyginimai nedideli reikia daug kur save apriboti (26) Dirba vyras kiaurą dieną ir vos pinigų užtenka būtiniams daiktams (13) labai maži atlyginimai (7, 14, 18, 21 26, 29) nedaug moka tuose prekybos centruose o jėgų atima kiek tik gali (20) manot vienam lengva 4 žmones išlaikyti, juk žmona vaiką prižiūri kiaurą parą(1, 6,10)	13	
	Tarpusavio santykiai šeimoje	Kamuoja vidiniai išgyvenimai (2,24), padažnėjo namuose bėgimai (5,7) šeimyniniai santykiai išgyvena krizę ant skrybų ribos esame (1) tuoj skirsimės atsibodo tie bėgimai (20) vyras susirado kitą be vaikų (12)	7	

Nuolatinio mokymosi reikšmės integracijos į visuomenę procesui	Tinkamų tikslų ateičiai suformulavimas	Išmoksi nusistatyti tinkamus ir realius siekimus (3), sužinosi ko siekti gyvenime (22) užsibrėši tik tai ką gali pasiekti (7) svarbu žinoti tai ko sieki (9) mokslas padeda neatitrūkti nuo realybės (11,12) Nusileidi ant žemės pasimokęs nors truputį (6) mokslas suteikia galimybių ateičiai(14, 18, 19) Baigti8, 30) mokslą ir gauti gerą darbo pasiūlymą(12	36
	Nerealų siekių supratimas	Atskirsi fantazijas nuo realių tikslų (2), nustosi fantazuoti kaip mes gerai gyvensim (9)	3	
	Savo galimybių įvertinimas	Geriau pažinsi save (19), sužinosi ko esi vertas (5) kaip sakė filosofai pažink save (9) vis mokaisi stengiesi sužinoti kas esi o kaip vietoje taip vietoje (12) juk aš galiu tik vis neprisiruošiu tai tas tai anas trukdo(21, 7,10)	7	
	Lengvesnis prisitaikymas prie nuolatinės aplinkos	Lengviau prisitaikysi pasaulyje (6,9,15,23) nuolatinė dinamika reikalauja mokytis (9) taip sparčiai viskas kinta kad be žinių nėra iš vietos (7, 8) Ne veltui sakoma informacinė visuomenė tai reiškia be informacijos be žinių išgyventi yra labai ir labai sunku (10) Šiais laikais ne vien tik pinigai bet ir informacija valdo pasaulį (32) Mokėsi naudotis kompiuteriu, internetu,užsienio kalbą tai galėsiu siekti aukštesnių pareigų (1, 31)	11	
	Nuolatinio mokymosi svarbos supratimas ir įvertinimas	Geriau suprastas bus mokslas ir jo reikšmė (9), mokytis reikia, kad nebūtum laikomas asilu su raudonais puspadžiais (12) tik mokytas žmogus yra vertinamas ir gerbiamas(8)	3	
VISO TEIGINIŲ:			608	

Sociodemografinių kintamųjų ir priklausomybių turinčių žmonių mokymosi visą gyvenimą kategorijų ryšys

Kategorijos	Amžius	Išsilavinimas <i>A-aukštasis</i> <i>AU --</i> <i>aukštesnysis</i> <i>V-vidurinis</i>	Pilna ar nepilna šeima <i>P pilna</i> <i>N nepilna</i>	Darbas <i>T – turi darbą</i> <i>N – neturi darbo</i>	Kilmės vieta <i>K – kaimas</i> <i>Ms - miestelis</i> <i>M - miestas</i>
Gyvenimo siekiai	per 41m.-10 31-40m.-15 21-30m-7	AU-8 V-16 A-8	P-12 N-8	N-20 T-12	Km-15 Ms-8 M-9
Gyvenimo siekių realizavimo sunkumai	per 41m.-10 31-40m.-16 21-30m-6	AU-16 V-12 A-4	P-8 N-12	N-13 T-19	Km-15 Ms-10 M-7
Valstybės parama neįgaliesiems	per 41m.-10 31-40m.-16 21-30m-6	AU-12 V-14 A-6	P-8 N-12	N-19 T-13	Km-13 Ms-9 M-10
Pomėgiai	per 41m.-12 31-40m.-13 21-30m-7	AU-12 V-10 A-10	P-12 N-8	N-21 T-11	Km-15 Ms-12 M-5
Mokymosi visą gyvenimą suvokimas	per 41m.-5 31-40m.-15 21-30m-12	AU-12 V-10 A-10	P-12 N-8	N-18 T-14	Km-13 Ms-9 M-10
Nevyriausybinių organizacijų veikla	per 41m.-15 31-40m.-11 21-30m-6	AU-10 V-14 A-8	P-12 N-8	N-16 T-16	Km-14 Ms-14 M-4
Socialinis ir kultūrinis aktyvumas	per 41m.-3 31-40m.-14 21-30m-15	AU-11 V-9 A-12	P-12 N-8	N-15 T-17	Km-12 Ms-16 M-4
Emocinė būseną	per 41m.-14 31-40m.-14 21-30m-4	AU-16 V-7 A-9	P-12 N-8	N-22 T-10	Km-13 Ms-13 M-6
Svarbiausios gyvenimo sritys	per 41m.-10 31-40m.-12 21-30m-10	AU-12 V-8 A-12	P-12 N-8	N-21 T-11	Km-11 Ms-9 M-12

Gyvenimo pokyčiai gimus neįgaliam vaikui	per 41m.-15 31-40m.-9 21-30m-8	AU-7 V-12 A-13	P-12 N-8	N-22 T-10	Km-2 Ms-14 M-16
Supanti aplinka	per 41m.-18 31-40m.-6 21-30m-8	AU-8 V-6 A-18	P-12 N-8	N-18 T-14	Km-7 Ms-6 M-19
Vertybinės orientacijos	per 41m.-7 31-40m.-12 21-30m-13	AU-17 V-12 A-4	P-12 N-8	N-12 T-20	Km-13 Ms-17 M-2
Aplinkinių požiūris į neįgaliuosius	per 41m.-2 31-40m.-15 21-30m-15	AU-19 V-9 A-4	P-12 N-8	N-11 T-21	Km-5 Ms-9 M-18
Išsilavinimo siekimas norint realizuoti save socialiai vertingoje aplinkoje	per 41m.-12 31-40m.-13 21-30m-7	AU-11 V-16 A-5	P-12 N-78	N-13 T-19	Km-11 Ms-12 M-9
Socializacijos proceso sunkumai ir trūkumai	per 41m.-15 31-40m.-11 21-30m-6	AU-7 V-19 A-6	P-12 N-8	N-17 T-15	Km-14 Ms-12 M-6
Nuolatinio mokymosi reikšmė integracijos į visuomenę procesui	per 41m.-11 31-40m.-10 21-30m-11	AU-4 V-15 A-13	P-12 N-8	N-14 T-18	Km-12 Ms-12 M-10